فولکلور او فولکلوري ادبیات

Ketabton.com

پوهنوال احمد شاه زغم

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل پوهنتون

د ژبو او ادبیاتو پوهنځی

پښتو څانګه

فولکلور او

فولکلوري ادبیات

لیکوال:

احمدشاه زغم

۱۳۹۴ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: فولکلور او فولکلوري ادبيات

ليکوال: احمدشاه زغم

خپرندی: د افغانستان ملي تحريك، فرهنګي څانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

ډيزاين: ضياء ساپی

پښتی ډيزاين: فياض حميد

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحريك د خپرونو لړ: (۶۲)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحريک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیك لړ

سرلیك **مخ**

مخکینۍ خبرې.. ۱
تقریظ.. ۳
تقریظ.. ۵
تقریظ.. ۷
ارزونه.. ۸
سریزه (مقدمه)... ۹

لومړی څپرکی (فصل)

پښتوفولکلوریك ادبیات

۱- کلتوراوفولکلور.. ۱۰
۲- فولکلورپیژندنه.. ۱۱
۳- فولکلورپه لغت کې.. ۱۵
۴- فولکلورپه اصطلاح کې.. ۱۷
۵- دفولکلوردموادو راټولولولارې- چارې......................... ۲۰
۶- دلومړی څپرکې دموضوعاتولنډیز............................... ۲۶
۷- دلومړی څپرکې پوښتنې.. ۲۸

دویم څپرکې (فصل)

دفولکلوریکو موضوعاتولنډیز

۱ – د فولکلوري موضوعاتو ډلبندي (تصنیف) :........................ ۲۹
۴- فولکلوردولسي زیرمې په توګه.................................. ۳۵
۵- دفولکلوریاولسي ادب ارزښت.................................... ۳۷
۶- ددویم څپرکي دموضوعاتولنډیز.................................. ۴۰
۷- ددویم څپرکي پوښتنې... ۴۳

دریيم څپرکی (فصل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دفولکلورپيژندلوپس منظر

١- فولکلورپېژندنه په لندن کې.. ۴۷
٢- فولکلورپېژندنه په شوروي کې.. ۴۸
٣- فولکلورخېړنه په شمالي اروپاکې.. ۴۸
۴- فولکلورپېژندنه په ايران کې....... .... ۴۹
۵- دفولکلورپس منظرپه لرغوني آرياناکې.. ۵۰
۶- په افغانستان کې دفولکلورپس منظر.. ۵۴
٧- په پښتو ژبه کې دفولکورپوهنې پس منظر.. ۵۴
٨- دفولکلورپه برخه کې دلويدځوالواوختيځوپوهانونظر.. ۵٧
٩- ددرېيم څپرکي دموضوعاتولنډيز.. ۶٣
١٠- ددرېيم څپرکي پوښتنې.. ۶٧

څلورم څپرکی (فصل)

پښتو فولکلوريك ادبيات

١- دپښتوفولکلوري ادبياتوډولونه.. ۶٨
٢- دفولکلورځانګړتياوې.. ٧١
٣- منظوم ولسي ادبيات.. ٧٣
۴- منثورولسي ادبيات.. ٧۴
۵-الف- نظوم (عامي اوخاصي)سندرې ٧۴
۶- دڅلورم څپرکي دموضوعاتولنډيز.. ١٠۴
٧- دڅلورم څپرکي پوښتنې.. ١٠٧

پنځم څپرکی (فصل)

دپښتو فولکلوريکوادبياتوډولونه

١-الف- ولسي نظمونه.. ١٠٩
٢-ب- فولکوري نثر.. ١١٢
٣- د- ولسي نثرشکل.. ١١٣
۴- اسلم اونيکخته.. ١١۴
۵- مرداونامرد.. ١١۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- دمنځپانګې له مخې.. ۱۲۱
چاربیته.. ۱۲۱
۷- سروکي اوبیتونه.. ۱۲۴
۸-اتڼ.. ۱۳۱
۹- بابولالې.. .... ۱۴۰
۱۰- مصره ټپه او.......................... .... ۱۴۳
۱۱- دپنځم څپرکي د لنډيز............................... .... ۱۵۱
۱۲- دپنځم څپرکې پوښتنې.................................... .... ۱۵۳

شپږم څپرکي (فصل)

فولکلوري مقولې

۱- اسطوره اوځانګړنې.................................... .... ۱۵۴
۲- نکل.. .... ۱۵۴
۳- هنراوفن... .... ۱۵۷
۴- دخلکوهنرونه (محتوااوشکل) له م......................... .... ۱۵۸
الف- دشکل له مخې.. .... ۱۵۸
۹- دشپږم څپرکي دموضوعاتولنډيز.............................. ...... ۲۰۹
د شپږم څپرکي پوښتنې...................................... .... ۲۱۳
۱۳- نتیجه....................................... .... ۲۱۵
۱۴-نومونی اصطلاحات.............................. .... ۲۱۶
وړاندیزونه.. .... ۲۱۷
۱۵- ماخذونه... .... ۲۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملی کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکينۍ خبري

الهي د خپل حبيب له بركته
دا ساده انشار رنګينه د رحمان کړې

په هيواد کې له دري لسيزو را وروسته ، يو ځل بيا د هيواد د اصيل فرهنګ د رغولو لپاره له ټولو خلکو سره مينه پيدا شو ، د علمي موسسو ، په سر کې د کابل پوهنتون ټول درسي او ممد درسي مواد له منځه تللي و ، خو يو ځل بيا يې د رامنځته کولو هوډونه وشول. په دې لړ کې په پښتو څانګه کې هم دغه فرهنګي مينه او تلوسه را تانده شوه او دهغو مضمونونو ياد بيارا تازه شو ، چې پخواد دغې څانګې اصلي مضمونونه ول او په څانګه کې تدري سيدل. د دغه مضمونونو په ليکه کې د پښتو فولکلوريکو ادبياتو مضمون، چې له نورو با اهميته آثارو سره توره ايره شوي و ، يو ځل بيا ماراټول او تاليف کړل.ماچې په ۱۳۸۲ کال د نوموړي مضمون د تدريس چارې په غاړه واخيستې ، څانګې را نه وغوښتل څو د دغه مضمون د تدريس لپاره چې هيڅ درسي مواد نه و ، مواد راټول کړم ما دغه وړانديزو مانه او دلوړو زده کړو ورزارت د انسجام د کميسون له لارې مې مفردات برابر او کار مې پيل کړ. دليکو ل پاره يې ډېر او پوخواني او اوسنيو اثارو با تجربه خلکو ته مراجعه وکړ او ورسره کورو وکلي ته هم لاړم او د فرهنګ د قيمتي هار دغه ملغرې مې څه ناڅه سره وپېلې. د دغه کتاب په ليکو کې ډېرو دو ستانو وس کړي او مرستې يې نه دي رانه سپمولي هغه استادانو ، دوستانو او خوړو محصلانو چې له ما سره په دې کار کې مرسته کړي ، په ځان پورګنم چې نومونه يې واخلم او کور وداني ورته وو ايم. د څانګې ټولو درنو استادانو په سر کې استادانو وزيري ، سيار صاحب ، يزال صاحب استاد جاج ، استاد صابر خان ، حقپال صاحب ، لورين صاحب ، اجمل خان ، استاد رفيق ، استاد انور جان ، مکمل صاحب ، داکتر صاحب مجاور احمد زيار ، داکټر صاحب زيور او ډاکټر زرغونې زيور ، اڅک صاحب ، د ادبياتو پوهنځي رئيس ښاغلي استاد کبير

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظامي او د نشراتو له رئيسي استاد ريحاني.. او د دري څانګې استادانو ، پوهاند صاحب قيوم قويم ، داکتر صاحب بنووال ، پوهاند صاحب حسين يمين ، د ساينس پوهنځي رئيس ډاکټر صاحب تنيوال ، د وترنري پوهنځي رئيس داکټر صاحب ايوبي ، د ساينس پوهنځي استاد غوري صاحب د ادبياتو پوهنځي د آلماني څانګې آمر محترم استاد بهبود او استاد ډاکټر صاحب نسيمي ، د ټولنيزو علومو استادانو پوپل صاحب او ډاکتر پنجشيري او د شرعياتو پوهنځي استاد نورزايي صاحب او نورو استادانو او همدارنګه د شپې برخې د څلورم ټولګي خوږو محصيلينو وحيدالله جان ، رفيع الله جان او ګران ورور خالد جان ، د ورځې برخې ګرانو محصلينو هارون جان ، بختيار احمد ، د B-B-C راډيو کارکونکې ناجيه جانې ، موسي جان ، فريد جان ، حيدر جان ، زمري جان ، جاويد جان وزيري او ډيرونورو درنو دوستانو په سر کې د پښتو څانګې د څلورم کال اول نمره او سرتاج محصل ښاغلي صفي الله جان او په تيره د نشراتو محترم مدير حسين جان او نويد جان او نورو ، چې له ما سره د دې اثر د ليک ، چاپ ، ډيزاين ، او انځورونو د برابر ولو او جوړلو په کار کې پوره مرستې او همکاري کړي ، ترې ډيره مننه کوم.

څو دې توان رسي د ښو لپاره وس کړه
له تيارو او تورتمونو څخه بس کړه

دا تاسو او دا کتاب
پوهنوال احمد شاه (زغم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقريظ:

تحقيق و تفحص در زمينهء مسايل فولکلوري و شناخت ، از مباحث بسيار مهم ميباشد ، به دليل اينکه بسيار از جوانب زنده گي انسانها در آقشار فولکلوري بازتاب يافته است ازآن تاريخي که جورج فريز انگليسي در قرن ۱۹ م به نوشتن کتاب شاخه طلايي (Golden bough) در راستاي موضوعات فولکلوري پرداخت و اهميت اين ساحه را ايضاح نمود تا امروز در کشور هاي مختلف و در ميان ملل گوناگون علاقه مندي به گرد اوري اثار فولکلوري ، ترتيب و تنظيم آرشيف نمودن و سپس تحليل و بررسي داشته هاي فولکلوري روبه تزايد است.
در افغانسان توجه به گرد اوري آثار فولکلوري ، به بخصوص ضرب المثل از زمان امير حبيب الله خان به اثر تلاش محمود طرزي شروع شد و ماحصل کار هاي انجام شده در اين زمينه در جريده سراج الاخبار افغانيه انتشار يافت اين سعي و تلاش در توالي زمان ، پاياي خود را از دست نداد . مخصوصا پس از حصول استقلال کشور (سال ۱۹۱۹ م) کار در ساخت فرهنگي قوت يافت و در انجمن ادبي کابل به مسايل فولکلوري نيز عطف توجه صورت گرفت. بحث و بررسي در اين مورد تا سالهاي ، ۱۳۳۰ و . ۱۳۴ به گونه ابتدايي به پيش ميرفت ، مخصوصا از دهه چهل برخورد جدي تر علمي تر به موضوعات فولکلوري صورت گرفت و نتايج تحقيقات و امکان نظر محققان اين ساحه در کنفرانسها ، سيمينارها ، کتابها و مجله ها و روزنامه انعکاس يافت. نظر به اهميت اين بخش فرهنگ ، مضمون فولکلوري شناسي در بعضي از ديپارتمنت هاي چند پوهنځي پوهنتون کابل و بعضي از پوهنتون هاي و لايات ، تدريس ميشود. به اساس يک ضرورت مبرم درسي ، محترم پوهندوي احمد شاه زغم استاد ديپارتمنت پښتو در پوهنځي ادبيات پوهنتون کابل ، به تجرير کتاب درسي « پښتو فولکلوريک ادبيات»

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرداخته است این کتاب علاوه بر مقدمه ، هدف و اهمیت مضمون پس منظر مضمون ، دارای شش فصل و نتیجه ، اصطلاحات ، پیشنهاد و ماخذ میباشد ، محترم پوهندوي زغم در هر فصل مباحث مختلف را به نحو دقیق مطابق به معیار هاي کتب درسي در مقیاس پوهنتونها مورد تحلیل قرار داده و در پایان مطالب هر فصل پرسشها يي را مطرح کرده است.در این کتاب بر علاوه توضیح لغات و اصطلاحات مربوط به فولکلور ، طریق و روشهاي جمع اوري مواد فولکلوري مشخص گردیده است هم چنان انواع ادبي فولکلوري را به صورت جداگانه به بررسي گرفته ماهیت هر کدام را با چگونه گي ارزشمندي ان در گمچیمخ ائبیان فولکلوري ایضاح نموده از هر کدام نمونه هاي ذکر کرده و به تشریح چاپ و تبین انها مبادرت جسته است بنا بر ان کتاب درسي محترم پوهندوي زغم براي ارتقاي موصوف به رتبه علمي پوهنوال ، کاملاً مناسب و کافي است.

با احترام

پوهاند دکتور عبدالقیوم قویم

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقريظ:

کتاب درسي (پښتو فولکلوريک ادبيات) که براساس پلان مطروحه درسي ديپارتمنت پښتو توسط محترم پوهندوي احمد شاه زغم براي ترفيع به رتبه علمي پوهنوال تاليف و تدوين شده است از مضامين اساسي ديپارتمنت ميباشد ، چه ادبيات فولکلوريک يک بخش مهمي از ادبيات جامعه را احتوا کرده معرف حقيقي داشته هاي فرهنگي و ادبي مردم ميباشد .
ادبيات فولکلوريک از لحاظ قدامت بر ادبيات تحرير و از اينکه حيقيت دانش نخستين افراد جامعه را دارد و نيز از انجايي که ادبيات فولکلوريک از تاريخ و فرهنگ ديرينه اجتماع نماينده گي کرده يک بخش ارزنده ميراث فرهنگي را تشکيل داده است در زمينه مختلف علوم مورد استفاده قرار گرفته در عرصه هاي گوناگون ، تحقييقات تاريخي و فرهنگي را ياري ميرساند ، مردم شناسي باستانشناسي و نژاد شناسي ادبيات فولکلوريک پښتو که تاريخي کهن داشته و داراي غنامندي خاص خود است پژوهش در موضوع دقت و تلاش ويژه يي را ايجاب ميکند .
محترم پوهندوي زغم در زمينه ادبيات فولکلوريک پښتو تحقيقات دقيق و ارزشمندي را انجام داده مواد دخول درسي را در همه ساحه هاي ادبيات فولکلوريک پښتو فراهم اورده است ،موصوغ در موضوعات مختلف مربوط به فولکلور از قبيل تعريف لغوي و اصطلاحي فولکلور ، فولکلور وکلتور ،ارزش فولکلور ، بخشبندي موضوعات فولکلور ، نظر دانشمندان غرب و شرق در باره فولکلور و اهميت پاسداري از آن ، مضله هاي فولکلوريک و عرصه هاي مطالعه ادبيات فوکلوريک به حد کافي تحقيق کرده بالنوبه در پيرامون ادبيات فولکلوريک پښتو و مشخصات ان ، مقوله هاي ادبيات فولکلوريک پښتو ، ادبيات منظوم و منشور فولکلوريک پښتو تحقيقات جامع و بررسي انجام داده است ، و اين همه در معرفي وشناخت ادبيات فولکلوريک پښتو بسنده و کافي است ، از انجايي که لارمه يک کتاب درسي است اين اثر در پايان هر بخش

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه بحث و توام با پرسشها در زمینه را هم احتوا کرده شرایط یک کتاب درسي مرجع را پوره نموده است تا انجا که این اثر علاوه از استفاده به حیث مواد درسي براي ساير علاقمندان اين رشتهء ادبيات منبع خوبي بوده ميتواند چون محترم پوهندوي احمد شاه زغم در کار تحقيق و ندوين اين اثر خوب موفق بوده و وي يکي از ضرورتهاي ديپارتمنت را در بخش تهيه مواد درسي بر اورده ساخته است مستحق ترفيع به رتبه علمي پوهنوال ميباشد ، البته با چاپ آن نه تنها سهولت در کار تدريس بلکه هم چنان استفادهء عام از ان ميسر ميگردد ، به اميد موفقيتهاي بيشتر نگارنده در پژوهشهاي ايندهء شان.

با احترام

پوهاند دکتور محمد حسين يمين

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقريظ:

ددرسي کتابونو ليکل د ځانګي يو اهم ضرورت دي خوله نيکمرغه اوس د ځانګي استادانو دغه ضرورت ته خپله ډيره پاملرنه را اړولي ده او د درسي کتابونو ليکلو ته يې متې را نغاړلي دي څو دغسي ستو نزې د پاي ټکي کيږدي . ښاغلي پوهندوي احمد شاه زغم چې د ځانګي يو تکړه او با تجربه استاد دي له کلونو کلونو راهيسي يې دغه مضمون په برياليتوب سره تدرس کړي دي او په دې برخه کې يې کره او ښه پاخه مواد د دغه درسي کتاب د ليکلو په اړوند د خپل څو کلن تدريس پرمهال را ټول کړي دي دا دي اوس يې د يو درسي کتاب په توګه خپلو زده کوونکو او نورو مينه والو د استفادې له پاره وړاندې کړي دي . دغه کتاب د يوې جامع سريزې ، شپږوڅپرکو ، پايلې ، وړانديزرونو او دکره ماخذونوڅخه په ګټې اخستينې سره د زده کوونکو او در نو لوستونکو ته وړاندې کړي دي . د کتاب بله ځانګرتيا دا ده، چې د درسي کتاب ليکنې ټول معيارونه په نظر کې نيول شوي دي ، په دې معنې، چې ليکوال د هر څپر کي په پاي کې د زده کوونکو د ښه پوهاوي په خاطر هر څپرکي د موضوعاتو لنډيز راوړي دي او په پاي کې يې پوښتنې هم طرحه کړي دي چې د درسي کتاب ليکينې يوه مهمه برخه تشکيلوي . تر هر څه د مخه زغم صاحب ته د دغه کتاب د ليکلو مبارکي وايم او د لوی ښبتن څخه ده ته د لاڑياتو علمی اوادبی برياليتوبونو هيله کوم . څرنګه چې محترم استاد زغم دغه کتاب د پوهنوالۍ علمي رتبې د لوړيدو لپاره کانديد کړي دي ز ه دپوهنوالۍ علمي رتبې ته د لوړيدو لپاره د نورو شرايطو په نظر کې نيولو سره دغه اثر کافي او پشپړ ګنم او د پوهنتون د خپرونو له رياست څخه په درنښت هيله کوم ،چې دغه کتاب ژر تر ژره د چاپ په زيور ښکلي کړي .

په درنښت

پوهاند محمد صابر خويشکي

د پښتو ځانګې استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزونه:

د پوهاندوی احمد شاه زغم(د پښتو فولکلوري ادبيات) يوهنيز او څيړنيز اثر مې سر تر پايه وکوت او وارزاوه په دغه اثر کي اړوند سکالو(موضوع) ښه تر اڅيړل شوې او د څيړندود (ميتودولوژي) تول اړخونه او ارونه پکي سمبال شوي او يو لړ نوي تکي پکي گټه اخيستل شوي ، چه د کتاب په پاي کي ښوول شوي دي. استاد احمد شاه زغم ډير هڅه کړي دي ، چي دغه اثر د يو درسي کتاب په توگه له تيوريکي پوله ښه ترا وڅيري او چمتو کاندي ، د وگني او گرني (عاميانه او شفاهي) . په بله وينا ، (ولسي ادب) پر ټولو خپلونو (ژانرونو) يې رڼا واچوي او ډ ليندي يې کړي او له تدريسي آرونو (اصولو) سره سم يې واو ډي او ترتيب يې کړي. زه پر خپل وار د ښاغلي استاد زغم دغه نو ښتگرانه او گټور اثر لوړ ارزوم او پوهنوالي علمي رتبې ته دلوريدو او چاپ لپاره غوښتنه کوم او د استاد زغم د لازياتو بريو او بريا و وپه هيله يم.

پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه: (مقدمه)

فولکلور پېژندنه په عمومي ډول دټولنو د عامو وګرو د طبعيت پېژندنه ده. په ځانګري ډول پښتو فولکلور، د پښتو او افغاني ټولني د ګنو ولسونو پراخ دو دونه او ولسي ژوند انځوروي. فولکلور که مادي دي او که معنوي ، د دي ولس ستره شتمني ګڼل کيږي، د دې لپاره چي فولکلور د ولسونو مال دي نو د فولکلور پېژندل ، را ټولول ، ځاي پر ځاي کول يو حتمي خبره ده. پښتو فولکلوريک ادبيات کتاب ،چې ما اوس برابر کړي دي ، د دې ځانګې تدريسي کتاب دي، چې د ځانګې د اړتيا له مخي برابر شوي دي. دغه کتاب شپږ څپر کي لري، چي په هر څپر کي کې اړوندې موضوع ګانې په لنډ او کره دول تشريح شوي او په هر فصل کې لنډيز او پوښتنې هم راغلي دي. هڅه مې کړي دغه کتاب د اوسني کتاب ليکنې په علمي او تدريسي معيارنو سره سم وليکم او د ځانګې تدريسي ستونزې حل کړم.

فوکلور انګليسی کلمه ده چی په ۱۸۴۲م کال w.J-thoms لومړی ځل لپار وکاروله ،له هغه ادو او له هغه وروسته په نوروارو پانی اوآسيانی هيواد اوله هغه رواسره سم په پښتوادب کی هم استعمال شوه.

فولکورته يه پښتوژبه کی (ولسی پوهه) ،پرته درعجيکی کی ورته (خليقات)،په فارسی –دری کی د(فرهنګ مردم)اوپه نوروژبوکی نورنومونه ورته اخستيل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړي څپرکی

پښتو فولکلوریک ادبيات

۱- کلتور او فولکلور :

کلتور ، ثقافت یا کلچر (Culture) یا فرهنګ د ملتونو د تهذیب او تمدن ښنانه ده ، د ملتونو د کلتور پوړی (سطحه) هغه وخت مونږ ته ښه څرګند یږي چې د هغو خلکو په فولکلور ښه وپوهیږو او د هغوي فولکلور سره ښه بلدتیا ولرو . کلتور یا ثقافت د انسان د ارتقائي ژوند او عمل یو مجموعي پانګه ده ، چې د انساني ژوند له پیل څخه تر اوسه پورې ورو ورو راغونډه او خوندي شوه ده . د کلتور په دي لویه تاریخي مجموعه کې لاندي اجزاوې شاملې دی:

۱- «د ولسي ژوند نظام (Social Process) ۲- تمدن ا و تهذیب (Civilization) ۳- روایات ژبه (Communication) هر ډول اداري ولسي ټولني ، هر ډول ټولنیز دودونه ، کیسې ، دم ، درود ، جادو ، اقتصادي ، اداري تنظیمونه ، تعلیم ، تربیت ، ادب ، قانون ، فلسفه ، اخلاقیات ، علوم او فنون ، موسیقي ، نقاشي ، لوبي او لنډه دا چي د ولسي ژوند د هر اړخ سره متعلق عمل چې د تاریخي دور له ابتدا نه وروسته راپدې خوا روان دی ، د کلتور یا ثقافت په دایره کې شمارلي شي» (۲،۵:۲۴) فولکلور پخیله د کلتور یو توک (جز) دي. د کولتور جاج (مفهوم) بیخي ارت او هر اړخیز دي ، سیمه ایز کیداشي ، مګر کلتور کله-کله د یو هیواد له پولو هم وراوړي. که دلته ځیني ترمینو لوژیکي توپیرونه هم په پام کې ونیسو ، بیا هم په هیڅ ډول فولکلور د کولتورله ډګره وتلای نشي ،سره له دې که فولکلور په یوه الواک (نظر) یواځې په وګړني ادب ، دود و دستورپورې تړلی هم وګڼو ، کلتوراو ثقافت پراخ مفهوم لرلی شي ، کلتوردیوې ټولنې ټوله مادي او معنوي شتمني رانغاړي ، په کلتورکې د ژوند پراخه اړخونه ځلونه کوي. همدا رنګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلتور اغیزې د ژوند په بیلابیلو برخو او اړخونه کی کوي او ځلونه ډ اګیزه دي ، له همدې امله ده چې د کلتور خیرنه او په هغه پوهیدل په هرې ټولنه کې ځانته ارزښت پیدا کوي. د یو لیکوال خبره :

کلتور د یوې ټولنی عمومي کړه وړه ،اعمال ،مهارتونه ، عقیدې ، او سلوک راچاپیروي او فولکور د یوې ټولنی د کولتور تکاملي پروسه ده ، او له کولتور سره په اړیکه کې دی.» (۱:۲۱).

داسې هم ویلي شوي چې کولتور د انساني ټولني د ژوند عمومي اړخونه رانغاړي او فولکلور د ژوند یوه پراخه برخه پا یه بله وینا:

کولتور د کل او فولکلور په کې ،د ستر جز مثال لري ، ټولنې فولکلوري پدیدې د یوې ټولنې د کولتوري میراثونو زیږنده او د کلتور جز دي او یوله بله سره نه شلیدونکي دي. د ملتونو او قبایلو د کلتوري میراثونو د تاریخي بهیر مطالعه د هماغه ملت او قوم د ټولنیزو او قبیلوي روابطو او نورو اړ خونو ښه رڼا اچوي.

کولتور د متمدنې ټولنې د انسانانو د ژوند د کلیت مطالعه او پلټنه ده او فولکلور په کلیت کې د ټاکنو مثال لري ، کولتور د یوه بڼ ټولو ګټوونو او بوټو ته پاتې کیږي او فولکلور په بڼ کې د خاصو ، خاصو ونو او ځانګرو ګلانو او بوټو ننداره ده. کلتور د یو هیواد ، ملت او ټولنې د خلکو د ثقافت عمومي کچه او اندازه څرګندوي ، یعنې د هغو خلکو چې په یوه ملت پورې اړوند دي د اروایوهنې ښه بیلګه کېداشي ، د ساري په ډول د پښتو میلمه پالنه د دوي د عام کولتور نماینده ګي کوي ټولي معنوي او مادي شتمنۍ د کلتور په دایره کې راځي.

۲- فولکلور پېژندنه :

که د لويې نړۍ په غېږ کې د انسان د کرامت او لوړتيا درجه د هغو په کلتور کې نغښتې وبولو نو دا خبره د دې معنی لري چې یوه ټولنه په ثقافت او کلتور ژوندی ده او ژوندۍ به وي. فولکلور او دودونه د ثقافت یو دروند او په زړه پورې اړخ دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یو ملت ثقافت تر ډیرې اندازې پورې دهغه له فولکلور څخه ښه څرګندیږي فولکلور د ملت تیر ژوند پر بیلا بیلو اړخونو ښه رڼا اچوله شي او د راتلونکي ژوند د ښه والي لپاره ښې او په زړه پورې لارې چارې په ګوته کوي (۱۰:۸۳)
د فولکلور له کلمې سره بلدتیا که څه هم نوې خبره ده خو د ولسي ادب له روحیې سره آشنایي بیابل مفهوم لري ځکه ولسي ادب او ولسي ژوند له ډیرو زمانو له انسان سره مل دي. د فولکلور کلمه کابو یوه پیړۍ کیږي چې مروجه شوې ده اما د ولسي ژوند اهمیت او سابقه خورا لرغونې ده دلته به د فولکلور او یا ولسي توب په برخه کې ځیني نظریات راواخلو ګڼ شمیر پوهان پدې اند دي چې د وروسته پاتې هیواد له تاریخ نه د دغو هیوادنو فولکلور ډیر مخکې دي او دا ځکه چې د وروسته پاتې هیواد و تاریخ یاد نورو په لاس کښل شوي دي او یا د کوم ځانګړي غرض له مخې لیکل شوي دي.
پوهان دا خبره هم ورسره عبرګوي چې که تاریخ د یوه ملت یا د یوې ټولنې دموجودیت یوازې سطحي او قشري پته راښیي. نو فولکلور مورډ د هغو له روح سره آشنا کوي او د خلکو مفکورې ، جذبات او آرزوګانې پکې منعکس کیږي.
۱- که یو ملت د خلکو د ژوند بهیر ته ښه چمتو شو په زغرده ویلای شو چې عنعنه دود او دستور د هماغه ملت دخلکو په ژوند کې آن تر دیني مناسکو لیک لوست او تاریخ مخینه لري ، مثال په ډول د عربو د جاهلیت په دوره او یا زمونږ د هیواد د خلکو تر مسلمانیدو د مخه د هغو یا دغو هیواد و خلک د یولړ عنعوي موازینو درلودونکي و ، دو ي ټولو د عنعنوي ، ولسي نرخونو او روایتونو له مخې سره ژوند کاوه ، عقیدي او باورونه یې درلودل ځکه وایو چې ولسي نرخ ، ولسي عنعني یا په جامع ډول فولکلور دیوي ټولني د ژوند هنداره ده ، داسې هنداره چې د هماغه ټولني د خلکو ژوند په ښه توګه پکې منعکس شوي وي.
۲- پرهان دا هم زیاتوي ، که څوک وغواړي چې د یوې ټولني د ژوندانه په بهیر او دغه راز د هغې ټولني دخلکو په افکارو ، عقایدو ، انګیزنو او پدې بر سیره د هغې ټولني په تاریخي دریځ او نورو اړخونو ځان پوه کړي او دهغې ټولني په فولکلور کې ژوره اړ هر اړ خیزه مطالعه وکړي. د یوې ټولنی او یا یو ولس د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فولکلور له مطالعې پرته د هغې ټولنی او ولس د پيژند لو په باب هلې ځلې روښانه نتيجه نه لري.

۳- له پورته يادونو څخه زموږ مطلب دادي چې ، په فولکلور او ولسی توب کې د ژوند اصلي روحيه نغښتې ده.

۴- څرنګه چې د فولکلور زياته برخه ولسي يا شفاهي ادب جوړوي ، نو هنر هم را چاپيروي. شيلر او سپنسر عقيده در لوده چې د هنر انګيزه د لوبو له انګيزې څخه را پيدا شوې ده او د نړی ستر ادب پوه ماکسيم ګورکي (Maxim Gorki) به ويل د لفظي هنر پيل په فولکلور کې دی. حتی د لرغوني يونان ، د عربو او د ختيځ د ګڼ شمير هيوادو ډير و سترو ليکوالو آثار په فولکلور بنا شوي دي. د فارسي – دري ادبياتو د ادب ځلانده ستوری ابو القاسم فردوسي نړيوال شهکار شهنامه د فولکلور يک داستان ښه لري همدارنګه د پښتو ادب پلار خوشحال خان (۱۱۰۰-۱۰۲۲) ډير ښه ادبي شهکار دستارنامه هم يو له مهمو پښتو فولکلور يکو اثاررو څخه ګڼلي شوی ده چې د پښتون ولس د طبيعت ځلانده هنداره ګڼل کيدای شي.

۸- د دي لپاره چي نن ورځ د فولکلوريکو څيړنو ساحه يوازې د هنر او ادبياتو په برخه کې نه محدود ديږي او له دې څخه ډيره جامع ده چې اساطير ، افسانې ، منظومی. کيسې. متلونه ، ګډا ، لوبې ، کوډې ، خرافات. کرکې او کرنې ، انګيرنې ، سندرې ، ترانې ، سرودونه ،. رسم او رواجونه ، ولسي فوانين ، ټولنيزې لارې چارې ، نجوم ، کليوالي طب او ... رانغاړي او سره له دې چې د ټولني په اتنو ګرافيکي ( )* جوړښت پورې اړه پيدا کوي ، خو له فولکلور سره يې له ارګانيک پيوند او تړاو څخه سترګې نشو پټولای.

اتنوګرافی:

۲- که څوک وغواړي د فولکلور په رښتني معني ځان پوه کړي بايد د هغې يا د عې ټولنې اتنيکي (قومي) ځانګری هم هيري نه کړي نو د دغو دواړ کلمو او اصطلاحاتو په سم د ټولنې سسمه پيژند نه ممکنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- ټولنيز ارزښتونه: د دې لپاره چې زموږ او يا د يوې ټولني فولکلوري مواد د وخت ځپيږي په مخ ونه وهي (لکه چې مخکې زموږ د ټولني يې برباد کړه) او يا په بله وينا د زماني له تو فانونو او سيلابونو مو. ژغورلي وي او له خاوورو سره خاورې شوي نه وي ، نو فولکلور پوهانو ته بويه چې تروسه وسه پورې دغو معنوي ټولنيزو ارزښتونه ته ځانګړې پاملرنه وکړي. ځانته زحمت ورکړي او فولکلوري ولسي شتمني د زمانې له ګردودونو څخه پاکه کړي او تلپاتې ژوند ورښي ، ثبت يې کړي ، تحليل او سره را ټوله يې کړي.

۸- په ټولنه بر لاسي رژيمونه او اړوندې ټولنې ، په هيوادنو بآندې مسلط او بر لاسي رژيمونه او حکومتونه د ولسي پانګې په ساتنه او لوټونه کې خورا اغيزمن ګامونه پورته کولای شي بايد وخت تر وخته فرهنګي اړونده موسسې + دولتي مقامونه + مدني ټولني + روښان فکره پښت او آن نړيوالي فرهنګ پالي ټولنې داکار خپله دنده و بولي او د فرهنګې ميراثونو په راټولولو او بيا ساتنه کې لوي لاس وکړي.

۹- اقتصادي پياوړتيا او کمزوري اقتصادي کمزورتياوې د هيوادونو دفرهنګي ميراثونو د لوټونې يو بل لوي عامل کيداي شي د بيلګې په توګه زموږ په هيواد کي چې داځو کلنو نا تار زموږ د اصلي فرهنګ خوندي کولو ته يې زيان رسولي دی.

نه يوازي دا چې زموږ د ټولني مادي خو اووې يې زيانمنې کړي. بلکې زموږ د ملت ټولې معنوي ښيګڼې يې له خاورو سره ځاوري کړي دي نو لارمه ده ، دولتي مقامونو او فرهنګي ژمنې مؤسسې د غو ارزښتونو ته په سپکه سترګه ونه ګوري او په خوندي کولو کې يې لوي لاس وکړي.

۱۰- د فرهنګي موسسو اغيزي او شتون: د ملتونو فرهنګ د ساتنې ، راټولو لو او خوندې کولو يوه بله ستره او غوره وسيله دا ده چې ، فرهنګي مؤسسې – د فرهنګ وزارت او اړوند ارګانونه لاس سره يو کړي ، ځو په دغه برخه کې ګډ اوږده پلانونه جوړ او بيا د فرهنګ د خوندي کولو په برخه کې د خلکو د پراخه پرګنو په لور ورشي او د خلکو له منځ څخه دهغوي د آر او اصيل ولسي دود او دستور

(c) ketabton.com: The Digital Library

راټولونه پيل کړي. لنډه دا چې ، فوکلور پيژندنه د فوکلور په تيوريکو اړخونو رڼا اچوي اوله فوکلور ټولنې او فوکلور خوندي کولو سره توپير لري. فوکلور پيژندنه ، د فوکلور په برخه کې هر اړخيزه څيړنه او پلټنه ده.

۳- فولکلور په لغت کې :

فوکلور يا فولکلور انګريزي کلمه ده اصلا په انګيريزي متن کې د لومړي ځل لپاره تامس (Thoms) په ۱۸۴۶ کال داګست مياشت په خپل يو مضمون چې (Ambroise Merton) په مستعار نامه استعمال کړه . هلته يې د (فوکلور) (Foklor) اصطلاح وکاروله . يعنی دا چې (ل) په عاريتي ډول د نورو ولسونو او خلکو (افغانانو) له خوا ورسره يو شوي دی ، اصل يې فوکلور (Foklore) دی . څرنګه چې د فولکلور کلمه د لومړي ځل لپاره د يوه انګريز له خوا په انګريزي متن کې استعمال شوی ده ، نو له همدې امله ، فولکلور انګريزې کلمه ګڼله کيږي . د فولکلور (Folklore) لغت له دو و تو کونو څخه جوړ شوي دی : (فولک) او (لور) (۴۵ -۱۷ ،۱۸ ،۳۸)

فولک (Folk) يا فوک (Fok) د خلکو په ما نادي . دلته مطلب له خلکو څخه (ولس) دي هغه ولس چې د ټولني مادي او معنوي ځواک او قوت جوړوي، لور (Lore) پوهې او حکمت ته وايي په ټوليزه (مجموعي) توګه ، فولکور داسې تعرفو لاي شو : فولکلور د خلکو (ولسي پوهی) څخه عبارت دی . په انګريزي ژبه کې د (Folk) د کلمی (ل) (L) نه تلفظ کيږي ، په خپله انګريزان د فولک (Folk) د کلمي سره (ل) نه راوړي او نه تلفظ کوي او د فولکلور کلمه د فولکلور په توګه کاروي فولکلور د هر ملت د کلتور تکاملي ريښتني ، سير او حرکت ته هم ويل کيږي يا په بله وينا د هر ملت تکاملي ريښې له فولکلوره پيليږي . په (پښتني فولکلور) نومې کتاب کې راځي چې همدا کلمه « د يوې انګليسي کلمې (Folklore) څخه جوړه شوې چې (فولک) د خلکو او (لور) د علم او پيژندني په مانا راغلي او د نيکونو عقايدو ، د اجدادو در سم افسانې ، عقايدو او عنعناتو د څيړلو معني ترې اخيستله کيږي او د لومړني ځل لپاره فولکلور

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم يو اروپايي (؟) پوه په ۱۸۸۵ ا م کې وکارو له چې د خلکو د پوهني په معنی ده (۸۷ : ۱۴)

دبلخ پوهنتون د ژبو او ادبياتو د پوهنځي د دري څانګي ځوان او تکړه استاد او محقق دوکتور عبدالغني برزين مهر په خپل اثر (ضرب المثل و کنايات) د الف او ب مخونو کې ځينې نظريان د فوکلور په اړوند راغونډ کړي چې لنډيز يې داسې راوړو :

زموږ د ملت د لرغوني فرهنګ يوه سمسوره څانګه (فولکلور) دي دغه کلمه فرانسوی ريښه لري ، (Folk) د خلکو او (Lore) د پوهي ، يعني دپرګنو د پوهي په مانادی ، يا په بله وينا ديو ملت عقيدو . افکارو . کيسو ، آدابو ، رسومو ، ترانو ، ساده او ابتدايي هنرونوته فولکلور وايي (۱۶) د (الف) .

په پورته ليکنه کی د (فوکلور) د کلمې د رامنځته کوونکي ، استعمال کونکي او مروجونکي نوم ځاي او کال نه دي راغلي دا هم نه دي په ګوته شوي چې د فولکلور ريښه د فرانسوي ژبي د کومي کلمي له ريښي راوتې ده ؟

خوچي کله سړي د ادب او بيا فوکلور په برخه کې مطالعه او پلټني کوي نو سړي ته پته لګيږي چې د فولکلور د کلمې رواجيدل او استعمال د نولسمې پيړي په لومړي نيمايي ې پيل شوي دي.که څه هم فولکلوريکي څيړني او راټولونې خو په او ولسمه پيړي کې په سيستماتيکه او منظمه توګه پيل وشوي دي ، او دغه کار د لومړي ځل لپاره John Aubrey جان ايبري په ۱۶۸۰ م کال پيل کړاو د خپل وخت زيات شمير خرافات او دودونه يې وليکل او دهنري بورن د کتاب په نامه يې چاپ کړل او دې کتاب کې يې د انګلستان د بزګرانو عنعوي موسمي شعارونه او اړوند مطالب خپاره کړل دايبري په نظر ډير ځله منفي دودونه په فولکلور کې شاملېدلی شي . له دي راوروسته جان براند John Brand او نورو د فوکلور په باب آثار خپاره کړل همدارنګه ويل شوي چې په نولسمه پيړۍ کې جرمنـي پوهـانو يـا کـوب Yakub ګـريم Greem او د ده – ورور ويلهليم ګريم W.Hilum Green د فکلور پيژندنې په برخه کې تيوريکي څيړنې وکړي او له دوي را وروسته انګريزي پوه تامس رايت Thoms Riut په خپل اثر د (ادبي نوښت) کې د نکلونو د اغيزې موضوع و څيړله (۹۳ : ۲۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه دې املـه فولکلـور يـا فوکلـور * انگريـزي کلمـه ده چـې د لـومړی ځـل لپـاره W.J.Thoms په خپل يو ليک کې چې د Ambroise-Merton نامه يې ليکلي وه استعمال کړه .

د فولکـور د اصـطلاح د وضـع کـونکي پـه بـاب دغـه معلومـات لـه (بريتانيکـا انسايکلوپيديا) ۱۹۷۰ م امريکانا انسايکلو پيديا ۱۹۶۱ م ، بريتانيکا دايره المعارف کې په تائيدي ډول راغلي دي . خو يوازي په لږ تفاوت چې په يوه کې W.T.Thoms او په بل کې W.J.Thoms راغلي دي* په فولکلور انسيکلوپيد يا کې د فولکلور (Folklore) له کلمي سره (ل) راغلـي دی . او همدارنگه پـه نـورو معتبرو منابعو کې ، کـه چيرې (ل) ورسره استعمال شي يا نـه ، پروا نـه لري .

ايراني نامتو داستان ليکونکي صادق هدايت په خپلو اثارو (بف کور) او په تيـره بيا (نوشته هاي پراگنده) کې وايي چې ، فولکلور کلمه د لومړي ځل لپاره په ۱۸۸۵ م کـال فرانسـوي (امبـرواز مـورتن) اسـتعمال کـړه . بريتانيکـا انسايکلوپيديا) کې راځي چې (امبرواز مورتن) د ټامس مستعار نوم دی خود د هيښتيا (تعجب) خبره دا ده چې انگريزي څنگه په فرانسوي بدله شوې ده ، ډيرو معلوماتو لپاره وگورئ (۸۸- ۱۲۸)

خدا بښلی ابراهيم عطايي په خپله يوه مقاله کې څرگندوي په ۱۸۴۰ م کال د فولکلور کلمه خلکو ته پوره آشنا نه وه او يو آلماني فوکلوريست د گريم په نامه په المان کې د خپلو فولکلوري مواد و پر مجموعه د فولکلور نوم کيښود او له دغه وخته په انگلستان او فرانسه کې دا نوم او دغه کار تقليد شو (۶۷ : ۱۲۳)

لـه ځيرنـو څخـه داسـې ښـکاري د لـومړي ځـل لپـاره دغـه کلمـه W.J.Thomas استعمال کړي وي . فولک د خلکو او لور د پوهې په معنا راځي او فولکلو د خلکو او ولسونو په پوهې او حکمت څخه عبارت ده .

۴- برجسته فولکلور په اصطلاح کې:

اصطلاحاً فولکلور د ملتونه ټوله او عامه او معنوي شتمني ده . دغه شتمني يوه داسې هستي ده چې د ټولنې د انسانانو تر منځ د تاريخ په اوږد وکې په شعوري او غير شعوري ډول را منځته کيږي او وده مومي . د يوې ټولني د انسانانو تر منځه د کلتـوري اړيکـو پراختيـا او راتولونکـو نسـلونو تـه د همـدغو هنرونـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغزيدنه د ټولنې د کلتور پوري ښيي او يا په بله وينا د ټولنې د انسانانو کلچر انتروپولوجي Cultutral Anthorpology د لوړ تيا سطحه په فولکلور پورې تړلي ګڼل کيږي ،ځکه په کلتوري انسان پيژندنې (کلچرل انتروپولوجي) کې فوکلور بيا د اجتماعي ژوندانه څرنګوالي (کيفيت) او مظاهر په موږ پيژني او د انسان پوهني په لارکې دا يو مبرم احتياج دی چې موږ دخپلي يا بلې ټولني حالات په قديمه نړۍ کې معلوم کړو (۶۶- ۵۱)فولکلور پيژندنه ، اجتماع پيژندنه ده . په فولکلور کې نه يوازې چې معنوي ارزښتونه خوندي دي ، بلکې دهغه په واسطه د ټولني د افرادو دافکارو ، معتقداتو ، اميالواو غوښتونه څخه د دوي د اجتماعي تاريخ مبادي معلوملای شو .
په فولکلور پوهيدنه ، په اجتماع پوهنه ده ، په فولکلور پوهيدل د ټولنې او اجتماع سره نږدې کيدل دي . فولکلور پوهنه د ټولنپيژندنې يو عمده او غوره فاکت اولامل (سبب) هم کيداي شي .په فولکلور پوهيدنه د ټولنپيژندنې يو ضروري اصل پوره کيږي . دا کار موږ ته دبري کنجي (کلي) په لاس راکوي او دغه کار موږ هغه وخت ښه تر سره کولای شو، چې د ټاکلې ټولنې په فولکلور کې ځبرنه وکړو .په فولکلور پيژندنه کې تر ټولو غوره او عمده اصل دا هم دی چې د هماغه ټولنې شفاهي کيسی راوپلټو ځکه کيسو کې د تيرو خلکو او اجتماع يوه ستره خزانه پرته ده . له بلې خوا د اجتماع د تاريخ د غوره تحقيق په لاره کې ، فولکلور يوه ډيره ښه وسيله کيداشي . فولکلور د تيرو خلکو او ټولني هغه قيافهويني، چې د اجتماعي تاريخ دبيلا بيلو تاريخي دورو د فوق العاده علامو او نښو حکم لري . آن د ټولنيز تاريخ څيړونکي دې ته اړتيا لري ،چې په پروني نړۍ کې د ده ترڅيړنی لاندې ټولني څرنګه حقوقي او جزايي احکام در لودل او ترد غو احکامو لاندې د ټولني خلکو څرنګه تفکر اوترڅپل منځ څه ډول روابط در لودل ، ځکه د دغه تفکر او مناسباتو څپريدل يوه څيړونکی ته دا قضاوت ورښيي، چې د هغو د اجتماعي تاريخ مر حله پرې وټاکي . يعنې فولکلور دتيرو خلکو د تفکر او شعور سطحه هم رامعلوملاشي . د مثال په ډول د (وحشت) يا له اسلام څخه د مخه دورو په تاريخ پوهيدنه د هغو دورو د کلتور او فوکلور پيژندنده را په ګوتو کوي . د هغه دورې د انسانانو د لومړنی کلتور ريښې احتوا کوي ، له همدي امله يې پيژندنې ته احتياج احساسيږي، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو ورو دانسانانو د اجتماعي ژوندانه په راز پوه شو او په هغه راز پوهيدنه د تاريخ کره والي هم دی . د لومړينو يا مخکنيو دورو انساني ټولنو ، اجتماعي مؤسسات او د دوي د افرادو عقايد ، عنعناتو رسم او رواجونو باندې پوهيدنه دا غواړي ،چې د هماغه خلکو فولکلور پوهنې ته مراجعه وکړو . لنډه داچې د فولکور په تعريف کې اساسي مقولي داسې وړاندې کولای شو . (لرغوني ، عوام اوعنعنه) دغودرومقولوله ارګانيک ترکيب څخه داسې تعريف لاسته راځي : فولکلوردعواموخلکوهغوعنعنوته ويل کيږي، چې د لرغونو زمانو څخه راپاتې شوي او د اوسني وخت دمتداولوپوهنو، عقايد اوچلن بيلګو سره يوځه توپيرولري))ياپه بله وينا : فولکلور دعواموخلکوهغه لرغوني عنعنې اودودونه دي، چې دتاريخ په اوږدوکې له نورونسلونو څخه راپاتي دي، فولکور د عوامو خلکو پرهغوعنعنوی عقايد و، خرافاتو، کړو وړو، دودونو، اوشعايرودلالت کوي چې له ځنډنيووختونو څخه تراوسه موږته رارسيدلي دي . يااصطلاحاً فولکلور دعواموخلکو، ياديوملت يايوقوم اويايونژاد په نظر د هغو حقايقو مجموعه ده، کوم چې د دوی عنعنوي پانګه ګڼل کيږي اوډژوند اوجهان په باب د دوی فکر، عقيده ، معلومات ، افکار او د دوی عمومي ذهنيت دی. ديوملت يايومليت اويا د يوهيواد په فولکلورکې د هغوی ټوله ماضي اود موجوده او راتلونکي ژوند دپاره ارزښتونه پراته دي . ديوې ټولنې فلکلور موږ ته دهغوی دپلرونو، نيکواواجدادو کلتوري نورمونه اوټولنيزارزښتوته بيا نوي او دهغوی له کلتوري ميعارونو او هدفونوسره موآشنا کوي . په همدې توګه فولکلورانسانانوته لارښوونه کوي ، ژوندته يې معناورکوي اودحرکت سمت يې ټاکي . د سويس نامتوروحيات پوه کارل ګوستاف يونګ (carI Gustave Yang ۱۸۷۵ - ۱۹۶۱ م) وايي : موږبايد ديوې ټولنې دفولکلور په باب بی پروايي ونه کړواودچټياتو په نظرورته ونه ګورو ، ځکه دنوروارزښتونوله څنګه يې يوسترارزښت دادی چې د روحي تحليل له مخې د هغه عصر عمومي فلسفه ، ټولنيزشعور اود ژوند معنی اومفهوم پکې موندلی شو.

۱- دغه انځورزموږدهيوادد کلتوري لرغونپوهنې يوه برخه ده . دلوګرولايت کا فرکلا (خروار) ولسوالۍ کې پخوانۍ بڼه (لرغونپېژند : ۲۷مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دفولکلور د راټولولو اړتياوې :

که چيرې د بشري ژوند په ټولو را ز ونو پوه شو بايد ولسي پانګې او د خلکو دودونه او تفکر ته سرور – دننه کړو. دمثا ل په توګه : که يو ازې پښتو لنډۍ مطا لعه شي نو نه يواځې د پښتون ملت طبيعت ، بلکې د بشري منعويت ښېګڼې به ورکې پيدا شي ، لکه لاندې څو لنډۍ :

۱- جانانه ستا مزه ګۍ نشته زماهمزولي زانګوګانې زنګوينه

پيزوان دې مياشت، خالونه ستوري = مخ دې آسمان زلفی شيبې دباران دينه ، له دې امله دولسي پانګې خوندي کول دهرملت لپاره ضروري دي ځکه نو فولکلور په عمومي ډول او په ځانګړي توګه ، زموږ د پښتني ټولني د خلکو د ادب او ژوند د ټولو اړخونو پو عمومي جاج څرګندونکې معنوي هستي ده . يا دغه جاج او د عمو مي حالت نندراه په څولنډ يو او متلونو کې رابر سيره کړو :

۱- متلونه :

د زورورو او به په پيچومي خيژي .

او به ډانګ نه بيليږي .

ږيره زما واک يې د ملا .

ښه له خپل نيمڅي (لمڅې) سره و غزوه .

توره سره ښه ده ،خو نه د ورور په وينو .

ژرنده که د پلار ده ، هم په وار ده .

۲- لنډۍ :

باور مې نشي چي به روغ شم
زه د کمکي پيکي شمال وهلی يمه
باور مي نه شي چې به روغ شم
زه د جانان روغې راستۍ وهلی يمه
په مور مي پټه جرګه وکړه
پلارمې نادا ردی ما سودي ته ورکوينه (۵۵ :۲۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته متلونه او لنډۍ له دريا ب څخه د يو ټکي د راپورته کولو ما نا لري په دغه متلونو او لنډيو کې رموږ د ټولنې د خلکو د فکر لوړه سطحه خوندي شوې ده په پورته متلونو کې ګورو چې .

۱- د ولس په طبيعت پوهېدل دي .

۲- د ولس د خيال ساتنه ،په کې کيږي .

۳- د خلکو دودونه ، عنعنې ، عقيدې او مينې په کې ښکاري .

۴- په فولکلور پوهيدنه په قومي طبيعتونو باندې پوهيدنه ده .

۵- د هغوي په ذوقونو پوهيدل دي .

۶- د ولسي پانګې ساتنه ده .

۷- د ټولنيزو ارزښتونه برجسته کېدل او خوندي کيدل په فولکلور پورې اړه .

۸- د تيرو نسلونو طبيعت ورکې انځورېدلي شي .

۹- د ولسي ذهنيت او تخليقي فکر اهميت په کې څرګنديږي .

که چيرى د فولکلور هر اړخيز اهميت ته پاملرنه وکړو ، له دې سره سم دا اړتيا احساسوو چې بايد د خپلې ټولني فولکلور خوندي کړو .

د دې لپاره چې فولکلور د ولسي ذهنيت او تخليقي فکر اهميت موږ ته څرګندوي . له همدې امله د فولکلوري موادو ايجادول او بيا دهغو راټولول ، زموږ د خلکو د دود ، دستور او عنعني ژوندي ساتل دي ، د شفاهي عنعني ليکل د فولکلور په حيث د هغې ارزښت او فولکلور ته زيان نه رسوي او حتي ګټه يې لاداده چې وليکل شي نو په هغه شکل ثابت خوندي کيږي ، له مرګه ساتل کيږي او نورو کلتورونه ته يې انتقال هم آسانيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل(۱)

۶- دبرجسته فولکلور موادو د راټولولو لارې چارې:

فولکلور ټولونه او بيا دهغه خوندي کول يو تاريخي رسالت دی او د خپل هيواد د برم او شوکت خوندي ساتلو مانا لري دفولکلور د راټولولو لارې چارې ډيرې او له ځينو حالاتوکې هغه راټولول محدوديت هم پيدا کوي ، خو موږ به دهغه د راټول تر ټولو ګټورې او اسانه لارې – چارې ولټو او پيشنهاد به يې کړو .

الف- څرنګه چې فولکلورد خلکو د او لسونو مال دی ، نو د ټولنې دغه کلتوري او فولکلوريکه شتمني له خلکو او ولسونو کې پيدا کيږي او په خپله وسونه دهغه (فولکلور) د ساتنې ليږد او ضبط تر ټولو ښه وسيله ده او د يو ليکوال خبره چې پښتني فولکلورنو و بيا له ټولو کلتورونو لاډير غني دی اروپايان چې د پښتو نخواسيموته راغلل ، نو هک بحران پاتې شول او دغه غني فوکلور او شتمن کلتور ته ګوته په غاښ شول ځينو پې سندروته ، ځينو متلونو ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينو کسيو و نورو دغه ډول موادو راټولولو ته مخه کړه ، او د خپلو استعماري اهدافو د ترسره کولو په څنګ کې يې د پښتو د فولکلور ځينې خوا وې هم راټولې کړې او پښتانه په عصر شکل دخپلې ژبې پر مختيا تـه متوجه شول ، نو يې د نورو کارونو تر څنګه د فوکلور ټولولوتـه هم هڅه وکړه ، نو څرنګه ګې خلک د فولکلورليږدونکي دي او خلک د سن ، طرز تفکر او ټولنيز دريځ له مهې توپير لري مثلا مشران او سپين ږيري د لنډوکيسو متلونو او اخلاقي افکارو لروتکي او ليږدونکي (حاملين) دي د پورتـه خبرو پر بنياد پـه ټولنه کې سپين ږيرې او مشران د فولکلور د ليږد او خوندي کولو او راټولو ښه وسيله کېداي شي .

ب – د فولکلور د ساتنې او ليږد بله ګټوره وسيله ماشومان هم کيداي شي همدا ماشومان دي چې د سرودونو ، ترانو او لنډو کيسو ، چستانونو (کيسۍ) پـه راټولولو او ضبط کې ترې استفاده کيداي شي . د دغو ترانو او کيسو د ضبط او ثبتولو غوره ځاي دهغو د لوبو ځاي دی ، کله چې دوی په لوبو بوخت کيدای شي د دوی له خولو څخه دغه مواد راټول شي .

ج- دفولکلوري او کلتوري ميراثونو د ضبطولو او راټولولو يوه بله ستره منبع او مرجع په کليوا او بانډو کې ښځمنې هم کيدای شي ، دوی د فولکلوري مواد و په ساتلو او راټولولو کي ګټور توب لرلی شي د مثال په ډول ښځو ته د ماشومانو دويده کولو ، دسندرو ويلو او خوښي کولو پـه مخت کې دسندرو د ويلو لارې چارې ورايادې وي همدارنګه په مروجه دودونو ښې پوهيږې که څه هم ل دغې مرجع څخه د فولکلوري مواد ضبطول پو څه ستونز من کار دی ، ځکه زموږ پښتني دود د دې اجازه نه لري جې دنارينه و وفوکلور يوهانو لپاره د ښځمنو منځته دورتګ اجازه ورکړي ، د دې کار لپاره لازمه ده زموږ لوستي (باسواده) خويندې او لوڼې و هڅيږي چې فولکلوري مواد راټول کړي په کليو او بانډو ګې دخلکو جرګې ، ناستې ،ولاې او مرکې هم د فوکلوري مواد و د راټولو زمينې او لارې چارې برابر وي ،که څه هم زموږ پـه هيـواد (افغانستان) کې تيره بيا پـه پښتني سيود کې دغه کار اوس يی کليوالي اصلي هويت لـه لاسه ورکړي پـه دی ځکه د درې لسيزو په اوږدو کې خلک له خپلو اصلي سيمو څخه بې ځايه شوي دي او نورو هيوادو او سيموته مهاجر شوي دي . ځو بيا هم ځينې خاص سپين

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډيري خلک شته چې د قبايلو او کليوالو ځيني ولسي کارونه سر ته رسوي دغو خلکو ته هرې قبيلي پريکړې او حتی د هغې بلې قبيلي طبيعت ور ، معلوم وي نو په دغه برخه کې له زړو ښځو څخه ډېره مرسته غوښتلی شو ،
د- دخصوصي او ولسي سندرو د ضبط له لاري کيدای شي د نظرور سيمې يا سيموته لاړه شو ، لومړي د اوده او يا دنورو کلتوري دودونو د ځای ننداره وکړو . هلته کليوال ذوقيان ، شاعران ، سندربولي او ډوکماران ننداره کړو ، دا ځکه چې همدا ذوقيان د ولسي سندرو ، سروکو ، ټوکو ، چاربيتو ، کيسو او ... ښه زير مه ګڼل کيږي ، بايد له دوي سره د فولکلوريست له خوا اړيکي پيدا شي پدې ډول مواد ترې راټول شي .
- د فولکلوري مواريثو په راټولولو کې تر ټولو مهمه موضوع دکار ساحه ده ، چې نر ډيرې اندازې په څيړونکي پورې اړه لري دی بايد پدې پوه شي، چې په کوم ځاي کې کار کولای شي ، له کومو خلکو سره توافق حاصلولای شي ، ځکه په نا اشنا سيمو کې کار کول يو څه ستونزې لري . که فولکلور ټولونکی په يوه نا اشنا سيمه کې پرته له پيژند کار بيل کړي او د فولکلوري مواد و په راټولو لاس پوري کړي نو ښکاره خبره ده چې په هغو سيمو کې به ستونزې ورته پيدا کيږي . د دې لپاره چې دی دهغي نا بلدې سمې د خلکو په طبيعت او بيا دودو دستور نه پوهيږي او بل داچې په ژبه او لهجه ور سره پوهيدل هم ضروري دي ، خو په فولکلور راټولونکي به هغه کانه شوي وي چي يو څوک په تا بلدی کې په شفتلو کې وابنه وکړي او بيا به دهمغي سيمي خلک ورته وای په شفتلو کې چې وابنه کوي دا دی هم چل دی !! او که چيرې فولکلورريست په سيمه کې بلد تيا ولري نو دا موضوع ورته حل وي چې څنګه له خلکو سره برخورد وکړي .
و- فولکلور مواريث بايد داسې ضبط شي، چې د هغو ځانګړ په پام کې ونيول شي . فولکلوريست بايد لومړي په ولس کې د ولسي خلکو او خصوصا د هغو ولسي خبري ، روايات په خورا دقت او پاملرنې سره واروری چی په ولس کې د اعتبار خاوندی او نوريی خبروته غوږ ږدی . د منظوم فولکلور په برخه کې بايد وويل شی چې د امکان تر حده بايد هغه ثبت شی او که دا زمينه برابر نه شوه نو لومړي بايد د نقل کونکي له خولې څخه وليکل شی او که ويل کيږي د ليکل شوی منبع سره دی پر تله شی ځکه نقلونکی يوازی د وينګ په وخت کې دنظم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولی ځانګړنی وايی . د (فرهنګ مردم) مجله کې د فولکلوری یدیدو د ثبت لپاره لاندې ټکی د ارزښت وربلل شوی دی .
۱- کله ، په کوم ځاي کې د چاله خوا ثبت او یاولیکل شو ؟
۲- د کو ځي نوم ،ناحیه ، کلي ، ولسوالي یا ولایت ؟
۳- ورځ ،میاشت ، او د ثبت کال باید ولیکل شی ؟
۴- نوم ، کورنی نوم ، تخلص ، سن ، کار ،ژبه او دراوي نوې ځانګړني په دقیقه توګه ثبتول؟
۵- راوی زده کړه لری او کنه ؟
۶- درواي د زده کړي سطحه کومي اندازی پوره ده ؟
۷- چیری زیږدلي دی ؟
۸- راوی هنرمند او په خبره یوه دی او کنه ؟
۹- روایت او کیسه یی چیري اوریدلی ده ؟
۱۰- له کومی زماني یا وخت راهسي یی دا کار پیل کړي دی ؟
۱۱- په کومو مواردو کې په کومو ځایونوکې په وینګ پیل کوي ؟
فوکلوري مواد د موکو له لارې هم راټولولاي شو . په پښتو ژبه کې مرکه ډول-ډول معني لری .
په ځینو پښتني سیمو کې مرکه د تړون د منلو په باره کی جوړیږي ، مرکه دنجلی دغوښتلو جرګی ته هم ویل کیږي ، په ځینو پښتني سیمو کې د دیالوګ په معني هم کارول شوی ، خو په روستیو وختونوکې مرکه مصاحبي او له یو چا اوډیرو سره مخامخ خبروته ویل کیږي چې د یوه ټاکلي هدف په رڼا کې د سمو او باوري معلوماتو د راغونډولو لپاره د ډیرو کسانو سره کیږئ (۴۳ :۱۰۳)
مرکه د ژورنالیزم د مسلک له پلوه جلا بحث دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي د موضوعاتو لنډيز:

- کلتور او ثقافت پراخ مفهوم لري ، کلتور د يوې ټولنې ټوله مادي اومعنوي شتنمني رانغاړي . کلتور د يوي ټولني عمومي کړه وړه اعمال ، مهارتونه غقيدي اوسلوک راچاپيروي او فولکلور د يوې ټولني د کولتور تکاملي پروسه ده او په کولتور سره په اړيکه کې دي کولتور د کل او فولکلور د ستري برخې مثال لري . ټولې فولکلوري پديدې ديوې ټولنې د کولتوري ميراثونو زيږنده دي او يو له بل سره نه شليدونکي دي کولتور د متمدنې ټولني د انسانانو د ژوند د کليت مطالعه او پلټنه ده او فولکلور په کليت کې د ټاکنو مثال لري .

- کولتور د يوه ټولو ګڼوونو او بوته ته پاتې کيږي او فولکلور په بڼ کې د خاصو ، خاصونو او ځآنګړو ګلانو او بوټو نو دي

- کولتور، ثقافت کلچر ، او فرهنګ مترادفې او هم مانا کلمې دي

- کلچر انګليسي کلمه ده ، کولتو ر لاتين ، ثقافت عربي او فرهنګ اريايي کلمه ده او په پښتو کې ورته محمد ګل مومند (هڅوب) ويلی دی.

- کولتور د ملتونو د تهذيب او تمدن نښانه ده ، د ملتونو کولتوري پوړی هغه وخت موږ ته ښهٔ څرګنديږي چې د هغو خلکو په فولکلور ښه وپوهيږ او د هغوي له فولکلور سره بلدتيا ولر .

- کولتور يا ثقافت د انسان د ارتقايي ژوند او عمل يو مجموعي پانګه ده چې داساني ژوند له پيل څخه تر اوسه پورې ورو ورو راغونډه اوخوندي شوې ده .

- د کلتور په لويه مجموعه کې د (ولسي ژوند نظام تمدن او تهذيب ، روايتونه ، ژبه . هر ډول اداري ولسي ټولني ، هرډول ټولنيز دودونه ، کيسې ، دم . درود ، جادو . اقتصادي ، اداري تنظيمونه ، تعليم او تربيت ، ادب ،قانون ، فلسفه ، اخلاق ، علوم او فنون . موسيقي . نقاشي ، لوبې او لنډه دا چې په ولسي ژوند پورې اړوند شيان چې له پخوا تر اوسه راپاتې دي د کلتور په دايره کې راځي .

- فولکلور انګريزي کلمه ده

وي ، چې ټامس په ۱۸۴۶ کال د لومړي ځل لپاره په يوه مضمون (امبروز ميرتن)کې په مستعار نامه استعمال کړه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ټامس دغه کلمه فوکلور folkolor و نومو له او (ل) وروسته په عاريتي ډول ورسره نورو خلکو يو ځاي شو . د فولکلور کلمه ترکيبي کلمه ده ، دوه برخي لري . (فوک)يا (فولک) او (لور) فوک د خلکو په مانا او لور پوهې ته وايي .
- په فولکلور کې (لرغوني ، عنعنه او ولس) اساسي توکي دی ،نو له دې امله فولکلور د لرغونو خلکو هغو عنعنوته ته وايي چې په ولس کې له پخوا را پاتې وی .
- دفولکلور په برخه کې څيړني په ۱۶۸۰ کال کې جان ايبري هم کړي دي .
- په نولسمه پيړۍ کې جرمني پوهانو ياکوب ګريم او د ده ورورو يلهليم ګريم د فولکلور پيژندنې په برخه کې تيوريکي څيړنې وکړې .
- ايراني نامتو داستان ليکونکي صادق هدايت په خپلو اثار بف کور او نوشته هاي پراګنده کې وايي چې فولکلور کلمه د لومړځل لپاره په ۱۸۸۵ م فرانسوي امبرواز مورتن د ټامس مستعمار نوم دی .
- فولکلور د ارزښت په برخه کې د سويس نامتو او حيات پوه کارل ګوستاف يونګ وايي مونږ بايد د يوې ټولنې د فولکلور په باب بې پروايي ونه کړو .
- دفولکلور راټول د دې لپاره اړتيا ده چې د ولس طبيعت ور کې خوندي دی .
- دو لس په خيال پوهېدل دي .
- د خلکو دودونه ، عنعنې ، عقيدې اوميني په کې ښکاري .
- په فولکلور پوهيدنه په ولسي پوهنو کې معلومات تر لاسه کول دي .
- د فولکلوري مواد و راټولولو لاې چارې ښځمني دي .
- ماشومان ، سپين ږيري ، د کلي مشران ، ملا او نوري دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي پوښتنې :

۱- سويسي اروا پوه کارل گوستاف يونگ د فولکلور د ارزښت په برخه کې څه ويلي دي؟

۲- د فولکلوري مواد و د راټولولو لارې چارې کومې دي ؟

۳- کولتور د يوې ټولنې کومه شتمني رانغاړي ؟

۴- د کولتور يو دوه تعريفونه راواځلي ؟

۵- فولکلور تعرف کړئ ؟

۶- فولکلور کلمه د لومړي ځل لپاره د چاله خوا په کوم کال او په کوم متن کې استعمال شوه ؟

۷- دفولکلور کلمه له کومو توکو جوړه ده او هر برخه يې توضيح کړئ ؟

۸- د فولکلور کلمه د بل چا له خوا هم په کومو کلونو کې استعمال شوى دى ؟

۹- د فولکلور د خوندي کولو اړتيا څه ده ؟

۱۰- انترپالوجي ، دود ، فولکلور او کولتور توپير او ورته والى وکړئ ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

۱- د فولکلوري موضوعاتو ډلبندي (تصنيف):

ځرنگه چې فولکلور د ثقافت او کلتور پراخه برخه جوړوی نو د ولسی ژوند نظام تمدن او تهذيب تری ځرگنديږي لازمه ده په ډلبند کې يې هم ژوره پاملرنه وشي .
د فولکلور د ډلبندي په برخه کې بايد و واويو چې د شلمې پيړی په دربيمه کې پدغه برخه کې دلته افغانستان کې هم کار شوی دی .
يوه خبره د يادو ولو وړده چې ډلبندي اختاري کار دی . په ټولنيزو پوهنو او ليبر هنرونو کې تصنيفونو يو له بل توپير لری ، خو سره له دی تصنيف هم ځانته پرنسيپونه او موازين لری . د مثال په ډول تصنيف بايد جامع افراد او مانع اغيار (دا اکثريت د تائيد او د اقليت درد وړ وی). سيستماتيک او منطقي وی، له واقعيتونو سره توافق ولری او داسي نور په هر تصنيف کې د تخصص د خاوندانو عندی تمايلات ډير نقش لری (۱۶- ۱۴) د فولکلور ډلبندي له ټولو نيمگړتيا ووسره – سره په زړه پوري هم لری او هغه داچې د هر علم خاوندان يې د خپلې پوهې له زاويې څيړي . دلته له دي موضوع سره په تړاو کې يو مثال راوړو : زموږ په عام او غريب او همدارنگه له ښار لري سيموکې د ناروغ په باب د خلکو عقيدی بيلا بيل لوري لري .
که چيری يو ناروغ يو کليوال يونانی طبيب ته ورولي ، نو هغه ته ديونانی بوتواو درملوتوصيه کوي . که همدغه بيمار بيا ملاته لارشی دوم توصيف ورته کوی . اروا پوه يی ناروغي له بلی لارې د درملنې بلنه وړ بولي . همداسې يی د فولکلور د ډلبندی په برخه کې هم درواخله ! دلته به ځينوعلومو د پوهانو نظری د فولکلور په برخه کې راواخلو :
الف – ادب پوهان فولکلور ته دبې سواده پرگنو د ادبياتو په نظر گوري او د ثبت شوی فولکلور په برخه کې له هماغه تحليلي تکنيک څخه کار اخلي لکه په ليکلي ادب کي چې کار ورځيني اخيستل کيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب – د مقايسوي (مقابلوی ژبپوهنې) پوهان او څېړونکي فوکلوري موضوعات د ژبپوهنې د نورمونو له مخې ويشي . مثلا : دوی د بيلا بيلو قومونو تر منځ ژبني فولکلوريک موضوعات را سپړي او پر تله کوي يې .
ج – کلتوری انترپالوجستان په فولکلور کې ولسي عنعني ، دودونه ، د ټولنيزو موسسو سمبوليکه استازي (نماينده ګي) او د خلکو د ذهنيت محتوا مطالعه کوی . لکه : وايي د دی يا هغه قوم د ژوند ادبي او فرهنګي سطحه په کومه درجه کې واقع ده .
د – سايکلوجستان (اروا پوهان) له فولکلور څخه داسی شواهد راټولوی چې دهغو په مرسته د بشری اروايی فعاليتونو يو ډول والی څرګنديږي او څرګند خبره ده چې فولکلور له ساينس ، تاريخ ، ټولنيزي پوهنې . حديث ، اروا پوهنې او ... مظامينو سره کلک تړاولري ، نو ځکه د بيلا بيلو علومو پوهان حق لری شوه، چې دغه موضوع (فولکلور) له خپل مسلک سره سم تعبير او ډلبندي کړي .
ه – تر ټولو غوره دا ده، چې د فولکلور تصنيف د پخوانيو فولکلوريستان له نظره وګورو او وڅيړو . پخوانو فولکلوريستانو خپل مواد د موضوع په اساس تصنيفول او تر اوسه پورې هم د غه ډول تصنيف څخه کار اخيستل کيږي . د مثال په توګه دا ، د ، ج د کلتور د دولتي کميتې د (فرهنګ مردم) آمريت په آرشيف کې فولکلور په څلورو عمده څانګو ويشل شوی دی :
۱ – شفاهي فولکللور
۲ – د خلکو ټولنيز دودونه
۳ – مادي فرهنګ
۴ – د خلکو هنرونه
لومړي به ټول ذکر شوی تصنيفونه راټول او بيا وربآندي انتقادي نظر وراندی کړم .
د (۱۳۶۰ م کال) د قوس او جدي ګڼه (فرهنګ مردم) مجله کې داسې راغلی :
آداب رسوم ، عقايد ، عادات ، افسانه ها ، حکايات ، امثال ترانه ها ، اشعار عاميانه.
۱ – عنعنوي روايتونه ، اولسي نکلونه ، د اتلانو په باب افسانې ، منظوم داستانونه (Ballads) د چې پښتانه سندر غاړي يې داستان بولي ، سندرې او محلي روايتونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- عنعنوی دودونه ، محلي دودونه ، داخترونه او ميلو دودونه ، د مراسمو دودونه او لوبې .
۳- خرافات او انګيرنې ، کوډې او جادو خرافي کارونه او خيالي شيان Fancies .
۴- د خلکو ويناوې ، و جيزې ، عاميانه اصطلاحات او نومونې ، متلونه ، قافې جنګول کيسي (چستانونه) پورته تصنيف دا وسني معيار له پلوه بشپړ بريښي ، خو د مادي فرهنګ خواووی پکيې پوره ندی ذکر شوی موږ به د دی کمبود د پوره کولو لپاره ځيني نور تصنفونه هم واخلو: په (۱۳۳۵ ه . ش) کال محمد قدير تره کی له ترکی منابعو څخه ځيني فولکلوري تصنيفونه اونور موضوعات را وژباړل اوپه کابل مجله کې يې خپاره او همدارنګه سرور ګر يا له فرانسوي اثارو څخه استفاده وکړ او د (فولکلور لاښود) په نوم رساله يې په فارسي ژبه وژباړله، ايراني ليکوال صادق هدايت هم پدغه برخه کې ليکنې درلودی ، د دوی دری واړو تصنيفونه سره ډير ورته واوله يوې منبع څخه يې استفاده کړي وه، چې موږ به د کابل مجلې تصنيف دلته راوړو :

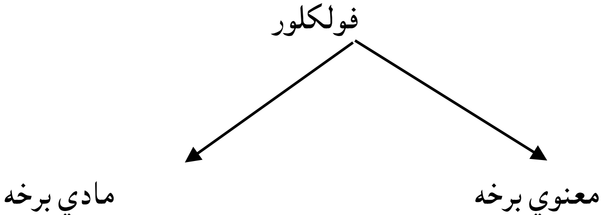

الف – معنوي برخه :

لومړي : ادبيات :

۱- نظم : د شعر ډولونه ، طويل بحر ، رنګارنګ ملي سندرې .
۲- نثر : کيسې ، حکمتونه ، معماوې ، او کيسۍ (چستانونه)
دويم : پوهني :

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- طب دزړو ښځو د معالجې ډول ، اغيزه لرونکي وابنه او ګانې ، شکسته بندي د بسمل غوځول او نور
۲- د مار ، لړم او غنډل د چيچلو تداوي ، د ګران بيع (بيه) کاڼواو بوټو په واسطه .
۳- نجوم .
۴- غريبه علوم لکه د پيريانو په حکم راوستل او نور .
۵- عاميانه سايکلوجي .
دريم : دودونه او رواجونه :
۱- اخترونه ، مارکې ورځې ، محلی بازارونه ، ميلې .
۲- دزيږيدو ، مړينی ، ولده په باب قومي رسمونه .
۳- د ماشومانو ، ښځو او سړيو ډول- ډول لوبې او ساعت تيري اودهغو د منځته راتلوپه باب روايتونه .
۴- موسم پيژندنه ، د تقويم حساب .
۵- د حقوقي تعاملانو پاتې شوني ، نتواتې او نرخونه .
۶- خرافات او اباطيل .
۷- متلونه او حکمتونه .

مادی برخه

د فولکلور مادي برخه چې زموږ د خلکو د ولسي ځانګړتياو غوره برخه جوړوي ، داسې په ګوته کولای شو :
۱- دودانيو او کورونو په باب عقيدې .
۲- ځانګړې انځورونه لکه کاشي کاري ، حکاکي .
۳- دکور سامان ، کالي او ګاڼې .
۴- د جګړې ، ښکاراولو تولو ابزار(وسايل) او نورو ...
۵- د خلکو کسبونه او صنعتونه لکه جولايی ، ندافي ، کولالي ، بزګري . د ګمري ، بقالي ، غالی او بدل او نورې حرفي .
۶- نقاشي ، رسامي ، موسيقي ، ملي سندرې ، ملي اتڼ ، ډهل او سرنی .
۷- د محلی خوړو ډولونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو بل تصنيف د فولکلور داسی وړاندي کوو :

۱- د خلکو بديعی شفاهی ادبيات:

پدي کې (۱) اسطورې ، (۲) افسانې ، (۳) معماوې ، (۴) ټوکې ټکالې ، شوراوې ډول – ډول سندرې ، متلونه ، ټکې (چستانونه) قافيی جنګول ، ښکنځلې سيمه ايز يا محلي خواږه په دوه ډولو ويشلای شو :
الف – هر ډول خواږه ب – ځانګړي خواږه چې د ځانګړو سيمو پورې اړه لری لکه دنډکی (خوست)، د لغمان او ګره يا صابونکه ،د حيواناتو شړل را بلل ، ښيراوی ، پيغورونه کترې ، لوړی (قسمونه) او ....

۲- د خلکو دودونه :

د زيږيدو ، واده ، اومړينې مراسم ، ميلې ، اخترونه ، نذر ، پګاړه ، (حشر صدقی خال وهل ، د ګاڼو استعمال ، سينګار ، جرګې ، نرخونه ، ولسی طب ، خرافات (فال ليدل ، کوډی ، او جادو) شګون(شګوم) ټوټکې ، په نظر کول ، د پيريانو ايستل قصيدې پخول يا پيريان تابع کول ، د ناستې ، ولاړی آداب او ....

۳- د خلکو کسبونه :

دا حرفې او کسبونه له ډير پخوا راپاتی دي، پدې کې د اهل کسبوو د ژوند خاص حالات او د کسبونو وسايل او طريقی مطالعه کيږي . مثلا جولايی . ندافي ګيلم اوبدل......

۴- د خلکو هنرونه :

(نيمه لفظي هنرونه) جې پدې کې ملي موسيقی ، د هغه الي او وسايل ، د خلکو (نارينه و و او ښځينه وو) سندرې او اتنکی نڅاوی لکه (اتڼ ، د طالبانو ګډواې لکه د مداری ګرۍ او شادی بازی نندارې) د خلکو ډرامې (په پراخ ميدان کې د ټوکيانو او مسخره چيانو اکټونه) او .....

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- د خلکو کارونه :

لکه چې ښکلایزه ، ذوقی او ایستیتکی ارزښت ولری ، لکه ښکلي کالي ، خوندوري غذاوی ، کوډولی . کورونه ، سینګار شوی سمڅې ، د ننداري ور ودانۍ او ښکلی تولیدات....

۳- فولکلور د ولسي پانګې په توګه :

فولکلور د ولس مال دی ، دنړۍ ګڼ ولسونه د فولکلور څښتان دي ، فولکور د ولسي پانګې له توګه تل د خلکو د پراخه او ګڼو ولسونو په سینو ، خولو او حافظو کې ځاي لري ، همدا فولکلور دی، چې دوختونو په اوږدو کې دعامو خلکو په خوي او عادت ، کړونو او اعمالو او غښتنو کې ځان را څرګندوي او د لسونو د معنوي او مادي شتنمنۍ له توګه ځاي نیسي .
د وختونه په اوږدوکې ولسونه او خلک له ډول ډول پیښو او لانجو سره لاس او ګریوان کیږي دغو پښتو ته ځواب ورکولو ترټولو ډاډمنه تیکه ګاه یواځې د خلکو عقیدې دي جې په (فولکلوري هستۍ) کې ځان را څرګندوي .
مثلا د خلکو دودیز باًرونه او عقیدې) په خدای انبیاوو زیارتونو او ...) باًور لکه یا دودونه) چې هر ملت او ولس معنوي شتمني ده ، ځکه نو په دغو دودونو کې دولس پراخه خویونه خوندي دي له هیواد سره مینه زموږ د خلکو یو لرعوني زرین (دود) دی ، میمله پلنه او ... نا غه دودونه په ډیر ښه ډول په فولکور کې ځان ښودلی دی د میوند په میدان کې د غیلم ګولۍ زموږ د هیواد د ځلمیانو تېر په وینو لیت پیت کړ د دې لپاره چر د جهاد سنګر ځلمونه وي پرې اینبي د ملالۍ غوندي ې پیغلو دافغان بچو بیرغ په خپلو سرو منګلو راجک کړ او په نورو غازیانو او مجاهدینو باندي یې ناري وکړې چې .
که میوند کې شهید نه شوي خدای ږولالیه بې ننګۍ ته دې ساتینه
په همدارنګه په ولسي ادبیاتو کې دچاپیریال واقعیتونه په ساده ډول ښودل کیږي هره پیښه دیو رښتیني واقعیت په توګه دخلکوپه غوښتنواو پوښتنو کې ځان څرګندوي.
افغان ولس لر غوني ، سوچه اوپاخه فولکلوریک اثارلري ، دغه آثار څه په تیرو اوڅه اوس په پراخه توګه ثبت اوضبط شوي دي. دپښتوفولکلوریک آثار لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډۍ ،متلونه ، دودونه ، قبيلوي او کليوالي کيسې داستانونه اونورملي اومحلي اومحلي مميزات اوهم خاص عنعنات دي چې دهر فولکلوريک اثر اغيزې يې زموږ د ولس په ژوند کې خورا جوتې دي .
فولکلور ته يواځې د ولسي معنوي پانګې په توګه ځان ځلوي . بلکې د ورځني ژوند ارزښتونه هم ور باندې ټاکل کيږي د بيلګې په توګه :
(خلک ښېګڼې ته رابولي لکه : (ښه خوی به دې سلطان کړي = بدخوي به دې په ځان پورې حيران کړي) يا د ژبې ، الفاظو او کلمو ارزښتمندي او دغه راز دادب لوازم په ناخود آګاه ډول خلکو ته په ګوته کوي . لکه (خپله ژبه هم کلاه ده هم بلا)
يا په لسګونو کيسې ، داستانونه ، متلونه ، لنډۍ او نور ، د ولسي ادب ژانرونه شته چې د خلکو ټول خويونه ، عنعنې او ټول کلتوري مناسبات ور کې څرګنديږي .

۴- فولکلور د ولسي ادب زيرمې په توګه :

دولسي ادب زيرمې په خپله په ولس کې دي او دغه زيرمې د ولسونه په خويونو او دودونو پورې اړه لري .
ددغو خويونو او دودونو دتوليد منبع او سر چينه د خلکو کړنې او عادات دي، چې د ژوند په اوږد و کې د خلکو له عمل سره يو ځاي را منځته کيږي . د ولسي ادب زيرمې ، په هغو پيښو کې راز رغونيږي، چې ولس ورسره لاس او ګريوان دی ، ولسي ادب د خلکو د ټولو افکارو او کړو وړ رابرسيرونکي دي او فولکلور څيړنه د عامو خلکو او ولس د پراخه پرګنو پوهيدل دي.
د ولسي ادب د سر چينه ، د خلکو د کلتور د دوې نتيجه ده ، ځکه ديوې ټولنې عمومي کړه وړه ، اعمال ، مهارتونه ، عقيدې او سلوک را چاپيروي او فولکلور د ټولنې د کلتور تکاملي پروسه ده او له کلتور سره په اړيکه کې دی . يا په بله وينا کلتور د کل او فولکلور يکې د جز حيثيت لري .
ويلای شوچې ، ټولې فولکلوري او ولسي ادب زير مې د يوې ټولنې د کلتوري ميراثونو زيږنده ا و د کلتور جز دی ، نو په دې توګه په هيڅ ډول يو له بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلانشي څيړل کيداې او يو له بله نشليدونکي دي د ملتونو او قبايلو د کلتوري ميراثونو تاريخي سيرمطالعه د هماغه ملت او قوم د اجتماعي ، او قبيلوي روابطو او په بيلو خواوو ښه او په زړه پورې رڼا اچوي او د راتلونکې ژوند د ښه والي او څرګنتوب لپاره لارې جارې راښيي .

د ولسي ادب زيرمې ، په ولس کې دي ، مخکې له دې چې د ولسي زيرمې ښکاره او څرګندې شي لازمه ده چې په دووټکو وپوهيږو .

١- د يو ملت تاريخ ته پاملرنه وکړو .

٢- د يوه ملت په کلتور او فولکلور پوهيدل لازم دي .

او سنيو معاصرو څيړونو ښودلې ده چې د يو ملت او ولس پيژندل د دهغو د ولسي ادب له سطحې څرګنديږي . د مثال په ډول (ميمله پالنه) د افغان ولس او بيا پښتو يوه غوره عنعنه او ستر دود دی .همدارنګه په (ناموس ننګ کول او غيرت) د دوی تاريخي او کلتوري لوړتيا ثابتوي .

د ولسي ادب زيرمې ، د ولسي فرهنګ سپيڅلتيا ښيي ، په دې ماناچې دغه اساس او بنسټ د هماغه ملت له ولسي شتمينو څخه تثبيت کړو د ولسي ادب زيرمې دهغو عنعنو او دودونو او کړنو نتيجه ده، چې دوختونو په اوږدو کې په ولسونو کې رامنځته کيږي ، ټولو مادي او معنوي مناسبات او شتمني د فولکلور او ولسي فرهنګ د ښيرازه اړيکو سپيڅلی انځور دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل(۲)

فولکلور یا ولسي ادب ارزښت :

فولکلور اهیمت پدې کې دی چې د ملتونو په ژوند پورې تړلي او اړوند معنوي او مادي اړیکي تر څېړني لاندې نیسي .

فولکلور اهمیت خورا برجسته او ډاګیزه دی ، پوهان وايي : دټولني سطحي او قشري بڼه راښیي ، نو فولکلور موږ د هغو له روح سره آشنا کوي او د خلکو مفکورې ، جذبات او ارزو ګاني پکې منعکس کیږي ....

فولکلورد یوې ټولنې د ژوند هنداره ده ، داسې هنداره چې د هماغې ټولنې دخلکو ژوند په ښه توګه پکې منعکس کیدای شي . که څوک وغواړي چې د یوې ټولنې د ژوندانه په بهیر او دغه راز دهغې د وګړو په افکار او عقاید و او انګیرنو او پدې برسیره د هغې په تاریخي دریځ او نورو اړخونو ځان پوه کړي او د هغې ټولنې مادي او معنوي حال او څیره ځانته معلومه کړی ، نو د هماغه ټولنې په فولکلور کې ژوره او هر اړخیزه مطالعه ورته په کارده ،ځکه د یوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې او يا يو ولس د فولکلور له مطالعې پرته د هغې او ولس د پيژندلو په باب هلې ځلې روښانه نتيجه نه لري . حتي د شيلر او سپنسر په عقيده ، (د هر انګيزه د لوبو له اګيزې څخه را پيدا شوې ده) او ماکسيم ګورکي وايي چې د لفظي هنر پيل په فولکلور کې دی .فولکلور د خلکو د لاسته راوړنو ، انګيرنو ، ارزښتونو او کړو وړو هنداره ده سره له دې چې له فولکلور کې ټوټکې ، کوډې او دخرافاتو نور ډولونه هم شاميليږي خو که د غو پديدوته په ژور نظر وکتل شي نو د لرغونو انسانانو جادو او خرافات هم د حياتي اړتيا و وسره نيغه اړيکه لرلای شي . د ځينو خرافي اړخونو په نفي کولو سره فوکلور څخه د اتربيتي مقاصد او ښکلايزو غوښتنو د پوره کولو د پاره هم ګټه اخيستل کيدای شي .
تاريخ او ټولنپو هنه د يو ملت يا ټولنې د موجوديت او حرکت يواځي بهرنۍ او قشري ښه راښيې فولکلور موږ د هغو له روان (روح) او باطني نړۍ سره آشنا کوي او دخلکو مفکورې ، ذوقونه ، جذبات او ارزو ګاې منعکسوي .دهغه په پراخ مفهوم سره فولکلور د بشري ذهنيت او احساساتو بيلګه ايزه څرګندونه او د عوامو داستان دی . له همدې امله ، د خلکو د معنوي فرهنګ د پيژندنې لپاره له فولکلور څخه د يوې مهمې وثيقې او منبع په توګه کار اخيستل کيدای شي .
بايد ووايو چې کلتوري بشر پيژندنه(Inter pology) ژبيونه ، ټولنپونه ، ادبيات پيژندنه ، د تمدن تاريخ او اقتصاد پوهنه خپلو څيړنو لپاره د فولکور پاګې څخه ګټه پورته کوي فولکلوري څيړنو د نورو ټولنيزو پوهنو لپاره د علمي څيړنو ور پرانستلې ده . د ليک له ايجاد او رامنځته کيدو دمخه د فولکلوري مواد و تحليل کليدي اهميت لري ، يعنې جې د خلکو د ټولنيز ارتبارط پوه مهمه وسيله وه . فولکلور د بشري مدنيت د تاريخ په روښانولو کې ستره ونډه لري ماکسيم ګورکي پدې عقيده و و چې : د فولکلوري د معلوماتو له لاسته راوړلو پرته زيار ايستونکو خلکو د تاريخ پيژندنه نا ممکنه ده . له فولکلور څخه د ښکلا پيژندنې (ايستتيکی) د تيوري په رغولو کې هم د مهمي سر چيني په توګه کار اخيستل شوی دی .
د ښکلا پيژندنې تاريخي – ټولنيز نظريې اکثرا له فولکلور او اتنوګرافيو څيړنو څخه استنباط شوي دي . د فولکلوري ادبياتو مطالعه له دوو اړخونو څخه د پاملرنې وړ ده :
١- لومړې دا چې په فولکلوري ادبياتو کې د خلکو غوښتنې ، انګيرنې ، کړه وړه ، له ژوند څخه برداشتونه ، ارزښتونه ، ټولنيزه سايکلوجي او کر کټر څرګنديږي ، واقعيتونه پکې په رياليستيکه ښه انګازه کوي اور دې امله د ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جوړښت او ماهيت او په مجموع کې د تاريخې انسان د بر خليک د پيژندلو لپاره د يوه مثال په توګه کار ورکوي .
۲- دويم ، داچې د فولکلوری موضوعاتو ، ايماژونو ، استعارو ، تشبهاتو ، اسطورو او بديعي مختصاتو د هنري نو ښتونو او تلميحاتو لپاره زياته استفاده کيږي آن نړۍ يو شمير ادبي شاهکارونه په نيغه توګه له فولکلور څخه په الهام اخيستلو سر رامنځته شوي دي لاډيرې مخکې د خلکو په خولو کې جاري وي .
دکتور امير حسين اريان پورپه خپل اثر(جامعه شناسي هنر) کې د عوامو هنر او فولکلوريکو ادبياتو په باره کې ډيره په زړه پورې يادونه کوي، چې ، د عوامو هنر د عوامو د فرهنګ (فولکلور) د نورو تو کوپه شان دهنر په رسمي تارخونو کې کو مقام نه لري او په ندرت سره يې يادونه کيږي خو داسې ښکاري چې دغه هنر د تاريخ يو جريان دی ...
د عوامو هنر هميشه ساده وي هر سپيڅلي زيات تجمل او سينګار نه قبلوي او د ژوند له اړتيا وو سره پيوستون پري دعوامو په ترانو او افسانو کې فقط هغه شيان ښکلي دي چې ژوند ته ګټه رسوي د دوي هنر ريالستيک دی. ريالېزم د فولکلور محور دي د عوامو هنر هميشه مثبت او له انساني عواطفو او ارما نونو څخه ډک دی .
د فولکلور اهميت دا هم دی چې کولکټفي (ډله ايز – جمعي) خاصيت لري، فولکلور نه يوازې د خلکو دهلو ځلو او ژوند پيښو په باره کې د معلوماتو منبع ده ، بلکې دهغه په مرسته د ټولنو د ملي خصلتونو په باره کې هم جاج اخيستل کيداي شي ،
لنډه دا چې فولکلور داسې مثبت ، ديموکراتيک او انساني اړخونه لري، چې له هغو څخه د خلکو تر منځ ذميني ، تفاهم ، سولې او آن طبقاتي مبارزې او نورو کارنو په منظور ګټه اخيستل کيږي . د بيلګې په توګه (پکاړه) يا (اشر) له يوې خوا خلکو تر منځ ټولنيز اړيکې پياوړي کوي او له بلې خوا ولسي درانه کارونه په ډله ايزه توګه سرته رسوي د قومو او خلکو تر منځ د يووالي او دوستۍ څرګندونې کوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- د دوهم څپرکي د موضوعاتو لنډيز

- فولکور يوه ژوندۍ پانگه ده .
- فولکلور په نيغه توگه د ولس مال دی .
- فولکلور دوختونه په اوږدو کې د عوامو خلکو په خوي . عاداتوين ، کړنو او اعمالو لو غوښتنو کې ځان را څرگندوي او د ولسسونو د معنوي او مادي شتمنۍ په توگه ځان ښيي .
- په فولکلور کې د چاپيريالل واقعيتونه په ساده ډول ښوول کيږي ، هره پيښه ديو ربښتني واقعيت په توگه خلکو په غوښتنو او پوښتنو کې ځان ځرگندوي .
- پښتو فولکلوريک اثار لکه (لنډۍ . متلونه . دودونه ، قبيلوي او کليوالي کيسې داستانونه او نور ملي او محلي مميزات هغه ځانگړې عنعنې دي، چې د هر ولسي اغيزی يې زموږ د ولس په ژوند کې خورا جوتې دي .
- فولکلورنه يواځې دولسي معنوي پانگې له توگه ځان ځلوي ، بلکې د ورځيني ژوند ارزښتونه هم ورباندې ټاکل کيږي .
- په فولکلور کې کلتوری مناسبات هم خوندي کيږي .
- د ولسي ادب سر چينه د خلکو د کلتور دودې نتيجه ده ، ځکه کلتور ديوې ټولنې عمومي کړو وړه ، اعمال ، مهارتونه ، عقيدې او سلوک را چاپيروي او فولکلور د ټولنې د کلتور تکاملي پروسه ده .
- کلتور کل او فولکلور يې لويه برخه ده .
- دولسي ادب زيرمې په ولس کې دي .
- د ولسي ادب د زير مو د پلټنې په پرخه کې دوه واقعيتونه بايد په پام کې ونيول شي :

۱- د يو ملت په تاريخ بايد وپوهيږم
۲- د يو ملت په کلتور او فولکلور

- د ولسي ادب زيرمې د يو ولس فرهنگي سپيځلتيا ښيي .
- د ولسي ادب زيرمې د هغو عنعنو ، دودونو او کړنو نتيجه ده چې دوختونه په اوږدو کې په ولسونو کې را منځته کيږي .
- ټول مادي او معنوي مناسبات د ولسي فرهنگ د ښيرازو اړيکو سپيځلتيا انځور دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د فولکلور اهميت پدې کې دی چې د يوې ټولنې په عنعنوي تاريخ هم پوهيږو .

- شيلر او سپنسر ويلي چې آن دهنر انگيزه د لوبو له انگيزې څخه را پيداشوي لکه ماشوم چې کله له نورو ماشومانو سره په لوبو بوخت وي نو سندرې او د هنر نور ډولونه زده کوي .

- فولکلور ديوې ټولنې د ژوند هنداره ده ، داسې هنداره چې د هماغې ټولنې د خلکو ژوند په ښه توگه پکې منعکس شوي وي .

- که څوک وغواړي چې ديوې ټولنې د ژوندانه په بهير او دغه راز د هغې د وگړو په افکارو عقايدو او انگيرنو او په دې بر سيره د هغې په تاريخي دريځ او نورو اړخونو ځان پوه کړي او دهغې ټولنې مادي او معنوي حال او څيره ځانته معلومه کړي نو د هماغه ټولني په فولکلور کې ژوره او هر اړخيزه مطالعه ورته په کار ده .

- تاريخ دټولنې قشري بڼه راښيي ، فولکلور موږ د هغو له روان او باطني نړۍ سره اشنا کوي . فولکلور د بشري ذهنيت او اخساساتو بيلگه ايزه څرگندونه او د عوامو داستان دی . له همدې امله د خلکو د معنوي فرهنگ د پيژندنې لپاره ل فولکلور څخه د يوې مهمې وثيقې او منبع په توگه کار اخيستل کيږي .کلتوري بشر پيژندنه ، ژبپوهنه ، ټولنپوهنه ، ادبيات پيژندنه ، د تمدن تاريخ او اقتصاد پوهنه د خپلو څيړنو لپاره د فولکلوري پانگې څخه گټه پورته کوي . فولکلور د بشري مدنيت د تاريخ په روښانو لو کې ستره ونډه لري . ماکسيم گورکي ويلي دي : د فولکلوري معلوماتو له لاسته راوړلو پرته د زيار ايستو نکو خلکو د تاريخ پيژندنه نا ممکنه ده . د فولکلور ادبياتو مطالعه له دوواړخونو څخه د پاملرنې وړ ده . لومړۍ دا چې په فولکلوري ادبياتو کې د خلکو غوښتنې ، انگيرنې ،کړه وړه ، له ژوند څخه برداشتونه ، ارزښتونه ، ټولتيزه سايکلوجي او ملي کرکټر څرگنديږي واقعيتونه پکې په ريالستيکه بڼه انگازې کوي .

- دويم : دا چې د فولکلوري موضوعاتو ، (ايماژونو ، استعارو تشبهاتو ، اسطورو او بديعي مختصاتو) څخه د هنري نوښتونو او تشبهاتو ، اسطورو او بديعي مختصاتو) څخه د هنري نوښتونو او تلميحاتو لپاره زياته استفاده کيږي . دکتور امير حسين اريان پور ۱۳۶۸ کامل په خپل اثر (جامعه شناسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر) کې د عوامو هنر او فولکلوريکو ادبياتو په باره کې ويلي : د عوامو هنر د عوامو فرهنگ د هنر په رسمي تاريخونو کې کوم مقام نه لري او په ندرت سره يې يادونه کيږي خو داسي ښکاري چې دغه هنر د تاريخ يو جريان (بهير) دی .د عوامو له اړتيا ووسره هميشه ساده او سپيڅلي وي ، زيات تجمل او سنگآرنه قبلوي او د ژوند له اړتيا ووسره پيوستون لري

- رياليزم د فولکلور موضوع او د عوامو په ترانو او افسانو کې فقط هغه شيان ښکلي دي، چې ژوند ته گټه رسوي .

- فولکلور ډله ايز خصوصيت لري ، او د ټولو ملي خصلتونو په باره کې هم تري جاج اخيستل کيږي .

- فولکلورمثبت ، ديموکراتيک او انساني اړخونه لري د خلکو تر منځ د مينې ، تفاهم ، سولې او آن طبقاتي مبارزې او نورو کارونه په منظور گټه اخيستل کيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

-

۶ : د دویم څپرکي پوښتنې :

۱- دوختونو په اوږدو کې ولسونو له ډول ډول پیښو سره لاس او ګریوان کیږي ، دغو پیښوته د ځواب ورکولو تر ټولو ډ ډامنه زیرمه (تکیه ګاه) کومه ده ؟
۲- د چاپیریال واقعیتونه په څه شي کې ښکاریدلی شي ؟
۳- د ولسي ادب ژانرونو نومونو واخلي ؟
۴- د ورځیني ژوند ارزښتونه په څه شي معلومولي شو ؟
۵- د ولسي ادب زیرمې د یوې ټولنې په کومو میراثونوکې مطالعه کیداي شي ؟
۶- فولکلور دوختونه په اوږد کې د عوامو خلکو په څه پورې اړوند دی ؟
۷- د فولکلورو اهمیت په څه کې دی ؟ ټول موارد ذکر کړي ؟
۸- د ولسي ادب سر چینه د خلکو د څه شي نتیجه ده ؟
۹- کلتورد یوې ټولنې کوم شیان را چاپیروي ؟
د ولسي ادب د زیرمو د پلټنې په برخه کې کوم واقعیتونه په پام کې نیول کیږي؟
۱۱- د ولسي ادب زیرمې د یو ولس څه شی ښوولي شي ؟
۱۲- د یوې ټولنې په عنعنوي تاریخ څنګه پوهیدلای شو ؟
۱۳- شیلر او سپنسر د هنر انګیزه په څه کې بولي ؟
۱۴- ماکسیم ګورکي د فولکلوري موضوعاتو اغیزي څنګه څرګندوي ؟
۱۵- د ښکلا پیژندني په تیوري کي له څه شي کار اخیستل کیږي ؟
۱۶- د فولکلوریکو ادبیاتو مطالعه له څو اړخونو څخه د پاملرنې وړ ده ؟
۱۷- دوکتور امیر حسین اریان پور ، د هنر او فولکلوریکو ادبیاتو په باره کې څه ویلي دي ؟
۱۸- د فولکلور محور څه شی جوړولي شی ؟
۱۹- فولکلور کوم انساني اړخونه لري ؟
د عوامو هنر څه ډول هنر دی ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل(۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل(۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

۱- د فولکلور پېژندلو پس منظر

دفولکلور د کلمې په برخه کې تاریخي معلومات دا څرګندوي، چې دغه کلمه ډیره لرغونی نه ده د لومړي ځل لپاره (وي جي ټامس) په ۱۸۴۶ م کال په یوه متن کې وکاروله د فولکلور د پس منظر په برخه کې دا کاډیمسن کاندید اواښاد محمد صدیق روهي لیکي : که چیرې موږ د نولسمې پیړۍ د نیمایي جریانات په تاریخ پسې وپلټو نو دا به راته جوته شي چی دا وخت د کارګرانو او زیارایستونکو پرګنود و یښتیا او یا ځون دوران دی ...
د فولکلور پس منظر د بشر په تاریخ کې خورازړې جرړي لري . آن په لرغوني یونان کې د تاریخ پلار (هیرودتس ، لیوی او پلیني) په لرغوني یونان او روم کې د بشر د تاریخ په برخه کې څه لیکلي دي، چې هماغه هم لومړني فولکلوري یادښتونه ګڼل کیږي . همدارنګه په راوروسته کې ډیرو لیکوالو په ساده ډول خپلو ولسونو ملي ویاړونه خوندي کړي دي (د مثال په ډول (تاسیتوس) د انګریزانو ملي کرکټر او کلتور څیړلي دي او په دې توګه یې د ملتونو د دودونو ، انګېرنو ، کړو وړو او کرکټر په باره کې د فولکلور او اتنو ګرافۍ لپاره زیات مواد برابري کړي دي) ۵۱ : ۳
له دې راوروسته په او ولسمه پیړي په اروپا کې د فولکلور ټولنې په برخه کې منظم کار پیل شو ، جان ایبري John Aubrey په ۱۶۸۶– ۱۶۸۷ کلونو کې د خپل وخت یو زیات شمیر (خرافات او دودونه) راټول او ولیکل او په ۱۸۸۱ م کال کې د (پوپلیرانتي کویتیز popular Antiqaities به نامه چاپ کړل . په دې کتاب دانګلستان د بزګرانو عنعنې او موسمي شعایر شرح شوي دي . جان برانډ (John Brands) هم همدې کلونو کې د فولکلور په باب ځینې آثار خپاره کړي دي. په جرمني کې په نولسمه پیړۍ کې (یاکوب– ګریم) او د ده ورور (ویلهلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګریم) د فولکلور پېژندنې په برخه کې تیوریکي څېړنې وکړې .په بریتکانیکا انسکلو پیډیا په (۲۱۲) کې راځې چې د فولکلور په برخه کې تر ټولو ښې څېړنې انګیریزي پوه (ټامس رایټ) په خپل اثر (ادبي نوښت او په هغه کې د نکلونو د اغیزو موضوع وڅېړله وروسته له دې فولکلور پېژندنه ډیره باب شوه .

فولکلور پوهنه په لندن کې:

کله چې له لندن کې (وي ، جي ، ټامس) د فولکلور ټولنه تاسیس کړه ، ورسره فولکلور پېژندنه هم ډیره رواج شوه او له دې سره په یو زیات شمیر اروپائي هیواد و کې د فولکلور څېړنې موسسې او مرکزونه هم جوړ شول . هغه وخت خلکو څه په اکادمیک او څه هم د ملي احساس پالنې له مخې له فولکلور راټولولو سره زیانه مینه وښوده . فولکلوریستانو زیاروویسته چې فوکلوري اسناد او معلومات د ورکیدلو له خطره بچ کړي له همدې امله وچې د دغې ولسي پانګې په خوندي کولو خلکو زیارو یسته . د فولکلور د راټولولو او خوندي کولو په برخه کر د روس د انقلابي دیموکراتانو هلې ځلې هم د خاصې پاملرنې وړ دي (و ، ګ ، بیلنیسکي) د روسیې د نولسمې پیړۍ د انقلابي دیموکراتانو د فولکلور پېژندنې موسس ګڼل کیږي بیلنیسکې د عوامو د بدیعي تخلیقاتو په برخه کې د پوشکین په پله ، پلونه کیښودل او زاړه مواد یې راټول کړل . ګریګورو یوویچ. بیلنیسکي (۱۸۱۰- ۱۸۴۸) ادبیات د ټولنیز پوهنې (سوسیولوجي) په رڼا کې وڅېړل د یو لیکوال په وینا بیلنیسکي د فولکلور کولکتیفي خاصیت داسې توصیح کړ، که څه هم فولکلوري هنر په لومړي سر کې د یو منفرد شخص ابداع ګڼل کیږي خو تر څو پوري چې د ټولنې احساساتو ذوق او ارمانوتو سره توافق ونه لري، ډله ایز خاصیت نشي لرلی د فولکلوري هنر په تاریخ کې ځان ته ځاي نشي ښولي . له بیلنیسکي وروسته، یو بل پیاوړي ادب پوه (نیکولاي کاوریلو ویچ چرنیشفسکي ۱۸۲۸ م – ۱۸۸۹ م) دغه لاروپاله او شفاهي ادبیاتو او ښکلا پیژندنې په باره کې یې د یادونې وړکارونه تر سره کړل. چر نیشفسکي په دا خبره ډیر ټینګار کاوه چې د ولس

(c) ketabton.com: The Digital Library

بديعي ايجاد ات بايد د هغو په مشخصه تاريخي قرينه کې تر څيړنې لاندې ونيول شي او بايد شفاهي ادبيات له تاريخ سره ګډ مطالعه شي که نه نو خپل مفهوم او ارزښت له لاسه ورکوي. ده به ويل چې د ښکلاييز ايډيالونه طبقاتي منشا لري او ښکلا ټولنيزه تاريخي پديده ده . ښکلا نسبي ده زموږ له ذهن څخه د باندې موجوده ده، په طبيعي ډول هم موجوده ده او موږ هم هويت ورکولای شو .

فولکلور پېژندنه په شوروي کې:

په شوروي اتحاد او آلمان کې د فولکلور د پس منظر عوامل ډير پياوړي او پراخه اړخونه لري ، انګلس ، مارکس او لينن هم د فولکلور د ارزښت ، تاريخي بعدونه او ارزښت په برخه کې ډير نظريات لري آن انګلس ويلي دي چې (زه د خلکو له لرغونو کتابونو سره دهغو د جذابيت او ښکلاله امله مينه لرم . د چا خبره کار ګرې طبقې مخکښانو لکه مارکس ، لينن او نورو د خلکو او ولس په فرهنګ کې دوه ډوله عناصر يا فرهنګونو ليدل ، يويې د استسمار ګرو او بل يې زياې ايستونکو طبقو فرهنګ دی او دا يې زياتوله چې د فولکلور مطالعه د خلکو د اجتماعي سايکلوجی د پيژندلو له مهمه وسيله ده . د هغه وخت د شوروي اتحاد له انقلابه راوروسته (ماکسيم ګورکي ترټولو لومړي ليکوال وچې د فولکلوري ادبياتو شوقمن پاتې شوی دی او د فولکلور په اهميت يې ټينګار وکړو او په خپله بيانيه کې يې د فولکلور پيژندنې ځينې بنسټيز تيوريکي مسايل وڅيړل، بيلنسکي چرنشفسکې ، دوبروليوبوف او پليخانوف هم د ادبياتو اوفولکلور د منشاء او بشپړتيا په باره کې لاړياتونې وکړې .

فولکلور څېړنه په شمالي اروپا کې:

فولکلور پيژندنه اروپائي هيوادونو ته هم په شلمه پيړی کې خوره شوه او د شمالي اروپا په هيواد وکې فولکلور پيژندنې زياته پراختيا وموندله په دغو هيواد وکې د مادي فرهنګ بيلابيل مظاهر هم د فولکلور تر عنوان لاندې وڅيړل شول . د وخت په ديموکراتيک المان کې فولکلوري موزيمونه شته ،چې په هغو کې د کورونو سامان او لوازم ، د کار افزار ، او ډول ډول کالي ، پسولونه او نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو لاسي صنايع ښودل کيږي . همدارنگه په سکانډيناوي هيوادو او شمالي اروپا په نورو هيواد کې نه يوازي د فولکلور ټولونې په کار کې ډير پرمختګ شوي دی ، بلکې د فولکلور پيژندنې په ساحه کې هم ډير اثار ليکل شوي دي چې د هغو په جملې څخه په ناروي کې د (هنريک ايبسن) او په سويډن کې د هلتن کاولونشي لاکرلوف Helton kawlonshi lakarlof (۱۸۵۷م) آثار د ځانګړې يا دونې وړ دي ، هلتن کاولوش لاکرلوف په ۱۹۰۹ م کال کې د نوبل جايزه هم پدي برخه کې تر لاسه کړه .په اروپا کې د نورو فولکلور ستانو تر څنګ د (کارل کوهن Carl Kohan چې فنلنډي و ، د ډيرې يادونې وړ دی .

فولکلور په ايران کې:

صادق هدايت چې د ايران تکړه ليکوال دی او ډير ادبي او فولکلوري اثار ليکلي دي ،په خپل اثر (نيرنگستان) کې ويلي دي چې (اريانا ويجه کې د اسطورو او جادوگرۍ شته والي ثابتيږي د (اويستا) په کيسو کې له جادو گرانو کرکه ښودل شوې ده)

دغه راز په (ريگويدا) کې د نړۍ د پيدايښت اسطوره (Meeth) راغلي دي :

په گزيده سرود هاي ريگويدا (۱۲۹) سندره کې دنړۍ د خلقت په باب راغلي دي :

۱- هغه وخت نه نيستي وه او نه هستي ، نه هوا وه او نه آسمان چې له هغې نه پورته دی څه شی پټ وو ، چېرته او د چا د ملاتړ په سيوري کې .

۲- په هغه وخت کې نه مړينه وه او نه هميشنی ژوند او نه د شپې ورځې نښه نښانه د خپل ځان په قوت يوازنۍ فرد بې له هوا (ساه) ايستله له ده پرته بل شی وجودنه درلود .

۳- په لومړی سر کې تياره کې پټه وه هيڅ ځانگړې نښه نه وه هر چيرې او به وې هغه فرد د گرمۍ په زور منځ ته راغی .

دالومړۍ تخم و چې فکر د هغه محصول دی پوهان چې په خپلو زړونو کې د پوهۍ په مرسته ځيرنه کوي دوجود قيد له نيستۍ (عدم) نه بولي .

۴- څوک په يقيني توگه پوهيږي او څوک دی چې هغه دلته بيان کړي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

چيرته پيدا شو او په کوم ځاي کې خلقت را منځته شو ؟
ايا ارباب الانواع له خلقت وروسته را پيدا شول ؟
نو څوک پوهيږي چې د خلقت سر چينه چيرته ده ؟

د فولکلور پس منظر په لرغوني آريانا کې:

اريا يا اريانا ويجه د لرغونو اريايانو دګڼ فولکلور زانګو، ده اريانا خورا لرغوني د فولکلور تاريخ لري د ژوند له لومړ يو شيبو څخه را په دې خوا د دوی ژوند د ګڼو پيښو څرګند ونه کوي او ډيرې زياتې کيسې د دوي د ژوند د پراخه اړخونو د څرګندتيا په برخه کې موجودې دي . د آريايي قومونو پخواني متلونه او سندرې موجودې دي اريائيان تر خپريدو او ډيريدلو د مخه په يوه ځاي او کې اوسيدل چې دوي په خپله پخوانۍ ژبه اريانا ويچه Aryana vaego بلله .دوی ځانګړې کلتور درلود مورخين پدې خبره کې سره مختلف نظر لري ، ځيني وايي چې دوي د تورسين شمالي غاړې کې اوسيدل بله ډله وايي چې د خزر د ډنډ شرقي او شمالي غاړې د اريائيانو اصلي مرکز دی ... * افسانه :Folk fairtale هغه کيسې دي چې د ساعتيري لپاره وي کرکترونه يې رياليستي نه وي . *
اسطوره Meeth مذهبي کيسه خود اسلام له دين څخه مخکې په اوستا کې مروج وه .دا خلک چې هندواروپائي ژبې يې ويلې د انسانانو د سپين تو کم څخه وو ، دوي ځيني حيوانات او بوټې پيژندل ، ښلي چې ځينويې لاس صنايع هم در لودل دوي د ژوند په اوږد وکې د غني کلتور دلودونکي وو . د نورو کلتوري کارونو تر څنګ يې ځيني ولسي تړې هم در لودې چې تر اوسه پورې د پښتنو لپاره په زړه پورې دي د مثال په ډول : بزګري چې د آريائيانو پخواني او لرغوني دود دی دا (متل) چې : (آره آره ، يوم پر غاړه) هم دا څرګندوي اريائيانو دنورو دودونو تر څنګ ځيني لوبې هم درلودلې (سامانه) نوميدې، سامانه هغه لوبې وې چې په ډله ايزه توګه د قومونو او قبيلو له خوابه تر سره کېدلې او يوې قبيلې به له بلې سره د خوښيو او ښاديو په ورځو کې د رقابت (مثبت) په توګه تر سره کولې . دغه لوبې ډرامائي وې ؟، داسي چې د يوه قوم يوه ډله ځلميان به د بل کلي او قوم ځوانانو او ځلميانو ته د ډلې په توګه په غيرږو ور تلل ، لومړي به

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوي ځانونه ښکاره کول . لاقي او شافي به يی کولې او بل لوري بـه يـې کمزوري ښکاره کاوه ، بيا به سره ببر شول ، لاس په لاس ، غاړه پـه غـاړه اوملا پـه ملا بـه شوال او لا په لغتو به يې هم سره وهل . يو ليکوال ويلي : زمـوږ لرغـوني هيـواد چې د اريائي توکمنو لومړی ځانگو او د اريائي ژبو او کلتورونو ټاټوبې دی . پـه زرگونو کلونـو يې فولکلـور او ولسـي ادب پـه خپلـه غېږ کې روزلـي دی اريـائي تمدن همدلته زيږلي او لـه همدغـه ځايـه خپـور شـوي دی . د افغانسـتان تـاريخ ، لومړي ټوک . ۲۸ مخ کې راځي (زيات امکان لري دمعاصر افغانستان خاوره يـوه لـه هغـو سـيمو څخـه وي چې بشـري بيولورژيکـه ارتقـا پکـې راغلـې ده او .. همدغه نظريه په بل عبارت په اريائي فولکلور څېړونکو داسي اټکل کړي دی .

الف : له پښتنو باختريانو څخه چې هغه په زياته اندازه د اويستا مقدسو متنونـه ته ټوټي ساتل شوې دي .

ب : د کوچی ساکو څخه چې اويستا ته دومره لاره نه پيدا کړې او دومره مـذهبي روحيه نه لري او د (توراني) يا (اريائي) په نامه هم يادېږي . له افغانسـتان سـره د نورو گاونډ يو هيواد و د خلکو قومي او کلتوري اړيکي هم شته . محقيقن وايي چې د باختريانو حماسي کيسې داويستا په متنونو کې راغلي دي . يوه لـه دغـو کيسو څخه ښايي د کيومرث لرغـوني بـاختري کيسـه وي چې لـومړي اويسـتا او بيا وروسته فارسي (دري) ادبياتو ته ننوتې وي او په بيل بيل رنگ ساتل شوې ده له دغې حماسي ښکاري چې باختر يانو خپله خاوره د لومړي انسان د پيدايښت ټاټوبي باله . د نبات نه د انسان د لومړي پيدايښت يا (کېومرث) کېسه چې گايه مرتن (Gayamartan) په نامه ياد شوې ده داسې پکې راځي :

(د گآيه مرتن د هيلې مړينې په وخت کې تخم پريښـود تخـم د لمـر د وړانگو پـه گرزېدو سره پاک شو . څلويښت کاله وروسته پنځلس کلنـه يـو نـاړيزه درې سـاقه پنځلس پاڼيزه پښی (رواښ) له ځمکې زرغونـه شـوه ، پـه داسـې ډول چې د دوی دوه لاسونه د غوږونو سره وو اويوه نښه يې جوړه کړې وه دوي پـه يـوه بڼـه او يـوه شکل وو او د تنې پـه منـځ کـې سره يـو ځـاي شـوي وو بيـا پـه ماشـيا او ماشـيانا (متره او مترويانا) پـه نامـه وبلـل شـول ، پـه گرزيـدلو او جوړلـويې پيـل وکـړو ، د دوي نه د انسان توکم پيدا شو) (تاجيکي نظم تاريخ ۱۲۰ - ۱۲۱ مخونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کيو مرث افسانه بيا د منځنيو پيړيو په عربي او پارسي ادبياتو کې زياته منعکسه شوې ده لکه د طبري په (تاريخ الرسل والملوک) د البيروني په (الباقيات عن الصرون الخاليات) د فردوسي په (شهنامه) او داسې نوروکې .
– د البيروني په (الباقيات عن القرون الخاليات) کې دغه افسانه ډېر لرغوني خصوصيات لري چې (کيومرث) درې زره کاله په جنت کې و او بيا ځمکې ته راکېوت او دلته هم درې زره کاله تر هغه ژوندی و وچې دا يمن په څېره کې بدې او بد کارونه لانه وو پيدا شوي داهر يمن زوي بيا په کيو مرث ور پېښ شو ، هغه يې وواژه ، اهريمن بيا کيومرث وواژه ، د کيومرث له پوښتيو دوه څاڅکي توی شول ، له هغو د پوښيو دوه بوټي سره يو ځاي شوي او دا د انسان لومړې جوړه وه . پنځوس کاله تر هغه دوي ژوندي وو تر څو چې اهريمن د بوډا په څيرو ورننږدې شو او دوی يې تېر ايستل دوی دهغه په لمسون ميوه وخوړه ، سره يو ځای شول او خلک ترې وزيږېدل .
– اروابناد البيروني ليکي : د کيو مرث نوم گرشا په پهلوي کې غره ته وايي او ده په غره کې ژوند کاوه .
– په پښتو کې (غر) ورته وايي ، اوسيني مثالونه لکه : سپين غر ، چونغر ، غوربند (غربند) او پخوانۍ بڼې ، گربند ، سپين گر .
– د فردوسي په شهنامه کې کيو مرث د يوې هيولااو يوه عظيم الجسه انسان په توگه ترسيم شوی چې خلک يې په غرونو کې په تورو سمڅونه ديوه خير رسونکي په حيث په ښارنو کې کورنو نه ووپستل .
– طبقات ناصري د کيو مرث په باب ليکلي دي:
– د کيو مرث په نسب کې اختلاف زيات دی ځينې وايي د سام بن نوح له اولادې دی او نوم يې اسيم بن لاورد و په نړۍ کې دگرځيده په بې نومه شيانو يې نوم کيښود او د نړې ميشی ، دزوی يې سيامک او د سيامک زوي فراواک او دهغه زوي هوشنگ و .
– د اريائي کيسو دويمه لړۍ کې ساکې افسانې دي چې مهم اتلان يې رستم ، زال زرينه ملکه توميريس (Tomiris) او نور دي د د غو اتلانو نومونه د لوسيتا متنونو نه نيوتي ، ځکه چې ساک لمر پرستان وو او زردشتيانو ورته په ښه نظر نه کتل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

– خود ساکي اتلانو په جمله کې یوهم رستم دی ، د فارسي ژبې پیاوړی شاعر فردوسي د تور انیانو له خولې د اریانا د نامتو رستم داسې کیسیې کوي :

بدانېد کېن شیر دل ، رستمت　　　　بدین رزمگا از در ماتمست
پزرگان وشیران زابلستان　　　　همان نامداران کابلستان
چوگو رز کشا وچون گیو وطوس　　　　به ناکام رزمی بود بافسوس

او همدارنگه د رستم د مفاخرو په باب یې ویلي دي :

بدوگفت : من رستم زابلي　　　　زره پوش با خنجر کابلي
چوبشنید پیران او ان سر فراز　　　　فـرود امـد از اسـب و پـردش نمـاز (**۷۵** – **۲۰**)

د رستم نوم په (بهمن یا شته) کې د روستتهم (Rostathom) په نامه د عربو تیرې کونکو سره دیوه مبارزه شخص په حیث ثبت شوی دی . رستم د فرودوسي د شهنامې یو وتلی او گران هیرو دی او هغه افساني له دی، او پښتو کې زیات شهرت لري ، د ساکو ډیرې حماسې لرغونو مورخینو په خپلو آثارو کې ساتلي دي چې پوه هم د شیرک حماسه ده ، هغه حماسه داسې ده .

- کیسه: دهخامنشیانو د پاچا لومړي (دارا) په خلاف د ساکو د قیام (**۵۱۳** ه ، ق) په وخت کې یو ساکې میتر (د آس د جلب نیوونکی) په داسې بد حالت کې چې غوږونه او پوزه یې غوڅ شوي وو د پارساینو په سنگر ورننوت . شیرک د خپل قوم له لاسه سخت شکایت وکړ چې له ده سره یې داسې سخت چلند کړی دی او د غچ اخیستلو لپاره یې پارسیانو ته د هغې لارې د ښوولو وعده ورکړه چې د ساکو سنگر ته تللی وو . له (۷) ورځو ستړې کوونکې لارې وهنې وروسته یې د پارسیانو لښکر یوې وچې او سپېرې وښتې ته وویست هلته معلومات ،شوه چې شیرک په خپله ځان په دغه حالت کړی او دارایې غولولی دی کله چې د پارسیانو د لښکر مشران په دغه راز پوه شول دشیرک وژلو گواښ یې وکړو او ورنه غوښتل چې دوی بېرته له دښتې وباسي شیرک له دغه کاره انکاره وکړو او د وروستۍ سلگۍ په وخت کې یې وویل : زه بریالی شوم ځکه چې زما د هیواد و الو ساکو د بې وزلۍ نه پارسایانو کرکه کوله ماله تندې او لوږې ووژل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د فولکلور پس منظر:

فولکلور چې د ولسي ژوند هنداره ده په دغه هینداره کې د خلکو دودونه ، ارزښتونه ، چال چلند انګیرنې ، کړنې او د ژوند هر راز لارې چارې منعکس کیږي ، په افغانستان کې هم (ولسي ادب) یا فولکلور خورالرغونې پس منظر لري.

لکه چې په اریایي کلتور کې مو د یوې کولو یا بزګري دود اراواصل بللی وو ، همداسې افغانستان هم د کروندې او غنمو د تولید او کرنې یو لومړنۍ مرکز و او آن زموږ خلکو په خوانی قطغن د افغانستان (کندو) ګاڼه .

یو شوروی اکا دیمسن نظر در لود چې (دافغانستان غرنۍ لمنې او هغو ته نږدې د هند دنیمې وچې شمال لوید یځې سیمې د غلې د دانو د پیدایښت یو لرغونی مرکز دی) د ولسي ادب لارې : ۴ مخ)

د افغانستان په خاوره (کندهار) کې چې کوم ډول کودي موندل شوي د هغو همعصر او هم زماني په نوروګاوند یو سیمو کې نه د ایران په خاوره او نه د منځنۍ آسیا د جنوب لودیځ په نورو سیمو کې تر اوسه موندل شوي چې دا ټول د افغانستان د لرغوني تمدن د قدامت شواهد دي . د افغانستان خاوره یوازې د لرغوني آریایي تمدن غیږه ده ، بلکې د لرغوني آریایي فولکلور ځانګو او لمن هم ده .

په پښتو ژبه کې د فولکلور تولونې پس منظر:

که د پښتو ژبې معروف کتاب د محمد هوتک پټه خزانه (۱۱۴۱- ۱۱۴۲ ه ، ق) په نظر کې ونیسو را ته ثرګنده به شي چې په دغه کتاب کې هم غوره پښتني احساسات خوندي شوي دي ، دلته به (مثبت نمونه یې خروار) له پټې خزانې څخه د شیخ المشایخ ، قطب العارفین او زبدة الواصلین ، بابا هوتک علیه الرحمه چې په لوی شیخ مشهورو ، پیژندنه راوړو . (لوي شیخ و او مشهور دی د ده کرامات نقل دی چې د دپلارپه بارو علیه الرحمه د (۴) تولر زوي و او د تولر پلار بابا غلجی و رحمته الله علیه چې خپل وخت کې مشر ګڼل کیدي ، د پښتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوتک په اټغر کې زیږېدلي و ، په سنه هجري (۶۶۱) کې او هغه وخت چې لوی شو ، نو يې اکا دخدای عبادت او په اټغر او سوري کې د قوم سردار او بادارو ، نقل دي چې:

دهغه په وخت کې به هر ځل مغولو د ارغنداو پرغاړو لوټ کاوه اټغر او بولان او کلاته به يې تالان کول . بابا هوتک خپل قامونه راټول کړل او د سره غر سره يې مغولو شخړه بوتله پدې جګړه کې مغول تالاشول او د پښتو ګړند يو ډیر ووژل . ماته خپل پلار داود خان داسې نقل کاوه ، چې سور غر په دغه ورځ د مغوله په وینو داسې لبخند ککړ شو چې پلو شو د لمر به بریښانده کا . په دې شخړه کې پښتانه لږ او بې ځواک و چې د سرو مغولو پیښه راغله او اخیسته يې وکا يو ځو غښتلي د بابا هوتک خپلوان ومړل بابا هوتک په لوړ ږغ دا سندره لوله او په غشويې د مغولو ټټرونه څیرل ، غښتلیو میړو چې دا سندره اوریدله ، په جګړه تودیدل ، تر څو چې سور غر يې د مغولو په وینو ولاړه او ټول يې ینا کړل ، هغه سندره دا ده .

په سور غر بل راته نن اور دی
وګړویه جوړ را ته پیغور دی

پر کلي کور باندې مغل راغی
هم په غزني هم په کابل راغی

غښتلیوننګ کړئ دا مو وار دی
مغل راغلی په تلـــوار دی

په پښتو نخوا کې يې نا تار دی
پر کلي ، کور باندې مغل راغی

دهغه په اثر کې د پښتنې فرهنګ او فولکلور پراخه مواد موندلئ شو .

پیښتو فولکلور ټولو نه د خوشحال خان له خوا باب شوه !

(په ژبه کې د فولکلور ټولونې کار له خوشحال خان او د ده له کورنۍ سره پیل کیږي)د خوشحال په مشهور اثر (سوات نامه) کې د يو سفزيو دودونه ، انګیرنې او ځینې نور دودونه په ژوره او عالمانه توګه څیړل شوي دي . - فالنامه) د خوشحال خان بل اثر دی چې فولکلوریک مواد لري او دانګېرنو په باره کې يو مهم ماخذ دی خوشحال خان که څه هم ظاهراِ منظومې افسانې نه دي لیکلي خو خپلو زامنو ته يې په دې برخه کې سپارښتنې کړې دي . صدر خان ختک د خپل پلار د غوښتني په اساس ، د (ادم خان او درخانۍ) د داستان په منظور مو لاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې کړ (د زياتو معلوماتو لپاره وګورئ : (ادبي څېړني _ صديق روهي) (۱۸) مخ
صدر خان په خپل داستان کې د يو يوسفزي چې (طوطي) نوميږي ، کيسه د معتبرو منابعو له خولې کوي همدارنګه په دغه نکل کې د جلال الدين اکبر (مغولي اکبر) د خوشحال او يوسفزو تر منځ د جګړو يادونه هم شوې ده . د خوشحال خان طب نامه ، فضل نامه او نور ډير اثار او همدارنګه د ده کورنۍ ډير شمير غړو د نورو علمي ، ادبي او ديني څيړنو تر څنګ فولکلوريکو مسلو ته هم ډيره پاملرنه کړې ده او په خپل وار يې د (مادي او معنوي) فولکلور او په مجموعي ډول فرهنګ غنامندي کړي ده . دا لاځه کوې چې په نثر خو لاپريږده خوشحال خان (طب نامې) غوندې پياوړي او علمي اثر نظم ليکلی دی لکه چې وايي :

د حکمت له کتابونو راوتلي له بابونو
ماد طب په کتابونه نظر کړی په بابونه

که د فولکلور د ټولني لړۍ په منظمه توګه د پښتو ادبياتو په اوږد کې راوڅيړو نو په عمومي ډول ويلای شو چې يوازې په کلاسيک دوره کې هغه هم د خوشحال په کورنۍ کې په شعوري ډول هڅې او هاند د دعې برخې په غني کولو کې شوي دي .
د يو ليکوال په وينا چې د پښتو ژبي د اثارو د غنا او پياوړتيا په برخه کې(هسې خو د پښتو ژبي د ادبي پانګې د خوندي کولو لپاره په منظمه توګه د هو تکېانو په دوره کې څه نا څه توجه شوې ده ، چې زموږ د ادعابنه ثبوت په هغه وخت کې د نـورو فرهنګـي خـدمتونو تـر څنـګ د پټـې خزانـې ليکـل او موجوديـت دی د همدغې خزانې پـه اسـتناد پـه ډاګـه شـوې ده پـه همدغـه وخت کـې پـه د (نـارنج معانۍ) کې ادباوو غونډه جوړيدله او په خپله شاه حسين هوتک به هم برخه په کې اخيستله ، په دغو غونډو او نورو علمي ادبي فعاليتونو برسير مشاعرې هم کيدلې) (۱۷ : ۷۷)
پـه پښـتو ادب کـې د هغـو ادبـي غونـډو لـړۍ چـې زمـوږ ادب او فرهنګ تـه يـې غنامندي وربښلي دشاه حسين هوتک په وخت کې د پام وړ دی ، د پښتو ژبي ښاغلی او حقدار ليکوال حبيب الله رفيع پدې برخه کې ليکي : (په افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د پښت لومړنۍ منظې ادبي غونډې چې تاريخ يې راښي هغه غونډې دي چې هره هفته دشاه حسين هوتک له خوا د کندهار په سلطنتي کتابتون کې د ده په مشرۍ جوړيدلې د کندهار علماو او ادباو به ګډون کې کاوه ، ادبي او علمي بحثونه او شاعري به يې کولې او د پټې خزانې يادونې له مخې په دې ټولنه (ادبي دربار نوم ايښودلي ،شو) (۸ : ۲۶۴)
(دپښتني فولکلور د چاپي مجموعه ځيړندود د ليکوال ښاغلي سر ځيړونکی نصرالله ناصر په حواله : د دايمي غونډو لړۍ د احمد شاه بابا د واکمنۍ په دوره کې هم ترستر ګو کيږي د امير شير علي خان دويمه ځل پاچاهي د امير عبدالرحمن خان (۱۲۹۷) د اماني غورځنګ دوره ، د ظاهر خان په وخت او د ۱۳۵۷ کلونو را پدې خوا د پښتو فرهنګ پالنې ښيرازه دورې وي . خو له ۱۳۷۱ کال څخه بيا تر ۱۳۸۰ ه .ل کلونو پورې دلته په افغانستان او بيا کابل کې په مجموعي ډول خو په تيره پښتو ادب او فرهنګ د سقوط پير او مرحله ګڼل کيږي . خو د فولکلور پيژندنې ژوند او ښيرازه پس منظر د امير امان الله خان او بيا له هغه راوروسته دور کې راپيليږي د اعلحضرت محمد ظاهر شاه (۱۳۳۰ – ۱۳۵۲) د ده د تره زوي جمهور کېدل (۱۳۵۲- ۱۳۵۷) او له ۱۳۵۷ بيا تر ۱۳۷۰ مو کلونو کې منظمې فولکلور څيړنې او ټولنې شوي دي . د اروښاد اکاډيمسن محمد صديق روهي صاحب (۱۳۶۸ کال) په وينا (دفولکلوري مواد و راټولونه نه يوازې د اکاډميک انټرست (مينه والی) او علاقه مندی له مخې پيل شوه بلکې د هيواد پالنې او دملي تشخيص احساساتو هم پکې هم نقش درلود ، فولکلوريستانو زيارايسته چې فولکلوري اسنادو معلومات د ورکېدله خطر نه بچ کړي .) دغه کار او دغه روحيه او دغه مينه والی نه يوازې د پښتو ، فارسي فولکلور د غنامندۍ لړۍ ده بلکې تر دې د مخه لويديځوالو او ختيځ پوهانو داسې تجربې هم کړي دي .
ځکه نو لومړی لاژمه ده د فولکلور د پس منظر او خوندي کولو په برخه کې د لويديځوالو او ځينو ختيځو پوهانو نظريات راواخلو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- د فولکلور په برخه کې د لويديځوالو او ختيځو پوهانو نظريې :

لويديځوالو او شرقي پوهانو د خپل ادب او فرهنګ دبډاينې او ښيرازۍ لپاره په هر وخت کې تلپاتې ګامونه پورته کړي دي .
لومړۍ به دلته د لويديځواو بيا به د شرقي پوهانو نظرې راوړو ، يعنې دا چې څنګه فولکلوري راټولونې شوي دي .

۳- الف – د لويديځو پوهانو په نظر :

د فولکلور کلمه د لومړۍ ځل لپاره غربيانو يا لود يځو پوهانو په خپلو ليکنو کې وکارو له . ډبليو – جي ټامس (W.J.Thoms) لومړنی غربی يا انګريزو، چې د ۱۸۴۶ م کال په اکست کې يې په خپلو ليکنو کې د فوکلور (Foklore) کلمه استعمال کړه . خو تر دې د مخه په پنځلسمه او شپاړسمو پيړ کې د يونانی (Greece) او بوم (Uoom) پوهانو يعني هيروډتس ، ليوی او پلانينی او په اتلسمه پيړۍ کې انګليسي رابرت هم فولکلورې څيړنې کړې وي . اصلي خبره دا ده چې انګليسانو فولکلور راټولنې ته ډېره ياملرنه وکړه او آن (Folklore Society) ټولنه يې هم جوړه کړه . له دې راوروسته د فولکلور ريکا ډ په نامه يوه مجله هم را منځته شوه . د فولکلور ژورنال (The Folklore Journal) هم رامنځته شو ، (دغه ژورنال او فولکلور مجلو په انګلستان کې د فولکلور ټولونې او خوندي کولو کال ګړندی کړ او ځکه يې نړيوال شهرت هم وموند) (۲۷ : ۱)

د فولکلور د راټولنې اړتيا د ټولنو کار او اړتيا ده . د (فولکلور پيژندنه) اثر نامتو ليکوال اروانباد محمد صديق روهي دخپل کتاب په (۳۸) مخ کې ويلي دي : (..په او ولسمه پيړۍ کې په اروپا کې د فولکلور ټولونې په برخه سيستماتيک او شعوري کارپيل شوی دی جان ابری (۱۸۸۶- ۱۸۸۷) او هنري بورن د خلکو يو شمير خرافات او دودونه وليکل او له دې وروسته (جان براند) او نورو پوهانو په نولسمه پيړی په آلمان کې لکه يا (ياکوب ګريم) او د ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروور (ويلهلم گريم) او نورو د فولکلور پيژندنې او راټولونې په برخه کې کار کړ دی) (فولکلور پيژندنه ، ۳۸ مخ) .
ترټولوښه خبره خو دا ده چې په غرب کې د فولکلور راټولونه د اکاډميکې مينه والی له مخې پيل شوې ده ، دا ځکه دوی (پوهانو) غوښتل چې دغه ولسي پانگه له ورکېدلو وژغوري . د ويلو وړ ده، چې فولکلور څيړنه او هغه خوندې کولو لړۍ په انگلستان ، جرمني فرانسې او نوراروپائي هيواد و کې محدود پاتې نه شوه او دنړۍ نور شمير هيواد ، ته هم ور وغزيده . ډير ژر دغه پخواني شوروي اتحاد ته ورسيده په پخواني شوروي اتحاد کې د شفاهي يا د عوامو ادبياتو) په نامه فولکلور ټولنې او څېړنې پيل شوې .د روهي په وينا (و . گ . بلسينکی دروسيې د نولسمې پيړعد د انقلابي دموکراتانو د فولکلور پيژندنې مؤسس گڼل کيږي . په نولسمه پيړۍ کې د روس روښانفکره او مترقي قشر و خلکو فوکللوريکو آرونو ته متوجه شول د هغو مثبت او روښآنه اړخونه يې له ايرو څخه پاک کړل او تيوريکي بنسټونه يې ورته کيښودل د شفاهی ادبياتو او ښکلا پيژندنې په باره کې ډير کارکړي دی . د شوروي اتحاد وتلی ليکوال ماکسيم گورکې هم د(لفظي هنر) پيل په فولکلور کې لټولی دی. دغسې په اروپائي (لويديځوهيوادو کې نورې فولکلوري څيړنې هم شوي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل(۵)

۵- د کليوالی ماشومانه ښکار وسايل او توکي چې د مادي کليوالې کلتور يوه نښه ښرګندوی او دفولکلوري مواد و خونديتوب کی . (طاهر نواز . (روهي ادب : ۶۴۰ مخ)

فولکلور په خونديې کولو کې د ختيځو پوهانو هلي ځلي :

ختيځو هيوادونو کې د فولکلوري تمدن لپاره ډيره زمينه برابره وه او ده . ختيځ چې يو وخت د نړۍ د مدنيت اساس ګڼل کيده ، همداسي فرهنګي بډاينه يي هم د ارزښت وړ ده . که دا ومنو چې (افغانستان د لروغوني اريائي تمدن او د همدي نيمه و چه او بيا بلخ ، پامير ، هندوکش او د اوسيني افغانستان نوري سيمي هم د روښانه او لرغوني تمدن او بيا (فولکلور) در لودونکي دي ، د (پخواينوآريائيانو د ولسي پوهي اثار له هرڅه زيات په (اويستا) کي پاتي دي خو د محققينو ورستي تحقيقات وايي چې زموږ تر عصره رارسيدلي اريايي ولسي پوهه (فولکلور) د دوو سلسلو پاتي شوني دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د باختريانو له لارې چې همدغه ولسي پوهه (خصوصا د حماسي په ډول) له هر څه زيات د اويستا په متونو اغيزې کړي ، هغه يې اخيستي دي او زردشتي دين د عقايد و جز گرځيدلی دی .
۲- د ساکو او ولسي پوهه : د زردشتيانو د نظر يو اختلافات له املـه د هغـوي ولسي پوهې د اويستا متونو ته لار پيدا نه کړه خو له يوې مينې نه بلې ته نقل او وروسته له هر څه زيات په فارسي زاړه ادب کې منعکس شول دساري په ډول رستم حماسي د فردوسي په شهنامه کې) (۷:۱۲۱)
دغسې دهند په نيمه وچه کې که د خلکو پراخه عنعنات وگورو دميلونونو کالونه تاريخ لري . مثلا : د (هولي) په نامه لوبه او دخوښې ورځ چې هر کال د حمل په ۱۲ مه ورځ لمانځل کيږي ډير لرغوني تاريخ لري چې د(مقدس) په معناده. همداسي هم د خراسان زمين او اريانا د (سامانه) او نوري لوبې او فولکلوري موادو توکي يادولای شو .
دا خبره د فولکلور ادب او شعر په برخه کې هم کولای شو . سر ځيړونکی نصر الله ناصر د محمد نواز طاهر په حواله وايي (شعر او ادب د انسان طبيعی صفت دی نو که چيری موږ د دوي (پښتنو) د وجود قدامت تر دغه وخته تسليم کړونو بيا موږ د دوی په ژبه کې ادب د وجود نه هم منکريدی نه شو خو افسوس دی چې تردې وخته موږ ته د هجري سن نه آگاهو د دې ژبې د ادب څه آثار په لاس نه دي راغلي . د پښتو قديم شعر په ټپه يا مصرع ياديږي او وروسته درزميه نظمونو ابتدا کيږي چې په مثال کې دامير کرور هغه مشهور نظم ورکول کيږي)(۵۸: ۱۴)
د فولکلورنو تصنيفونه هم شته خو موږ د اد نمونې په توگه معرفي کړ . د پښتو د فولکلور ټولونې په برخه کې محمد گل نوري هم ډيرمخکښ دی (ملي هنداره) د ده فولکلور ټولونې په برخه کې هلو ځلو نيجه ده ، نورې چې کله د خلکو مال راټول کړی دی نو د امانتدارۍ اصل يې ډير پکې مراعات کړی دی .
(ملي هنداره) کې نوري صاحب د (فتح خان بړيځي ، ښادي او بېو) مرد او نامرد زبزبانه ښاپيرۍ . موسي جان او ولي جان . مؤمن خان او شيرينو ، جلات خان او شمايله) فولکلوريکي خو عيني کيسې راټول کړي دي، دی دخپل کار شيوه داسې را پيژندندي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مـــیانو څه لیـــکلي ماکــېسې دي
د میــنو ښې خوږې نارې پـــکې دي
نه زیادت او نه کـــمبود مې پـــکې کړي
د هماغه نکلـــچي دخولي جـــملې دي
دات کېسې خـــلک په ډول ډول کـــرینه
څوک وای داسې څوک وای داسې یې نارې دي
که څه زیاد یا کم غلط درسي (درشي) په سترګو
عـــفو غـــواړه دا دبـــل خـــولې دي
محمد ګل خان نوري له دغه فـــخر بس دی
لڅې کړې یې د پښتو خدمت ته پښې دي (۱۷:۳۹)

کله چې پښتو ټولنه پـه (۱۳۱۹) کابل پـه کابل کې جوړه شوه نـو د : (پښتو فولکلور ته هم خاص ځاي وټاکل شو او د د غې مؤسسې په اساسنامه کې د فولکلور ټولنې موضوع هم شامله شوه) فولکلور پیژندنه ۵۰ مخ)

له پنځوسمو هجري کلونو (۱۳۵۰) را په دې خوا په عمومي ډول او په ځانګړې توګه د پښتو فولکلور د راټولو په په برخه ډیر کار شوی دی .

په ۱۳۵۱ ه . ل کابل د وخت د اطلاعاتو او کلتور (اوسنی فرهنګ) د وزارت په چوکات کې د فولکلور ټولنه تآسس شوه ، د (فولکلور) په نامه مجله او د (قصه ها او افسانه ها) او (پښتني ملي اټنونه او نڅاوې) په نامه یې دوه اثر چاپ هم کړه .

له ۱۳۵۷ ه . ل کلونو را په دې خوا د (فولکلور) د مجلې نوم په (فرهنګ خلق) او بیا په (فرهنګ مردم) واړول شو . له دغو کلونو را په دې خوا د فولکلور د راټولو په برخه کې خواره واره کارونه شوي دي . دزیرې اخبار چې د علومو اکاډمۍ له خوا خبریده فولکلور د خپرونو ښه منبع ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د درېيم څپرکی د موضوعاتو لنډيز :

- د فولکلور کلمه د لومړي ځل لپاره په ۱۸۴۶ م کال کې ټامس و کاروله :
- د فولکلور پس منظر (شاليد) د بشر په تاريخ اوږدې او لرغونې جرړې لري آن په لرغونوني يونان کې دتاريخ پلار (هيترودتس ، ليوی اوپلپنی) په لرغوني يونان اوروم کې د بشر د تاريخ برخه کې ليکنې شو دی .
- په اروپا کې په ۱۷ م پيړۍ کې د فولکلور ټولونې په برخه کې منظم کار پيل شوی دی.
- جان ايبری د لومړي ځل لپاره په ۱۶۸۶ - ۱۶۸۷ م کې د خپل وخت يو زيات شمير(خرافات او دودونه) راټول او د يوې مجموعي په توګه په (پوپليراتئ کويتيز) په نامه يې چاپ کړل او پدې کتاب کې دانګلستان د بزګرانو عنعنې اوموسيمي شعاير شرح شوي دي .
- جان برانډ هم په همدغو کلنو کې د فولکلور په باب ځينې اثار خپاره کړل .
- په جرمني کې په ۱۹ مه پيړۍ کې (ياکوب - ګريم) او د ده ورور (ويلهلم ګريم) د فولکلور پيژندنې په برخه کې تيوريکی څيړنې وکړې .
- د فولکلور د خوندي کولو په برخه کې د روس انقلابي ديموکراسانو هلې ځلې هم د يادونې وړ دي .
- و .ګ . بيلنسکي د روسي د نولسمې پيړۍ د انقلابي ديموکراسانو د فولکلور پيژندنې مؤسس ګڼل کيږي هغه د عوامو د بديعي تخليفاتو په برخه زاړه مواد راټول کړل .
- چرنيشفسکي (۱۸۲۸- ۱۸۸۹ م) شفاهي ادبياتو او ښکلا پيژندنې په باره کې ډير کار کړي دی او د ولس بديعي ايجادياتو په برخه کې يې نظر در لود چې بايد په مشخصه تاريخي قرينه (يوه منظمه برخه ورکړل شي) تر څيړنې لاندې ونيول او بايد شفاهي ادبيات او تاريخ ګډ سره مطالعه شي .
- ماکسيم ګورکي اونور (دوبروليويوف او پلخانوف) هم د فولکلور پيژندنې ځينې بنسټيز تيوريکي مسايل وڅيړل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

– فولکلور څېړنه په شمالي اروپا کې د هغو له جملې ناروی کې (هنريک ايبسن) په سويدن کې هلتن کاولوشي لاکرلوف(۱۸۵۷ م) چې په ۱۹۰۹ م کامل يې د نوبل جايزه هم واخيسته د يادولو وړ دي .
– په ايران کې هم فولکلور څېړنې شوي دي . صادق هدايت (نيرنگستان) . (بف کور) او نورو اثار وليکل .
– په ريگوايد کې د نړۍ دپيدايښت اسطوره راغلي ده .
– په اريانا کې لومړنۍ فولکلوري لوبي (سامانه) او نورو مواد شته .
– په اريانا باختري برخه کې له د يشينو (غيرکوچي) څخه د اوستا مقدس متون را پاتې دي .
– د ساکو کيسې او د کيومرث لرغوني باختري اثار راپاتې دي . حتي د کيومرث افسانه بيا په منځنيو پيړيو کې په عربي او فارسي ادبياتو کې ډيره منعکسه شوې ده لکه د طبري په (تاريخ الرسل والملوک) يا د البيروني په (الباقيات عن القرون الخاليات) فردوسي په (شاهنامه) .
– البيروني ليکي : د کيومرث نوم (گرشاه) او (گر) په پهلوي کې (غر) ته وايي او ده په غره کې ژوند کاوه .
– په پښتو کې غر ، ورته وايي اوسني مثالونه لکه : سپين غر ، چونغر ، غوربند (غربند) او پخوانی بڼه لکه گربند ، سپين گر .
– د کيومرث په باب اختلاف زيات دی ، ځينې وايي سام د نوخ زوی له اولادې وو ،. او نوم يي اسيم بن لاورد و ، په نړۍ وگرځيده او په بې نوم شيانو يې نوم کيښود او د نړۍ په کرنه او و دانۍ کې يې زياروپوست ، ديرش کاله يې حکومت وکړ ، دزوی نوم يې (ميشي) د زوي ، زوي يې (سيامک) د سيامک زوی (فراواک) او دهغه زوی(هوشنگ) وو .
– د اريائي کيسو دويمه لړۍ کر ساکي افسانې راځي چی مهم اتلان يې رستم زال زرينه ملکه توميرس اونور دي .
– ساک لمر پرستان و او زردشتياو ورته په ښه نظر کتل فردوسي هم ياد کړي دي بزرگان و شيران زابلستان = همان نامداران کابلستان ...
– په پښتو کې د ساکو د (شيرک) کيسه ډيره مشهوره وه . دا هغه حماسه وه چې شيرک د هخامنشيانو د پاچا (دارا) په خلاف د ساکو د قيام (۵۱۳ ق.م) په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت کې یوساکي میترو په داسې بد حالت کې چې غوړونه او پوزه یې غوڅ شوي و دپارسایانو په سنګرور ننووت ، همدغه شیرک وو .
– شیرک پارسایانو ته چالل جوړ کړې و ، هلته یې د خپل قوم شکایات وکړ ، پارسایانو هغه ته دغچ اخیستلو لاره وروښوده . شیرک (۷) ورځې سترې کوونکی مزل کړي و و او پدې اساس هغو له ده سره د مرستې وعده وکړو او دهغوی لښکر دښتي ته ووت ، خوپارسایانو ته دامعلومه شوه چې شیرک خپل ځان له بد حالت سره مخ کړی دی ، شیرک له دغه کار انکار وکړو او په وروستۍ سلګۍ کې یې وویل زه بریالی شوم ځکه چې دوي ، زما دهیواد والو (ساکو) د بې وزله نه یې کرکه کوله .
– په افغانستان کې دفولکلوري اثار اودخلکو د طبیعت ډیر اثار او حماسي پاتې دي ، کندهار په خاوره کې د ځینې لوښو موندل ، په بغلان ، آیي خانم و ګندهارا یا اوسني ننګرهار (هډه) کې د لرغونو اثار وموندل او دغه راز په لسګونو یادونې موندلی شو .
– په پښتو ادب کې د لومړنیو حماسي اثارو شته والی لکه په ۶۶۱ ه کې د بابا هوتک شعرونه چې :
– په سور غربل راته نن اور دی وګړیه جوړ راته پیغور دی ....
– غښتیلو ننګ کړي دامو وار دی مغول راغلی په تلوار دی .....

– دا او داسې نور اثار د خلکو د طبیعت ښوونه کوي .
– فولکلور ټولونه د لومړي ځل لپاره خوشحال خان او د ده کورنۍ کړې ده بازنامه دستارنامه یا د صدر خان خټک (ادم خان او درانۍ ، درخانۍ) د یا دولو وړ دي د خوشحال خان (طب نامه) فضل نامه د ډیرو یا دولو وړ دي .
– د احمدشاه بابا له وخته رانیولې ، بیا تر امیر شیر علي خان ، امیر عبدالرحمن خان حبیب الله په تیره غورځنګ ، د ظاهر خان ، داواد خان ، له ۱۳۵۷ تر ۱۳۷۱ ه ل کلونو د ټول افغانستان د فرهنګ او بیا د پښتو فرهنګ پالنې دوره وه .
– له ۱۳۷۱ ه . ل څخه بیا تر ۱۳۸۰ ه ، ل کلونو پورې په تیره د پښتو فرهنګ د زندۍ کولو پیر او مرحله ګڼل کیږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د فولکلوري مـوادو راټولونـه نـه يـوازې د اکاډميـک انترست (مينـه والـۍ) لـه مخې پيل شوه ، بلکې د هيواد پالنې او دملي تشخيص احساساتو هم پکې رول در لود

- هغه تصنيف چې محمد قدير تره کي په کابل مجله (۶۳) ګڼه او شپږو کالـ کې خپور کړی د فولکلور د ويشلو په برخه کې ډير غني دی .

- ملي هنداره فولکلوريکې کېسې (فتح خان بړيځي ، ښادي او بيبو . مرد او نـامرد ، زبربانـه ښـاپيرۍ ، موسـي جـان او ولـي جـان ، مـؤمن خـان او شـيرينو ، جلات خان او شمايله ډيرې د يادولو وړ دي .

- دپښتو فولکلوريکو مـوادو د راټولولـو ښـه مـوده د پښـتو ټولنـې لـه راجوړيـدو (۱۳۱۹ ه .ل) را په دې ګڼل کيږي .

۵ – د دريم څپرکي پوښتنې :

۱- په لويديځ کې د فولکلور په پس منظر څومره پوهيږئ ؟

۲- په ختيځ کې د فولکلور په پس منظر څومره پوهيږي ؟

۳- په لويديځ کې د لومړي ځل لپاره چا د فولکلور کلمه استعمال کړه ؟

۴- د اريايانو له جملې نه چا لومړنۍ فولکلوريکې هلې ځلې کړي دي ؟

۵- په ختيځ کې کو مو مؤسسـو د فولکلـور د راټولولـو پـه برخـه کـې هڅـې کـړي دي ؟

۶- د پښتنې فولکلور لپاره چا د لومړي ځل لپاره کار کړی دی ؟

۷- د خوشحال خان مشهور فولکلوري اثر څه نوميږي ؟

۸- د فولکلور کوم تصنيف چې محمد قدير تره کي وړاندې کړی دی راواخلئ ؟

۹- کومو مؤسسو په افغانستان کې د لـومړي ځـل لپـاره د فولکلـور راټولولـو تـه ملاوتـړه له ؟

۱۰- د څو فولکلوريکو مجموعو نومونه واخلئ ؟

۱۱- د فولکلور راټولولو لپاره که چا مشخص کار کړی وي نوم يې واخلی ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

۱- پښتوفلکلوريک ادبيات:

فولکلور دپښتو اد بياتو يودرنه اورنګينه برخه ده .
پښتو فولکلوريک ادبياتو د نوروا ړخونوپه څير خورالويه برخه جوړوي د اروابښاصديق روهي په وينا اکثروپښتنوليکوالود (فولکلوريکوادبياتو) پرځای د (ولسي ادبياتو) اصطلاح منلې ده. په هرصورت د فوکلور يا فولکلور کلمه خود نولسمې پيړۍ خبره ده ، مګر د خلکو معنوي هستي اوشتمني يعنې ولسي ادبيات او دودونه خود دوی له ژوند سره هم ګامي دي اوممکن د ((خلکوعنعنې اودودونه دهمدوی دژوندهمزولي هم وي)) پښتوفولکلوريک ادبيات او ولسي شتمني د همدې لوی ولس ما ل دی د ((فوکلورحاملين خلک دي اوخلک د سن ، طرزفکراوټولنيزدريځ له مخې توپير لري مثلاً : مشران اوسپين ږيري د لنډ و کېسو، متلونواواخلاقي افکارولرونکي حاملين دي .)) (۵۲- ۶۶) له همدې امله پښتو ادبيات هم يوه ستره لر غونې شتمنې ده. د پښتون قوم دوګړني ادب په برخه کې (جم ډارمستسر) په خپل معروف اثر(دپښتنخواد شعرهاروبهار) ۱۴- ۱۵ مخونو کې وايې چې : ((وګړني ادب اصيله چينه لري ...دخلکوله دې سندرونه دپښتنود دودونواوژوند باب لوی مطالب ترلاسه کېږي اود دوی دژوند رښتنی انځور دی .)) (۶۸- ۱۵۴) دپښتنوفولکلور که مادي دی که معنوي او ادبيات که په نظم کې دي اوکه په نثرکې داټول د دوی دټولنيزواړيکو، عنعنواو دفکرد طرزمحصول دي ، له همدې امله : ((دولسي پوهې لمن ډيره ارته اولويه ده ... دنظم اونثرپرخه په هره ټولنه کې شته ... منثورفولکلور (ولسي ادب ، ولسي پوهه) په يوه ټولنه کې دهغې ټولنې هغه کېسې (متلونه ، نکلونه) اونور منثورمواد دي چې پکې رواج لري .))منظوم فولکلوريې ولسي سندرې دي چې په بېلوبېلوقسمونواوژانرونوسره ليدل کېږي يربېره پردغودووبرخويوډول منظوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزمه فولکلوريک ادب هم شته چې په پښتوکې يې ښه مثال کېسی اومتلونه دي ...
لکه : وه توري مرغی په اوبووهي بوزی ...
توره توره تله = د دووتر مينځ ولګيده ... (۳۷:۱۲) دپښتو فولکلور لمنه خو خوراپراخه ده ، موږبه په لنډ ډول د (پښتوفولکلوريکو ادبياتو په (شکلي اومحتوايي) اړخونو رڼا واچوواو دابه وښتوفولکلوري ادبيات په لاندې ډولونوموجود دی :

الف- فولکلورپه شفاهي ډول
ب- فولکلور په عنعنوي توګه
ج- فولکلوردنظم اونثرپه بڼه
د- دفولکلورجوړوونکي ډيرځله معلوم نه وي .(ولس)
و- فولکلورديوه کلتور دجزپه توتوګه له هرولس سره شته .
هـ - دپښتنوفولکلورد دوی دکلتوريوه ستره برخه جوړوي .

همدارنګه پښتو (فولکلوريک ادبيات)په دوه کالبونو (نظم اونثر) کې ځان ځرګندوي زموږ د هيوادتکړه فولکلور پوه محمد قدير تره کي دفولکلور يکوادبياتو د تصنيف په برخه کې خورا دارزښت وړ نظريات وړاندې کړي دي . نوموړي فولکلور په دوو(معنوي اومادي) پرخوويشلی دی چې موږ يې تر (معنوي) برخې لاندې دپښتو لولکلوريک ادبيات راوړو:
نوموړی په کابل مجله ، ۶۳ ګڼه ۱۳۱۵ کال کې ليکلي و:

معنوي برخه

لومړی : ادبيات
۱- نظم : دشعرډولونه ، طويل بحر، رنګارنګي ملي سندرې .
۲- نثر: کيسې ، حکمتونه ، معماوې اوکيسی (چستانونه)... (۴۴)

دپښتوفولکلوريکوادبياتوپه معنوي برخه کې معمولاً دا دوه ډوله (نظم او نثر) تر ستر ګوکيږي.د دغو ادبياتو زمينې او زيرمې ټولې په ولس کې وي ، د يو ليکوال خبره :
(په پښتو کې دشفاهي ادبياتو د پراخو زېر مو شتوالی له هنر او ادبياتو سره زموږ د ولس دپراخه پرګنو د مينې ښکارندويې کوي او دا راته شي ،چې زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک که په پراخو سوځنده د ښتو او ناپايه بيديا وو کې په ډيره ابتدائي بڼه ژوند کوي او يا په غرونو او درو کې اوسيي – که بيسواده دي او ديا د نوي تمدن له بريا وو ليرې پاتې شوي دي خو هنري ذوق لري او خپله تنده د ځينو داسې سندرو او نورو هنري – ادبي توکو د ايجاد او خورلو له لاري خړوبوي ...) (**۵۳** – ص)

د پښتو فولکلوريک ادبياتو هر ادبي ژانر * (ډول) د ځان لپاره ځانګړې بڼه يا جوله لري همداسې يې مضمون او منځپانګه هم درواخله ....

ځکه خو په شکل او مضمون کې د نورو ولسونو له ادبياتو څخه ځانته جلا لاره او ځانګرى رنګ ، خوند او مضمون لري . د مثال په ډول :

د مضمون له پلوه ښتو متلونه يو خاص يا ځانګړې . زبردستي لري هغه مطلب او مضمون چې په پښتو متل کې پروت دى ، فارسي ، عربي ، هندي او يا نورو ژبو کې نه ليدل کيږي لکه : په فارسي ،. دري متلونه کې وايې : (نيم نان – راحت جان – تاکه مېچله بچلان – آفتې نرسد گوشه تنهايي را – گردن نرمه شمشېر نه بريده) ... او نور .

خو په پښتو کې له پورته متلونه سره ورته او ياهم معنى متلونو کې بل ډول روحيه پرته ده ، لکه : (يا مور يا مړ – بلا په مخ وهلې ښه ده) د (نريا ترپ وي يا خرپ) اوښ په بډه نه وهل کيږي) ... او همدارنګه ډير نور متلونه ولسى ادب ځانته روحيه او مضمون لري دغه مضمون د پښتون ولس له طبيعت سره سم په متلونو او نورو ادبي ډولونه کې ښان څرګندوي او بېلا بېل مضمونونه لري دا درسته ده چې د مضمون او جولې له پلوه څه مشابهتونه يا ورته والى هم ليدل کيږي ، مګر هر ولس ځانته جلا ادبيات لري .يو بل مثال : په ترکمني متل کې راځي : (آته مالينه ګوزتيکن او قوسيز عالر) ترجمه (ځوک جې د پلار شتو ته سترګې نيسي بې علمه پاتې کيږي .) په پښتو کې : چې په خپله ميره نه يم = نوبه فخر په باباکوم ترکومه يا ترکمني(آته انه نينګ ګونى او غله ن بيله ن غيزده او له رينګ ګوني داغ ن دوز ده) (۱۸– ۸) ترجمه –(دومره چې د مور او پلار زړه په اولاد خوږيږي هغو مره د اولاد په هغوى نه خوږيږي . په پښتو کې : (د مور او پلار زړه په اولاد په کاڼي ، بوټي) (۳۶– ۱۶) .همداسي د شکل (بڼه) له پلوه هم پښتو شعر او متل د نورو ژبو له اشعارو او متلونو توپير لري مثال : لنډى د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ژبي یو جلا ژانر او صنف دی د بڼي او مضمون خوند او رنګ یي بالکل جلا دی ، لکه :

ما وي له غمه به دې مړه شم　　　مرګ په نیته دی د روغژنه شومه مینه

– پښتو لنډۍ ته ورته په (جاپانی) فولکلور کې د (هایکو) په نامه څه شته چې اوس اوس پښتو ادب ته هم څه راغلي خو چې څومره چسپ لري او کنه نو وروستی خبره ده ، مګر دومره به وایم که (هایکو) په فورم کې پښتو شاعر او شاعره څومره تمرین وکړي خو زموږ مال نه شي کېداي . ځکه د پښتون ټبر له فطرت او طبیعت څخه سرچینه نه اخلي .

*ژانر : فرانسوی کلمه ده، دډول اونوع په معنا ده.

*

شکل(۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژانر : په لغت کې ډول ، صنف ، ټيپ ، بيلګه وايي . او په ادبي کره کتنه کې ژانر د ادبي اثارو پر جلا ټيپونو يا کټګوريو باندې دلالت کوي چې د جلاوالي معياريې فورم (شکل) يا تکنيک دی . (روهي – فولکلور پيژندنه ۱۵۶ مخ)
کوچياني کلتور او ژوند برخه انځوروی . (سيال کاکړ . پښتني فولکلور : ۱۳ مخ)

فولکلور ځانګړتياوې:

پښتو ادبيات او بيا فولکلور يولړ ځانګړنې لري ،چې له نورو ادبياتو را جلا کيږي .
(کابل افغانستان سلطنت بيان) د پښتنې فولکلور په برخه کې يوه مهمه قيمتي خزانه ده ، چې تر اوسه يې بيلګه نه ليدل کيږي الفستن په کتاب د پښتو د بيلا بيلو قومونو فولکلور او د هغو ملي کرکترونه په مفصله توګه بيان کړی دی . د پښتوخويونه ، دودونه ، خيرې، کالي ، انګيرنې ، تولنيز او اقتصادي حالت ، د دوی خوراکونه ، لوبې خرافې افکار د اداري طرز ، شعاير ، عقيدې او باورونه ټول څيړلي دي . پښتني فولکلور د پښتنو د ژوند ځلانده هنداره ده، چې په دغه هنداره کې د دوی د ژوند ټول اړخونه مخ ښکاره کوي ، الفستن د پښتني مادي فولکلور لکه (د کورونو د جوړښت طرز ، سامان او افزار ، د جنګ آلې او .. بيان کړي دي . په دغه کتاب کې د ټولنيزو پاټکو (طبقو) طبقاتي توپيرونو او کلتورنو په ګډون تاريخي ، جغرافيوي اتنوګرافي * او سوسيو لوجيکی * هرراز موضوعګاني څيړل شوي دي . د پښتو عام کرکتر يوه بلـه موضوع ده چې په دي کتاب کې يې لنډيز وړاندې شوی دی په اتنوګرافي ، يا باستان شناسي ، لرغون پيژندنه ده هغه اثار چې دوختونو په اوږدو کې پيژندل او ساتل کيږي .
* تولنيز پيژندنه ده چې په هغه ټولې ډلې په علمي توګه ژوند کوی . يوه برخه کې داسې راځي : (د پښتنو کرکتر چې په څو کلمو کې لنډ شي نو د دوی عيبونه : انتقام ، رخه حرص ، چور او سر زوي دي خو له بلې خوا په ازادی مين دي . خپلو ملګرو ته وفا داردي په لاس لاندې خلکو زړه سواندي لري ، ميلمه پالونکي دي ، زړه ور دي او سخت سري دي ، کم خرڅه هم دي ، خواريکښ دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

، احتياط کار دي او نورو گاونډ يانو ملتونو په تناسب خطا (ايستلو) دسيسي او فريب ته لږ زړه ښه کوي . د پښتو کلتور او بيا فولکلور له نورو گاونډو جلا مطالعه کېدای شي پښتانه د ژوند په ټولو برخو کې له نورو قومونو جلا او ځانته لاره او خصوصيات لري . د پښتني فولکلور د خصوصياتو په باره کې له لرغونو وختونو څخه تر نن ورځې پورې ډير مواد لاس ته راتلای شي .
دپښتون (پکت ، پښت) قوم د ملي کرکټر په باره کې په ډيرو کتابونو کې د هغو له جملې (ريگوايدا) ، (سام ويدا) ، مچوريا) او د نړۍ د ستر مورخ (هيرودتس) په ليکنو کې يادونې شته . انگيريزي ختيځ پوه (مکنزي) د ساکو قبيله د پښتنو يوه پياوړې څانگه بولي ، د دوی افسانې د پښتني فولکلور ډيرې لرغونې بيلگې گڼل کيږي . اروابښاد دوست شينواري په خپل معتبر اثر د (پښتو د ولسي ادب لارې) کې وايې (دساکي اتلانو په جمله کې يو هم رستم دی .. هغه د عربو د تيري کونکو سره ديوه مبارزه شخص په حيث ثبت شوی دی . او د (يادگارزريران) او (درخت اسوريک) پانياني قصيد وکې هم دغه نوم قيد شوی دی . د فرودوسي صاحب په شهنامه کې هم د دغه واکمن يادونه شوې ده ، د پښتو دولسي ادب لارې ليکوال د (شيرک) نوم هم راوړي چې دا په پښتنو قومونو کې يو معمول نوم دی ، هغه زياتوي . (دساکو ډيرې حماسې لرغونو مؤرخينو په خپلو آثارو کې ساتلي دي چې يوه هم د(شيرک) حماسه ده چې بولين د(جگړې چلونه) په نامه په خپل کتاب کې درج کړی دی . همدا ډول ډيرې نورې عنعنې او دودونه شته چې د پښتني فولکلور ځرگندونه کوي . ميړانه او او قاداري يو بل اصل دی چې د پښتنو کلتور لا برجسته کوي . په دويمه ميلادي پيړۍ کې لوکيان د ساکو دروحيې په باب ډيرې نورې کيسې ليکلي دي ، او د ساکو د متل پې را اخيستي دی چې په کې ويل شوي و : له دې زيات خجالت نشته جې په دوستۍ کې څوک خاين ځرگند شي ، (دولسي ادب لارې -۱۲ مخ) لوکيان د ساکو د ښځو له زړه ورتيا هم غږيږي او د ملکې زرينې) په باب ليکي : دساکو ښځې ډيرې زړه ورې دي او له نارينه و سره يو ځای له جگړو کې گډون کوي شيرک : هغه څوک و جې د (هخامنسيانو پاچا لومړی دارا په خلاف د ساکو د قيام (۵۱۳ ق م) کې پداسې حال کې جې پوزه او غوږونه يې غوڅ شوی و د پارسايانو په سنگرونو ورننوت او د خپل قوم له لاسه يې شکايت وکړ خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اکا يې په خپله کړې و مګر د هغوی د غو لولو لپاره دا کار کړی و هغوی يې دښتی ته راويستل او هلته له لوږی او تندی مړه شول . زرينه د ساکو يوه ډيره زړه وره او توريالۍ ښځه وه چې د خپل هيواد استقلال يې وساته او ډير ښارونه يې ودان کړل د دې له مړينې وروسته د دې قبر د هرم په ډول جوړ شو او يو سلو پنځوس متره لوړه وو او په سريې د سرو زرو مجسمه در ولې ده . که د لرغونو دورو اثار وګورو د پښتو د فولکلور په پاب زيان معلومات تر لاسه کېداي شي (ابوريحان البيروتي) په خپل يو اثر (الباقيه عن القرون الخاليه) کې د پښتنو د فولکلور په باب څو په زړه پورې ټکي ليکلي دي ، لکه :
(هيوان تسانګ چيني سياح په ۶۳۲ م کال افغانستان ته د خپل سفر په ترڅ کې د پښتني سيمو د فولکلور او(بابر) هم د پښتنو په باب جالب ټکي بيان کړي دي د سيفي هروي (تاريخنامه هرات) د مسيحي سياح) (بصيرت نامه) د اخوند درويزه (تذکره الابرارو الاشرار) هم د پښتني فرهنګ په باره کې ډير مطالب خوندي کړي دي) فولکلور پيژندنه (۱۴۹ مخ)
د پښتو فولکلور په عامه مانا د پښتني ټولنې د تکامل لارې ، د خلکو د تجربو له سرچينه څخه چينه رااخلي ، د (پښتو ولسي ادبيات په لوی سر کې په دوو برخو بآندې ويشل کيږي:

۱- منظوم ولسی ادبيات

۲- منثور ولسی ادبيات

په منظمو اثارو کې جلا صفتونه او ډلې شامليږي او همدارنګه منثور آثار هم بيلا بيل ډولونه يا ژانرونه * لري چې موږ به په لنډ ډول دغه صنفونه او بيا د هغوی هندسي جوړښت وکاږو :
داسې چې هر ادبي صنف ځانته بيل بيل ډول لري، بيل بيل مضمون هم لري که څه هم په ادبي اثارو کې ډير ځله مضمون ورته والی شته خو دبڼې يا جولې له مخې هر (ډول) بيل سکښت لري . دلته به موږ لومړي د (نظم) تر سر ليک لاندې صنوفونو او بيا به د نثري صنفونو نومونه واخلو او وروسې به د هر نظمي (ډول هندسي جوړښت او (نثر) حدود او جوړښت وځلوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی – نظم :

د نظم تر سر لیک لاندې :

۱- لنډۍ ۲- سروکۍ ۳ بآبولالې ۴ – داتڼ نارې ۵- د ماشومانو سندرې ۶- د میندو سندرې ۷- تاریخي نارې (چاربیتي) ۸- منظوم متلونه ۹ – کاکړۍ غاړې ۱۰- برغازې ۱۱- سلسلې ۱۲- پړاکې ۱۳- د ښاآدۍ بدلې ۱۴- ساندې ۱۵- چغیاني ۱۶- غزل ۱۷- څلورریځي ۱۸- بدلي ۱۹- ږغونه ۲۰- د متروکو کسرونه ۲۱- بګتۍ ۲۲- لوبې ۲۳- داستان (بدله) ۲۴- مقام (رباعي) ۲۵- انګۍ ۲۶- د بي بي دستي سندرې ۲۷- دنکلونو نارې (غږونه) ۲۸- سنځر خلیې نارې ۲۹- کیسۍ ۳۰- سوزخاني او نور ولاړ شو د نظم د پورته ډولونه په عامي (عامو) او خاصو) سندورهم وویشو لکه :

الف عامې سندرې :

۱- لنډۍ ، سروکې ، داتڼ نارې ، د ماشومانو سندرې ، دمیندو سندرې ، تاریخي نارې دبي بي دستي سندرې ، کیسي (منظومي) منظوم متلونه ، غاړې (کاکړۍ) برغازې ، سولې ، سلسلې ، بلندې ، پړاکې ، فالونه ، د ښادۍ بدلې ، ساندې ، چغیاني او .... چاربیتې ، بدلې لوبې ، ږغونه ، د مروتو کسرونه ، بګتۍ ، لوبې ، داستان (بدله) مقام (رباعي) او نور ازاد ولسي شعرونه یادولاړ شو .

دویم : منثور ولسي ادبیات :

متلونه ،نکلونه ،وړې کیسې ، توکې ، بولنې ، تکیه کلامونه ، روایتونه ، دعاوې او ښېراوې ، متشابهات ، رمزونه ، فالونه ، کتایې او ....

د پښتو ولسي ادبیاتو لنډه پیژندنه او هندسي جوړښت :

الف – د پښتو ولسي شعر هندسي جوړښت او تقطع (شننه) د پښتو فولکلوریک یا ولسي شعر ښه ځانته خاص هندسي شکل لري چې موږ په یې په ترتیب خو لنډ ډول سره دلته راوړو ، زه به هڅه کړم چر په ډیر لنډ ډول د هر (صنف) د نوم تر مخې دهغه دیو عملي مثال او بیا جوړښت په شکل کې ونیسم لکه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول – لنډکۍ (Landakay) :

لنډکۍ له لنډۍ سره توپير لري ، مگر بيا هم ورنږدې ده دا ځکه چې د لنډۍ دويمه مسره (۱۳) او د لنډکۍ (۱۴) سيلا به ده : (د پښتو د ولسي ادب دغه له نظره لويدلې برخه د پکتيا په ولايت کې اوس هم ژوندۍ ده او دا يو ډير لنډکۍ او خوږ شعر دی چې تر اوسه پورې پې دپښتو په ولسي ادب کې انډول نه دی ليدل شوی او د پښتو په ولسي ادب کې له دغه شعرنه لنډکۍ شعر نه لرو ، دا ځکه د کاکړو د غاړو د دواړه مسريو سيلابونه معمولا (۱۶) ا د لنډۍ دواړه مسرې دوه ويشت سيلابونه، دي خو دا شعر يوازې يوه ځوارلس سيلابيزه مسرۍ ده نو ځکه د لنډکۍ نوم غوره ورته وبلل شو)

د لنډکۍ پای لکه د لنډۍ غوندې (ونه ، ينه اومه) سرته رسيږي پوره تفصيل يې په بل ځيرکي کې وگورئ : لنډکۍ يوازي يوه مسره لري خو دسندرو يلو په وخت کې لکه د سروکو په شان له نورو سره غبر گيږي لکه :

گل لالی يې راوړ لکه ناوې په ډولونه

گلالی مو ورک مور يې جومات کې لټوينه

هندسي جوړښت :

الف

الف ××××

الف ××××

الف ××××

۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
نه	لو	ډو	په	وي	نا	که	ل	وړ	را	يې	لی	لا	گل

۳- سروکي (Saruke) :

(c) ketabton.com: The Digital Library

سروکي: ځينې خلك ورته (نيمکی) هم وايي. دسروکی مکمل اوبشپړونکی لنډی دي. سروکې يو بيت يعنی دوه مسرې لري اوډيرځله لومړی يې تردويمې اوږده وي، لومړی سروکې ويل کيږي اوبياټيکی وراچول کيږي (۱۲۴).

سروکې خو پنځه ډوله دي ، هندسي بڼه يې هم يو ډول نه ده .

۱- لکه : له کوره راوتې د نجونو په ټولي کې = پرتوګ دې ليکې ليکې

A A

په تور وربل کې دې ټومبلي زيړې ګلې په څنګ تېريږې ګلې

B B

يا : چې لومړی مسره يې (۱۳) او دوه يمه يې (۷) سيلا به وي . لکه :

جلکۍ خپه ده نن سبا يې ودوينه اور بل يې ړنګوينه

چې ددېدن نصيب يې نه وي اوربل يې ړنګوينه

په يوه کوڅه کې سره وړاندې وروسته شينه اوربل يې ړنګوينه

جلکۍ خپه ده نن سبا يې ودوينه اوربل يې ړنګوينه

هندسي جوړښت :

الف الف

الف الف

۲- هغه بيتونه چې لومړۍ مسره يې (۱۴) او دوه يمه يې (۷) سيلابه وي ، لکه :

ته شوې رانه پاتې زه پر دې وطن ته لاړم خپه يم ځکه ژاړم

الف

يا : ټکه غرمه ده اوس راوځي غونډه منډه د سمال وهي په ټنډه

ب ب

يا : داغونډه منډه ځواني ما سره بدله کړه پا څه ډيوه بله کړه

ت ت

جلکۍ وديږي په سپين مخ يې وانښکې ماتې شوې جار وطنه ياتې شوې

الف الف

۳- بيتونه :چې لومړی مسره يې (۱۵) او دوه يمه يې (۷) سيلابه وي لکه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلک = ته يې شنه کوتره زه يم باز دګړنګو جلکۍ ورړم دې په پنجو جلکۍ

الف الف

جلۍ – ځان به سينګآر کړم مازديګرۍ ته زه درځمه تور لونګ به وټومبمه

ب ب

۴- هغه سرو که چې لومړۍ مسره يې ديارلس او دوه يمه يې شپږ سيلا به وي لکه :

ګودرته راشه خو له به در کړم مازيګرکې ودريږم په څادر کې

الف الف

يا :

دزيړو ګلو څانګې مه نيسه ماتيږي زړه مې په بديږي

ب ب

يا :

ته چې د خيال خندا کوي ما به ملنګ کړې ډير به مې بدرنګ کړې

ج ج

۵- هغه سرو که چې لومړۍ مسره يې (۱۴) يا (۱۵) او دوه يمه مسرۍ يې شپږ سيلابه وي لکه:

تا به ليونی کړم که زه ډير توره ومه ځان چې جوړومه

الف الف

آيينه رنجورمه راکړه موري سترګې تورومه يار خوشحاله ومه

ب ب

يا : ټول ووړ کې به مړه شې ، ستا په سرد ګلوونې توغې کبر جنې

ج ج

(غرنۍ سندرې له (۱۵۴- ۱۵۱) مخونه .

۴- کاکړۍ غاړې *kākari γāre*

کاکړۍ: ته کاکړۍ غاړې هم وايي، لکه لنډيو غونډې دپښتنو ولسی ادب برجسته صنف دی. د(نارو)، (لنډيو) او (غاړو)په نامه هم ياديږي شاعريې معلوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي په ګډه هم ويل کيږي. کاکړۍ، هغه ولسي شعر دی، چې غنی او دفورم له پلوه مثنوي غوندې وي.
د کاکړۍ فورم لکه مثنوي غوندې دی ، د مضمون له پلوه ډير ډولونه لري لکه :

سپينه خوله په خندا خاندې — مازديګر دې کړ راباندې

الف — الف

يا : شين خالی قدم په وروکه — پيکي پورته د خالو که

ب — ب

يا : مخ را کوږ که تکې سپينې — تو يوم د سترګو وينې

ج — ج

اوس مې خوږ شي باړ خوګان جانان — پرغابښـــو درد کــــي د

د — د

۵- لنډۍ (Landay) :

لنډۍ: دپښتو دولسي سندرو يوه ستره او مهمه برخه ده او مخصوص جوړښت لري. لنډۍ غير مقفى او عروفی شعر دی چې لومړی مسره يې(۹) او دويمه يې (۱۳) سيلابه وي. په دينه او ونه ختميږي وايی چې دغه نوم له لنډۍ مارنه اخيستل شوی،هغه هم زورور او دشعر داډول هم قوی مغمون او ډير خوندلري.لنډۍ ځانته فورم (بڼه) اومحتوا لري . هندسي شکل يې هم له نورو فورمونو سره توپير لري لنډۍ د پښتو يو طبيعي او فطري شعر دی ... لنډۍ يو خاص طرز او ځانګړی وزن لري (۵۲) لکه : سترګې کچکول کړه ديدن واخله ملنګه ياره بهانه راغلې –يمه

شنه : الف — ب

يا : مور يې په کلي شړومبې غواړي — لور يې په سپينه روپۍ خو له نه ورکوينه

الف — ب

شتنه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
ستر	ګې	کج	کول	کړه	دي	دن	واخ	له

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
مه	لن	ګه	یا	ره	ب	ها	نه	را	غ	لې	ي	مه

یا: داهلکان دې ځوانیمرګ شي مینه یې پرېښې په فیسبوك لوبې کویته

۶- بابو لاله (*Bābolāle*) :

دشځو لـه خوا جوړیږي او ویـل کیـږي. بـابولالې پـه ولسـي سـندروکې مخصـوص جوړښت لري. له دریو بیلوبیلو ټوټوجوړه شوې وي اوکله دوې مري لـري. پـه واده کې ویل کیږي.

دا هم د پښتو فولکلوریک شعر ځانګړي ډول (فورم) دی او جلا هندسي جوړښت لري .

لکه :

د موږ د ناوې ځومره بوک تندی دی ________ الف

آرمان مې د ماما داشین پتي دی ________ الف

x x x

یا : ښه شوې چې د شنو ونو را تیره شوې ________ الف

آبادې په پیسو شو ته یې هیره شوې ________ ب

(پښتو ځانګه : ناجیه وردګ ، ۱۳۸۵ کال)

شنه :

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
ز	موږ	د	نا	وې	ځوم	ره	بوک	تن	دی	دی
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
ار	مان	مې	د	ما	ما	دا	شین	پ	تی	دی

۷- فالونه : (*Fāluna*) :

(c) ketabton.com: The Digital Library

فال هم د ولس مال دی ، دا کثرو فالونو لومړی مسره يې لنډه او دويمه يې اوږ ده وي .
او کله هم دواړو مسرو سيلا بونه سره برابر وي ، ډير ځله دوه او څلور مسری وي .

١- دوه مسره ايز فالونه : چې لومړی او دويمه مسره يې اته . اته سيلابه او دوه يمه يې هم اته ده لکه :

د پاسه مسله راله (راغله) پر کل عالم خوره راله (راغله) (۴۲ - ۸۰)

هندسي بڼه :

٢- څلور مسره ايز فالونه :

د جنت په مناري سور چرگ وهي ناري
شير د خدای تېريږي خلکو کاندي نندارې (پښتني

فولکلور-۶۹ مخ)

الف الف
x الف

٨- د بي بي دستي سندرې (Bibi daste sandare) :

مراد والا ښځې يې وايې ، محدودي دي لکه :

د دوهی ملنگی سر دي وي تور دی سر مي داسي تور دی پر موږ هم
ښه لوی دين د محمد رسول الله لا الله الا الله محمد رسول الله

هندسي جوړښت :

الف ب
ج
ج

لومړی نيمه مسره (١٢) دوه يمه (٩) دريېمه (او) څلورمه (١۴) سيلابه ده .

٨- سولې* (Sole) :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوده او خوشحالۍ په وخت کې ويل کيږي ، دويلو په وخت کې يې ډلې جوړيږي ، طنز* ور کې وي .
لکه :

۱۵- سولې ټکومه ټکوم تا به واده کمه
۱۵- په خدای مې دې قسم وي و پلاني ته به دې وکمه

۱۵- سولې ټکومه ټکوم تا به واده کمه
۱۵- په خدای مې دې قسم وي و پلاني ته به دې
۱۵- سولې ټکومه ټکوم تا به واده کمه
۱۵- سولې ټکومه ټکوم تا به واده کمه

۱۵- سولې ټکومه ټکوم زه پلانی نه کومه

۱۵ - په خدای مې دې قسم وي پر ما لوی دی
که يې

وکمه : (سيال کاکړ فولکلوري سندرې ۳۲- ۳۴ مخونه)

لومړۍ نيم بيتی يې (۱۵) او نوريې (۱۶) سيلابه مسرې دي .
* سولې : مراد ترې (شولې) ده د ور يجو تا ټکول شوې بڼه .
* طنز : هغه هنرمندانه وسيله ده چې انسان هغه په واسطه ترټولو بد فکري حالت او خپل حالت د الفاظو په کالب کې له ويري پرته بيانوي ، فکاهي يا فکاهيت يا له خندا ډکې خبرې هم دي (۵۶ :۱۱)

هندسي جوړښت :

الف	الف
الف	الف

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف   الف

شنه :

سولې د وزن او هيجاو د شمېر له مخې سره يو شی دی ، لکه دمثنوي په څېر بېه لري .

لاندې شتنه وګورئ .

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢	١٣	١۴	١۵
سـو	لې	ټ	ک	و	مه	ټ،	ک	وم	تا	به	وا	ده	ک	مه

١٠- برغازي (Bar γāzi) :

د سيال کاکړ په وينا د ږوب تاريخي ناوه او د بورې جانانه * سيمه کې د دغه شعر فورم موندل کېږي زياتره برغازي يو نيم بيتيزه وي ، خو کله درې بيتيزه او کله

هم تر دې زيات زي ، خو په ټولو صورتونو کې (دغه ولسي شعرونه سره هم قافيه او اکثر و ځايونو کې هم رديفه وي)(د پښتو شفاهي ادبيات ، ٢٨ مخ)

١- د کويټې (کوټې) ايالت ، پښتون اباد په ٢۵ کيلو مترۍ جنوب شرقي خواکې يوه ناوه ده

٢- خاصيه سيمه

٣- بازار ميان ، سيمه ايز بآزار ورځ ده چې د پنجشنبه ورځ ده .

۴- د (لالا) يعنې پلار يا مشر ورور لنډه بڼه (مخفف) دی .

لکه :

(بازارميان) دی خولګۍ راوړه
لوړ سهار دی خولګۍ راوړ
راځه وړې راځه چې ځو
نن سبا چې راځه ځو
الکانو کور مو چېرې دی ؟

چرګ اذان دی خولګۍ راوړه
زما تلوار دی خولګۍ راوړه
دګل کېډۍ راځه چې ځو
د لال ټکرمو چېرې دی ؟
مستۍ غولۍ مو چېرې دی ؟

هندسي بڼه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف ——————— الف ———————

الف ——————— الف ———————

ب ——————— ب ———————

——————— ———————

ج ج

۱۱- د پروفیسور سیال کاکړ په وینا : (اکثره سلسلې د نارینه او ښځو تر منځ د مسابقې او گوندې (سوال و ځواب) په بڼه ویل کیږي) ، دسلسلو ځینې مسرۍ سره برابر ې دي

لکه :

۸ راوتلې په سنځریم زه د ښو نجونو اجل یم

۷ په شان د سپنیکی ماریم د هر چا تر اوده تریم

(سیال کاکړ ، فولکلوري سندرې **۱۵** مخ)

لومړۍ مسره (۸) دوه یمه (۸) ، دریمه (۷) ، څلورمه (۸) سیلابه ده .

هندسي بڼه :

الف ——————— ب ———————

———————

الف ——————— الف

په پورته سلسله کې گورو چې (سنځر) ، (راجل) ،(مار) او (اوده تر) د قافیې کلمې راغلي خو سنځر له اجل سره هم سوی دی ، کله نا کله په فولکلوریک ادب کې داسې مثالونه نور هم لیدل کیږي او په دوه لومړۍ نیم بیتۍ کې (مار) له (تر) سره هم قافیه شوی جې داسې قافیه د اروښاد علامه عبدالشکور شاد په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وينا د (سستې * او چستې * قافيې) (۴۵) سره راوړل دي(يم) يم په څلور واړو مسرو کې رديف راغلي دی .

يادونه : سسته قافيه : چې د قافيې کليمې سره تخته يه تخته نه راځي :لکه : مار او تر يهنې د تورو له پلوه د قافيو په کلمو کې توپير موحود دی . چسته قافيه : هغه ده چې دوه کليې د هجاو تورو له پلوه يو شی اوپه رديف کې هم سره يو شان وي لکه : سينګار ، افګار .

۱۲- چغيان ($\bar{C}i\gamma\ \ yan$) :

دپښتو شفاهي ادبيات) ليکواله اغلې غوټۍ خاورې دفولکلوريک شعر دغه فورم د لومړي ځل لپاره د پروفيسور ولي محمد خان سيال کاکړ د وينا پراساس معرفي کوي

(دغه فورم يواځې جنوب غربي سيمه کې ونومول شو) چغيان د واده ورځ د ناوې يا نورو پيغلو له خوا د خوا شينۍ خپګان په وخت کې ويل کيږي لکه : درې نيم بيتی لري چې دريمه نيم بيتي د لومړۍ پر قافيه وي لکه :

۱- وروره لاس په کڅوړه   يو اصيل غمی را باسه

خور دې ځي د بابک له کوره

۲- ځواب خورې هوي که غاړه لوی که   اکا ګان درته ولاړ دي

اکا ګآنو زړونو لوی دي (۴۲ – ۸۰)

د لومړي چغيان د لومړۍ مسرې سيلابونه (۸) د دويمې (۸) د دريمې (۹) دي : او د دويم چغيان د ټولو بيتونو مسرې (۸) دي .

۱ الف ______________ ب ______________

____

۲ الف ______________ الف ______________

ب ______________ ج

يا دابل چغيان :

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په خپل کور کې وم په راحت   بابک خرڅه کړم په ډېر دولت
په پردي کور کې مې نه شته عزت   خـود بـه ژړا کـړم پـه هـر سـاعت
(۱۲-ج)
د ټولو مسرو سيلابونه يې (۹) دي :
هندسي بڼه :

الف ________   الف ________

الف ________   الف ________

۱۳- د ميندو سندرې (Damayndo Sandare) :

د سيال کاکړ په وينا : (ښتنې مو مينه ناکه غيږ په حقيقت کې د شعر او ادب د زده کړې لپـاره هغـه ابتـدايي ښـوونځی دی چـې ملالـه . نـازو ، ايمـل خـان او خوشحال خان يکې روزل کيږي د ميندو سندرې سيلابيک او څپه ايز اوډون لـري لکه :

پلانکی جانه ښآيسته = ښه دې توره ښه وسله = په ښايسـته نيلي سپره
چې نيلی دې تماشې کا = تور تازيان دې ورسره
د لومړيو مسرو شمير يې (۷) د دويم نيم بيتی (۸) او بيا د پای (۷) سيلابه دی
هندسي بڼه :

الف ________ الف ________ الف ________
ب ________ الف ________ ________

يا : آللو للو للو = خوب دې درشي په ليمو = خوږ دې لرې له هډو:
هندسي بڼه :

________ الف ________ الف ________ الف

۱۴- د ماشومانو سندرې (Demashumano Sandare) :

د ساعتيرۍ په وخت کې ويل کيږي ، طنز او ټوکې پکې ډېرې وي لکه :
ما سره با درنگ دی = جنگه جنگه تو دشه = تا به تودې نينې وکړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه بـه تماشـې وکـړم لـومړی مسـره (۶) دويمـه (۴) دريیمـه (۱۱) او څلورمـه (۷) سیلابه ده

هندسي بڼه :

الف ــــــــــــ ب ــــــــــــ ج ــــــــــــ

ج ــــــــــــ

یا :

نری . نری باران دی = ورور مې راروان دی

د کټ لاندې پیشو ده = پیشو ته وایم پشې

موږ که سترې مه شې (۴ : ۱۶۶)

د مسرو سیلابونه یې (۷) سیلابه دي :

هندسي بڼه :

الف ــــــــــــ الف ــــــــــــ

ب ــــــــــــ ج ــــــــــــ

ج ــــــــــــ

۱۵- کیسۍ (Kisay) معما :

معما)کیسۍ) اړونه (ټکونه) هم ورته وایي .

بآید داسې وویل شي چې لومړی سړی یا ماشوم یې ووای او دویم ځواب ورکړي کنـه لوبـه بـایلي . معمـاوې کلـه منظـومې او کلـه هـم منثـورې وي : منظـومې کیسۍ (معما) ساده او روان شعر دی، مطلب په اشارو او کنایو کې ښودل کیږي کله دوه مسرې ، کله درې ، کله څلور او ځینې وختونه زیاتې وي لکه :

مثالونه :

۱- دډه ونه - کړوپه ونه - کال وسر کې دوه گلونه (دوه اختره)

۲- له پاسه راغی سور بلوڅ اغوستي یې دی پنځه پنځوس (پیاز)

۳- تور دی کارغه نه دی الوزي مرغه نه دی (غوباړی)

۴- په یو رپ ځي آسمان ته چارچاپیره ټول جهـان تـه (د سـترگودید) (۱۷۰-۷۷)

په دویمه گڼه کې د مسرو شمیر (۸) ، په دریيمه گڼه کې (۶) (۷) سیلابه دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندسي جوړښت .

۱ ———— الف ———— الف ————
الف

۲ ———— الف ———— الف

۳ ———— الف ———— الف

۴ ———— الف ———— الف

۱۶- ساندې (Sande) :

ساندي (گي) يا ويرنې د ولسي نظم يوصنف دی ، د ښځو له خوا په مړي باندې ويل کيږي ځينې خلک يې ستاينې ، کړيکې او ځينې نور يې غړنگې هم بولي (دپښتو شفاهي ادبياتو شکل او مضمون) کله د لنډۍ په بڼه هم وي خو په ځانگوي وزن کې راځې :

په لاندې ډول دي : اول هغه ساندې يا ويرنې يا مثيه چې د لنډۍ په فورم کې دي:

لنډۍ : گلونه خاورو له پيدا شول ځما لالی ترگل نازک خاورو له ځينه

ماوې له غمه به دې مړه شم مرگ پخ نيتهه دی د روغژوند شوم مينه

ماله قلم ، مشوانۍ راوړئ د ياراني تاريخ وکړه شپه به چا کره کومه

(۶۱ – ۵۵ او ۶۷)

د پورته لنډو لومړی مسرۍ (۹) او د دويمې يې (۱۳) سيلابه دی .

هندسي بڼه :

———— الف ———— ب

همداسې د نورو لنډ يو شننه هم درواخله :

دويم : غبر گې ساندې : چې له يوې ښځې سره يې نروې ښځې د غم په وخت کې غبر گوي .

۱- (پلانېکه) په سردې کېنه يوه مرغۍ = چې درته ووايې د پلانکي) سلامتۍ
X X X

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- خدايه پخې کړې د غره ممانې = (پلانکي) شاوو کړې ښځه يې ناوې ساندې معمولا دوه مسره ايزې وي لکه
۳- پلانکېه مه شپې کړه مه کلونه
کورته دې را درومه
دلومړۍ ساندې لومړۍ مسرۍ (۱۱) او دوه يمه يې (۱۴) همدارنگه د دويم لمبر ساندې لومړۍ مسرۍ (۱۰) او دوه يمه هم (۱۰) او دريم لمبر ساندې ، لومړۍ مسرۍ (۱۰) او دوه يمه هم (۶) سيلابه دي .
هندسي جوړښت :

۱- ________ ۱۱ الف	الف ________ ۱۴
۲- ________ ۱۰ ب	ب ________ ۱۰
۳________ ۱۰ ج	ج ________ ۶

د مثال په ډول د (۱) لمبر ساندې شننه :
پلانېکه مه شپې کړه مه کلونه کورته دې را درومه

۱۷- سروکې (Saruke) :

د پښتو ولسي سندرو ځانگړی ډول (فورم) دی چې بيلا بيلې بڼې لري .
(ځينې پښتانه يې سروکې ، نيمکۍ بولي او د پکتيا په منگلو کې د (پام) په نوم يادېږي
سروکې ويل کيږي بيا ټيکۍ (لندۍ) وراچول کيږي يعنې ټيکۍ + لنډۍ = سروکې
سروکې + ټيکۍ +لنډۍ = سروکې
لکه :
۱- خانه راځه راځه دلبره ډکې لاړې د جنکو لندن ته ځينه
د جنکو کدر (قدر) يې کم که امان الله ته دې خدای لوې نه ور کوينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خانه راځه دلبره ډکې لاړې د جنکو لندن ته ځینه..

(د پښتو شفاهي ادبيات ۶۰ مخ)

يادونه : لکه چې شاه امان الله غازي د افغاني نجونو يوه (۹) کسيزه ډله زده کړو لپاره يورپ ته ولیږ له نو بيا دا لنډۍ جوړې شوي دي ، (په ځای ده چې ووايو شعر او هنردتو حالا يو رنګين انځور دی اوياهنرداجتماعي شعور يوه بنه ده.)

سروکې دوه مسره يې (لومړۍ يې لنډه او دوه ييمه يې اوږده وي کله درې مسره ايزي او څلور مسره ايز او پنځه مسره ايزې هم وي .

د مثال لپاره يې درې مسره ايزه سروکې راواخلو :

پسې ورجګ کړه سره لاسونه لنډه کړه تيکۍ مزی دې، خال به دې وران شي

هندسي جوړښت :

الف ———— ب

څلور مسره ايزه سروکې :

څلور مسره ايز سرو کې :

تورې سترګې خماري درته کړم ناله زاري

دزړه زخم مې کاري شوم رسوا ستا په ياري

هندسي جوړښت :

الف ———— الف

الف ———— الف

داپورته سرو کې څلور مسريزه چې هره مسره يې (۷) سيلابه ده ، همداسې نور مثالونه هم ډير دي .

۱۸ – د اتڼ ناري $A\text{tan}-n\bar{a}re$

د اتڼ سندرې هم په پښتو ادب کې ځانګړی فورم او مخصوص وزن لري .

د اتڼ نارې خوږې ، له سوزه ډکې ، رواني او دخلکو د فطري احساساتو ښکاره ندويه دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې مسره ايز – اتڼ نارې :

داپورې و ورې کلی مې د يار دی يا مې پکې نشته

زړه مې په گوگل کې ناکرار دی (محمد عارف غروال ، غزنۍ سندرې ، ۴۱ مخ)

هندسي جوړښت :

ـــــــــ الف ـــــــــــ ب

يا ځلور مسره ايزه :

که دوې دي نجونې دوې دي د اتڼ غاړې کوي سره

ترلې دي

ديوې د چټ کميس دی د بلې زرغونې جستې

په پښتو دي

هندسي جوړښت :

ـــــــــ ـــــــــــ الف

الف

ـــــــــ ج ـــــــــــ د

دوه نورې يې هم (۸) او (۱۲) سيلابه دي .

۱۹ – چاربيتي (Charbite) :

چار بيتی دپښتو خاص سندرې دي .

چار بيتونه ، ډار مستتر د پښتو يو ليکلی تاريخ واي ، ځانته موسيقي او په زړه پورې آهنگونه لري . يو ليکوال ويلي و :

(چاربيتی ها مجموعه اطلاعات و اخبار حوادث ملی و محلی و مطالب سرگرم کننده براي شونده گان بوده و در قلب الفاظ ،منظوم مفت و ريگان براي مردم عرضه ميگردد ....) ۹۱- ۳۵ تر مخ ۴۰)

چاربيتې په دوه ډوله دي .

- الف : ساده چاربيتې

- ب : ځنځيري چاربتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ساده تعريف :
کسر اهو چشمې ، گل اندامې ، ماه جبينې
زه دې وسوم ولې څه دپاره ؟
بند : وسوم ، وسوم څوک مې نه اخلي عرضونه
نه پوهيږم ربه دا څرنګ تاثير دی ؟
ليلا تور وربل دې جال نيسي بازونه
باز د زړه نيسي بې شکه هوا ګير دی
د هر چاله خولې نه خيږې دا غږونه
شنکی خال غونډه زنه کې امير دی
پاچا يې دې شوه په لاس ، پاچا د چين يې
رسالې درپسې چې شولې واکداره !
چار بيتې پنځه ، شپږ او يا زيات مسرې لري ، پنځه مسره ايزې چاربيتې مثال :
هندسي جوړښت :

کسر________ الف ________ ب
بند :________ الف ________ ب
________ الف ________ ب
________ الف ________ ب
________ الف ________ ب

د چاربيتې کسر ځانته هندسي بڼه لري ، خو (پاي) يې د (کسر) له لومړۍ نيم بيتي
سره يوشان ده .
له کسره رانيولې بيا د بند تر پايه د مسرو شميريې (۱۲) او (۱۱) سيلابه دی .
۲- ځنځيری چاربيتې مثال ، هندسي بڼه او شننه :
شپږ مسرۍ واله چاربيته :
ښه سينه ، رنګينه ، سنګينه دليلی
شين يې خال ، دی دلال ، دا دی خال
دليلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

××××××××××××

قلندر ستا دې د. هر سهار دی جانان

ټیک د سر ، دي سره زر ، ښه نظر ، د جانان

خزانه ، نازدانه ، جانانه که ګیلې

ښه سینه ، رنګینه ، سنګینه دلیلی

نن يې شال دی کشال و زانګي خيال دليلی

شين يې خال دی دلال ، دا دی حال دلیلی

ــــــــــ الف	ــــــــــ الف
ــــــــــ الف	ــــــــــ الف
ــــــــــ ب	ــــــــــ ب
ــــــــــ الف	ــــــــــ الف

د مسرو سیلابونه د همدې څنځیري چاربیتې تر پایه (۱۲) دي او شننه يې په همدې ډول ده .

۲۰ – بدله (Badala) یا بدلې : Badale

د بدلې په برخه کې بیلا بیل نظریات دي :

د (پښتو ادب) لیکوال عبدالحلیم اثر وایې (ځیني پښتانه لنډې پښتانه لنډۍ ته بدله هم وایې) (بدلې چې عموما پښتانه غزلې ورته وایې ... او پوهاند عبدالحی حبیبي د (عبدالقادر خان خټک) د دیوان چې په ۱۳۱۷ کال کې خپور شوی د غزلو (بدلو) نوم ورکړی دی) (هسې خو په عامه مانا د کندهار ، بلوچستان ، هملند ، زابل ،. ارزګان ، فراه ، هرات ، غور ، بادغیس ، غزنې ، وردک ، میدان ، لوګر ، د کابل دشاه او خوا سیمو کونړ لغمان او ننګرهار د سیمو اوسیدونکي پښتانه او همدا راز د پکتیا او لرې پښتو نخوا کې په عام ډول ټولې ولسي سیندرې او .. په بدلې کې راځې) غوټۍ خاورې ، د پښتو شفاهي ادبیات ۹۲ مخ)

په پټه خزانه کې لومړنۍ بدله د شیخ بوستان بړیځ ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسر: او ښکي مې خاڅې پرگريوان يو وار نظر که پر ما
راسه گذر که پرما
بند : د خوږ زړونو له حاله ته يې اې باداره آگاه
يې د بې وزلو همراه
دخپل عزت په روی (بستان) ته کړه د مهر ښندل
کړې له گناه گواښل
او ښکي مې خاڅې پر گريوان يو وار نظر که پرما
راسه گذر که پرما
د بدلې د (کسر) دمسرۍ سيلابونه (۱۵) او (۷) دي .
همدارنگه يې تر پايه د سيلابونو شمير (۱۷) او (۷) راغلی دی .
هندسي بڼه :

الف ______________

______

الف

ب ______________

______

ب

ج ______________

______

ج

الف ______________

______

الف

۲۱- بگتی (Bagatay) :

بگتۍ يو داسې چست ، ساده او روان شعر دی چې د اوريدونکو او ويونکو وجود په حرکت او ارتعاش راولي او يو هيجان پکې پيدا کوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(بگتۍ هم د چار بيتو او بدلو په شان کسر لري خو د بگتې کسر د ځينو چار بيتو او ځينو بدلو په خلاف اکثرا يو بيت (دوه مسرۍ) وي .

داتورې سترگې سره تېرېږي

لــه حالــه

زما ، کله خبرېږي

××××××××××

دا تورې سترگې سره يې لاسونه

پــــه بـــام ولاړه کـــوي

سيلونه

وربل کې يې ايښي تازه گلونه

موزي دله خان ، به ترې جارېږي

×××××××××

موزي دله ته ، وکوئ پام

د کوره وزي ، سرې ماښام

چې بيرته راسي ، کوي سلام

تومت د جينۍ ، په ماورېږي

××××××××××

تومت د جينۍ کړمه بيمار

د خياله کوي ډول وسينگار

څرک ورپسې گرځي د پلار

ورځي طالب جان ، نه ايسارېږي

د لاندې بگتۍ د کسر د مسرۍ سيلابونه (۱۰) – (۱۰) دي او همدارنگه تر پايه د سيلابونو شمير يې (۱۰) ته رسيږي :

هندسي بڼه :

کسر ———————— الف

الف

(c) ketabton.com: The Digital Library

بند ــــــــــــــ ب

ــــــــــــــ

ب

ــــــــــــــ الف

ــــــــــــــ

ج

بند ــــــــــــــ الف

ــــــــــــــ

الف

ــــــــــــــ الف

ــــــــــــــ

ج

بند ــــــــــــــ الف

ــــــــــــــ

الف

ــــــــــــــ الف

ــــــــــــــ

ج

همدا رنګه ډول يې د نورو بيتونو هندسي بڼه هم در واخله .

۲۲ – لوبې (Loobe) :

لوبې د پښتو ولسي سندرو يوه پخوانۍ بڼه ده چې له لنډيو نه خوند اخلي او چندان له بګتۍ سره توپير نه لري او ځينې وايې چې لوبه او نيمکۍ سره يوه ده کسر لري .

د محمد نور لوبه :

کسر : غمونه لرې کړه له ما عاجز غمګينه

را تاوشه لو نګينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

××××××××

بند : ودې وشتم روغه دې نه کړم   نوره ياري در سره نه کړم
بل دې په سورو شونډو نتکۍ زانګي مينه
را تاوشه لو نګينه ...
X   X   X

بند : پاس په بامو ګرځي کوترې   زما د خوږ زړګي دلبرې
چې شال په سر کړي ښه ښه ښکارې سنګينه
را تا وشه لو نګينه
بند : د (محمد نور) فقير بخته   ښنګـه را پريـوتې لـه تخته
د پورته لوبې کسر لومړۍ نيمه مسره (۱۳) سيلابه او دوه يمه يې (۷) سيلابه ده .
د لـوبې لومړيـو بنـدونو قافيـه ځانتـه وي او سيلابونه يـې هـم تـوپير لـري ، د دې لوبې د بندونو لومړۍ مسرۍ (۹+۹) دی خو کسرونه يې (۱۳۰ او (۷) وي .

هندسي بڼه :

کسر : ______ الف ______ الف
بند : ______ ب ______ ب
X ___ X ______ X ___ الف ______ ___ الف
X ___ X ______ X ___ الف ______ ___ الف
بند : ______ د ______ د
______ الف ______ الف

۲۳ – مقام ($Maq\bar{a}m$) :

مقام ته ځينې پښتانه رباعي هم وايې (نسبتا ورو ، اوږده په داسې تال او اهنګ ويل کيږي چې ټول مجلس چپ شي ....)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ديواني غزل سره يې توپير دا دی چې ژبه يې ساده او مضمون يې طبيعي او ولسي وي قافيه يې په لاسی ډول نه جوړيږي ، بلکې شاعر له خپلې طبيعي سره سم ورته کالب جوړوي ، د موضوع تسلسل پکې وي .

د کم اصلو له ياری نه واخله لاس — مه غوليږه دهغو په تش لباس
د کم اصلو يارانه د خره سورلې ده — عاقبت به ده په کنده کړي را خلاص
که اصيل سره دې لږه نيکې وکړه — شامدام او به درنه گرځي کوز اوپاس
د کم اصلونه وفا کله مونده شي — دا متل دی په هر ځای کې عام و خاص
چې د لرې نه يې گورې ورنه تښته — دوستانه ورسره مه کوه څه باس

هندسي بڼه :

______ الف ______ الف
______ ب ______ الف
______ ج ______ الف
______ د ______ الف
______ هـ
______ الف

د مقام د ټولو مسرو سيلابونه سره برابر وي ، د پورته مقام د مسرو سيلابونه (۱۱) دي ، تر ياپه دغه مراعات پکې شوی دی .

۲۴ – کيسې (Kice) :

کيسې هم په پښتو ادب کې اوږد تاريخ لري ، او د کيسو منبع په خپله ولس دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېسې هم منثورې او هم منظومې دي ، د انسانانو لومړنۍ کېسې ډېر ځله منظومې وي ،

لکه د حضرت ابراهيم خليل الله د صداقت ړ خق او رښتيا ويلو فولکلوري کېسه چې (عبدالغفار) کړې .

نمرود په زمانه کې راغليې په کيسه کې
پيدا شو ابراهيم خليل الله دوست د اکبرو بيشکه پيغمبرو
نمورد نومې کافر ده جوړ کړو دا هنر
را غونډ يې نجوميان کړه زما مرگ به وي له څه نه ؟ ترې ويې کړه پوښتنه
نجومي و وايه حال ښکاره يې کړو في الحال
پيدا به يو هلک په دغه ښار کې شي د ننه ستا مرگ به وي هغه نه
نمرود پوه شو په حال اخته شو په خنجال
لـه دې نـه کـه پـه وروستـه يـو وړوکـی پيـدا کيـږي نـو سـر بـه يـې غـو
څيريږي...
دې ښځې ويل : اذره کېسه و اوره له سره
ما هلته دی پټ کړي هغ ستا ښکلی پسر دی بيشکه پيغمبر دی

د کېسـې د مسـرو سيـلابونه مختلقـې هجـاوې لـري ، د (کسـر) لـومړۍ دوه نـيم بيتـي يې (مصراع) هـم وزنـه خـود دويـم بيـت دوه نـيم بيتـي يـې د وزن او مسـرو د سيلابونو د شمير له پلوه متفاوت مگر ښه يې يوه وي .
د کېسې هندسي جوړښت لکه د مثنوي په شان وي لکه پورته بيلگه :

______ الف ______ الف
______ ب ______ ب
×××××××
______ ج ______ ج
د ____________ د
X X X
______ هـ ______ هـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف ________ الف ________ الف

د دغې کېسې لومړی بيت مصرع دی ، د لومړی دور د هجاوو شمير يې (۷) ، (۷) دی د کسر يا تکرار کړی يی (۱۷) او (۷) دی او دغه وزن او نظم تر اخر پکې تکرار شوی دی د پښتو نظم يوه خوږه او خوند وره برخه ده ، ولسي مينه تمثيلوي .

(دخلکو سندرې – د حبيب الله رفيع) دکتاب په (۲۶۰) مه کې د (محمد نور) يوه لوبه خوندي ده چې دلته يې رااخلو لوبه کسر لري لکه :

کسر :

غمونه لرې کړه له ما عاجز غمگينه   را تا وشه لونگينه

X   X   X

وړې ويشتم روغه دې نه کړم   نوره ياري در سر نه کړم

بل دې په سرو شونډو نتکۍ رانگي مينه   را تا وشه لو نگينه

د لوړې تندې مې شولې ، شوې   دليري تا ته مې گيلې شوې

زه تشه لبه تږې راغلمه له سينه   را تا وشه لو نگينه ...

هندسي بڼه :

الف ________ الف ________ الف

X   X   X

ب ________ ب ________ ب

الف ________ الف ________ الف

همداسې تر آخره پورې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵- داستانونه (Dastan) *dāstānuna*

داستان يا داستانونه د پښتو ولسي ادب لرغوني او خوندور فورم دی . چې (لومړی د باختر په سيمو او بيا د هندوکش په لمنو کې د خپلو پلرونو کار نامې ، مذهبي احساسات ، دود او د ستور ، روايات او نورې اخلاقي لارښوونې په شعر کې ځای کړې دي .

کسر : غوږ ونيسئ يارانو د اوښ او سوی کېسه شوه – خورا ډېره خوږ شوه .

بند : يو سوی د اوښ آشنا شو – بي حده يې همراه شو

ياري به يې کوله ، يو له بل يې يارانه شوه ، خورا خوږه کېسه شوه ... (۳۰ : ۲۷۱ او ۳۳۲)

هندسي جوړښت :

کسر : ــــــــــــ الف ــــــــــــ الف

X X X

ــــــــــــ ب ــــــــــــ ب

ــــــــــــ الف ــــــــــــ الف

دغه داستان د (کسر) د لومړی مسری سيلابونه (۱۴) او (۷) دي ، او د بند سيلابونه يې (۷) (۷) دي ، خو د دوباره کسر چې تکرار راځي د سيلابونو شمير يې (۱۴) او (۷) دی .

۲۶- مشاعرې (Mushaaire) :

(ولسي مشاعرې پخوانۍ دي او اکثرا و يې في البديهه بنه در لوده) د پخوانو مشاعرو ترتيب داسې و چې اخون به دشپې خلک او خپل شاګردان را ټول کړل ، ډمامې او نغارې به يې واخيستې ... اواخوندان به له شاګردانو سره ميدان ته راوتل ، حبيب الله رفيع وايې: (قاعده داسې وه چې شروع به شاګردانو کوله :

اکثرا به د معما په ډول وي ، لکه :

شاګرده په يو شي باندې مې ونښتو نظر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي آلوزى يارانو نه يې پښې شته نه وزر
(توپ)
شاګرده په يوه شي باندې مې وکړ له تلوار
جواب يې درنه غواړم نه يې مور شته نه يې پلار
سرې پکې ډير تنګ شي نه يې وي يو دم قرار
خوري غوښې د بند يانو نه يې خوله شته نه يې سر (قبر)
د پورته معما د مسرو سيلابونه تر پايه (۱۳) ، (۱۵) دي .

هندسي بڼه :
الف ________________
الف ________________
الف ________________
الف ________________
الف ________________
الف ________________

شننه :

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱ ۰	۱ ۱	۱ ۲	۱ ۳	۱ ۴	۱ ۵
شـ ا	ګ ر	د ه	پ ه	يـ و	شــ ي	د ى	د ى	مـ ې	ون	ښه	تو	ن	ظر	
											شـ	نه	و	زر

متل : Matal

په تول برابرې منظومې او منثورى خبرې دى يا هغه ويلاده چېدجزوحکمت پکې نغښتى وي او کنايي مطلب ولري. دفارسي ژبي له متل سره ورته دى.
۱- اول ميړانه په سيالۍ وه – اوس سپيتانه په سيالۍ ده
۲- اصيل ته اشارت – کم اصل ته کوتک

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- پاک اوسه – بې باک اوسه
۴- آرمان به کړې هلکه – بیا به نه مومې اد که
۵- اخون له خو ماسته – چې په خولې لګي پاسته (پښوری متل)
۶- اول خپل – بیا بل

هندسي بڼه :

———— الف ———— الف

کیدای شي مختلف متلونه وي کمې یا زیاتې مسرۍ ولري خو منظوم متل ځانته هندسي بڼه لري او شننه یې هم توپیر لري .

د مثال په ډول :

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
ا	ول	مي	ړا	نه	په	سیا	لۍ	وه
اوس	سپین	تا	نه	په	سیا	لۍ	ده	

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل (۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸- د ثلورم څپرکي د موضوعاتو لنډيز:

- دپښتو فولکلوريک ژانرونه يو له بل سره شکلي او مانا يې تړاو لري .
- د پښتو ولسي ادبياتو شکلونه هر يو ځانته جلا سکښت او جوړښت لري .
- هندسي جوړښت يې هم جلاوي .
- لنډه کې د پښتتو ولسي شعر يو ځانګړی فورم دی ، سړی داسې فکر کوي چې يو نيم بيتی دی .

لکه :

ګل لالی يې را وړه لکه ناوې په ډولونه .

- سروکې مختلف ډولونه لري له همدې امله يې هندسي جوړښت او شنه يې د مسرو په حساب سره توپير لري .
- د کاکړۍ غاړړو فورم لکه د مثنوي په شان دی ، د مضمون له پلوه مختلف ډولونه لري
- لنډۍ هم ځانته فورم لري ، د پښتو ولسي ادب يو طبيعي او فطري فورم دي .
- با بسولالې هم يو فولکلوريک فورم دی چې ډير ځله کوچيان يې وايې جلا فورم او مضمون لري .
- فالونه هم د ولس مال دی ، لومړۍ مسره يې لنډه او يوه يې اوږده وي او کله هم دواړو مسرو سيلابونه يې برابر وي .
- د بي بي دستې سندرې خو محدودي دي او د پشين او ژوب په خلکو کې مروجه دي مراد والانبځې يې وايې د مسرو سيلابونه يې سره توپير لري او هندسي بڼه او شننه يې هم توپير لري .
- سولې (شولې) د واده او خوشحالۍ په وخت يې ويل کيږي ، طنز هم ور کې وي .
- برغازي ، د ژوب تاريخي ناوه کې د بوري جانانه سيمه کې د پښتو د ولسي شعر دغه فورم دود لري زياتره يو نيم بيتيزه وي او کله درې بيتيزه وي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

- سلسلې ، د سيال کاکړ په وينا د شعر دغه ډول ښځوا او نر تر منځ د مسابقې په بڼه ويل کيږي ځيني مسرې برابرې وي ، هندسي بڼه يې په لومړی دور کې توپير لري ، او د مسرو سيلابونه يې هم سره تقريبا يو برابر وي ، خو د دويم بيت لومړنۍ مسرې سيلابونه يې (۷) وي .
- چغيان د وداه په ورځ د ناوې يا نورو پيغلو د خواشينۍ په وخت کې ويل کيږي هندسي بڼه يې سره توپير لري ، معمولا درې نيم بيتي وي او د مثلث بڼه لري .
- د ميندو سندرې له مينې ډکې وي . ځانګړی فورم خونه لري اما يو مخصوص تون لري کله درې نيم بيتي وي کله هم ډير ، د مسرو شمير يې کم و زيات وي ، ډير ځله له دريو نيولي تر (۷) مسرو پورې رسيږي .
- د ماشومانو سندرې ، د ساعتيرۍ په وخت کې ويل کيږي ، جلا تون لري طنز او ټوکې پکې وي ، هندسي بڼه يې سره ډيره ورته نه وي خو پوره يوره منظومه وي د مسرو سيلابونه يې ډير ځله له لسو څپو کم وي .
- کېسۍ ، ته (ټکونه) هم وايې کېسۍ هم منظومې او کله منثورې وي ، مسرۍ يې درې ، څلور او ځينې وختونه زياتې وي . کېسۍ ته اوس (معما) اوچستان وايي .
- ساندې د ولسي ادبياتو يو صنف دی . غم او حزن په برخه کې ويل کيږي ، ساندو ته کړيکې هم ويل کيږي ، ساندې په انفرادي او هم ډله ايزه توګه ويل کيږي چې غبر ګې ساندې هم ورته وايې .
- سروکې بيلا بيلې بڼې لري ، ځينې پښتانه يې سروکې ا و نيمکۍ هم بولي ، او دېکتيا په منګلو کې (پام) نومول کيږي .
- د اتڼ نارې هم مخصوص وزن او په ځانګړې آهنګ باندې ويل کيږي او د فطري احساساتو ښکارندويه وي .
- چاربيتې ځانته موسيقي او اهنګ لري ، په دوه ډوله دی ، ساده چاربيتې او ځنځيري .
- بدله : د بدلو ځانګړي فورم نشته ، ځينې پښتانه لنډۍ ته بدله وايې او ځينې نور يې بدلو بولي اوله موسيقي سره يو ځای هم ويل کيږي کسر او بند هم لري .
- بګتتۍ ساده شعر دی او په خلکو کې هيجان را پيدا کوي ، د چاربيتو په شان کسر او بيا بندو ونه لري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

- لوبې په پښتو ادب کې خو را پخوانۍ صنف دی او له بګتۍ سره چندان توپير نه لري کسر او بند لري .
- مقام : مقام ته ځينې پښتاه رباعي هم وايي ، تال او اهنګ لري غزل هم ورته وبل کيږي.
- کيسې : کيسې هم منظومې او هم منثورې وي او پخوانۍ او لرغونی تاريخ لري .
- لوبه د پښتو نظم خوږه برخه ده ،ولسي مينه تمثيلوي ، کسر او بند هم لري .
- مشاعرې پخوانۍ دود دی خو پخوانۍ مشاعرې لاس په لاس (في البديهه) دي او لاس هم شته .
- متلونه هم منظوم او هم منثور اوهم منظوم وزمه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- د ځلورم څپرکي پوښتنې :

۱- د فولکلوريکو ادبياتو پرځای نور نومونه ورته اخيستل کيږي ؟
۲- ډامستتر په خپل اثر(د پښتو شعر ها روبهار) کې د پښتو ولسي ادبياتو په برخه کې څه ويلي دي ؟
۳- پښتو فولکلور په څو برخو ويشل کيږي ؟
۴- دمنظومو فولکلوري ژانرونو يوائې نومونه واخلئ ؟
۵- فولکلور لومړی په څو برخو ويشل کيږي ؟
۶- دپښتو فولکلوريک نثر ډلونه په گوته کړئ ؟
۷- ژانر کوم ځايي کلمه ده په لغت کې او اصطلاح کې څه ته وايي ؟
۸- هغه اثر چې د پښتو ليکلو ادبياتو کې چې د پښتنې ملي کترونو ځرگندونه ورکې شوې په کومه دوره او چا پوري اړه لري ؟
۹- د پښتو ولسي ادب نظم لومړی په څو برخو ويشل کيږي ؟
۱۰- چاربيتې ، په کومو سندروکې راځې ؟
۱۱- لنډکۍ او لنډۍ څه توپير لري او يو مثال يې راوړئ ؟
۱۲- سروکې څه ډول شعر دی او په څو ډوله دی ؟
۱۳- کاکړۍ غاړو فورم ډير ځله څه ډول وي او يو بيلگه يې راوړئ .
۱۴- د لنډۍ هندسي بڼه او د يوې لنډۍ شننه وکړئ .
۱۵- فالونه دوه درې راوړئ .
۱۶- د بي بي دستې سندرې هندسي بڼه څه ډول ده ؟
۱۷- سولې په څه وخت کې ويل کيږي او هندسي بڼه يې څه ډول ده ؟
۱۸- برغازې ډير ځله په کومو سيمو کې ويل کيږي ؟
۱۹- سلسلې د چا تر منځ په کوم تال کې ويل کيږي ؟
۲۰- چغيان په کومه ورځ ويل کيږي او په وخت کې ويل کيږي ؟
۲۱- د ميندو د سندرو يو دوه بيلگې راوړئ ؟
۲۲- کبسۍ او کسيې څه توپير لري ؟
۲۳- ايا معما پيژنئ يو دوه نمونې يې راوړئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴- د خپلې سيمې ځانګړې ساندې راواخلئ او هندسي جوړښت يې په ګوته کړئ ؟
۲۵- ساندې په څو ډوله دي ؟
۲۶- سروکې څه ډول فولکلوريک شعر دی او په کوم ځای کې په بل نام سره يادېږي کنه ؟
۲۷- څو ډوله د اتڼ نارې پيژندنئ ؟
۲۸- چار بيتې څه ډول ولسي شعر دی او په څو ډوله دی ؟
۲۹- د ځنځيري چاربيتو يوه بيلګه راواخلئ ؟
۳۰- په لرغونې دوره کې د بدلې کومه بڼه پيژنئ او په چا پورې يې اړه لرله ؟
۳۱- بګتۍ څه ډول شعر دی ، هندسي بڼه يې وکاږئ ؟
۳۲- مقام ته کوم بل نوم هم اخيستل شوی دی ؟
۳۳- د منظومې او منثورې کيسې توپير په څه کې دی ؟
۳۴- د لوبې هندسي بڼه راوړی او شننه وکړئ .
۳۵- د داستان او کيسې توپير وکړئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

۱- د پښتو فولکلوريکو ادبياتو ډولونه:

د پښتو فولکلوريکو ادبياتو ډولونه د لومړي ځل لپاره په دوو برخو (ولسي نظمونه او نثرونو) باندې ويشل کيږي .

الف : ولسي نظمونه:

د پښتو ادبياتو ولسي يا فولکلوريک نظمونه د پښتو ژبې د ځانګړې (حالت) او جلا طبيعت له مخې را منځته شوي دي . پښتو شعر د نورو په تيره عربي او فارسي ژبو پر خلاف ځان ته جلا سبک او ځانګړي اوزان لري د پوهاند دوکتور زيار په وينا : (پښتو شعر ..... د جوليز جوړښت او تخنيک له پلوه په سلابو تونيک ډول پورې اړه لري. نه په سيلابيک او عروفي (متريک) پورې او په دې توګه يې هېڅکله پر دي او په تيره بيا عربي (عروض) منلي او سهلي نه دي .... کله چې وايو د پښتو شعر رغاونيز تخنيک (سيلابوتونيک) دی دوه توګه (عنصره) مو سترګو ته نيغ دريږي سيلاب (څپه) يا په پراخه مانا (وزن) او (ريتيم) دواړه ځيزه (څپه او تون) په پښتو ژبه کې خپل ځانګړې لوښه او جوړښت لري په دې ډول لومړی، څپه کې په ټولنيز ډول هغه ژبنی يو ون (واحد چې يو زړی يا هسته خپلواک يا واول) ولري او په يو ځايي ډول همزمان له خولې راوځي (۷۶ : ۲۰۱) پښتو عروض لکه ګرامر يې زياتره يوازې پر کانسو ننټو نو (اصلي تورو) ډډه لګوي او خپلواک غږونه (علت توري) او په تيره حرکتونه (زور ، زير او پيښ) هيڅ په پام کې نه نيسي حال دادی چې پښتو فونټيکس (غږ پوهه) دا منلای نه شي ، پښتو شعر څنګه جوړيږي ؟ ۳۴۶ مخ .

پښتو کې زياتره اهميت واول ته ورکول کيږي او څج هم په واول راځي . څج ، اکسنټ يا فشار : له اهنګ سره نه شليدونکي اړيکې لري ، څچ هغه عملې ته وايي چې د ژبينو توکونو په لړ کې يو توک په زيات زوراو فشار سره وويل شي او فشار په واول راځي ځکه واول کلمې ته روح ورکوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه : شپه (ŠPA) لار (Lar) تور (Tor) ژبيني تو کونه (واولونه) دي .
آهنګ ، څپه ، او خچ درې واړه ژبيني ارزښتونه لري ځکه چې په مانا کې تغير راځي .
لکه : جوړه Jora ، جوړه ، Jora
مګر بيا هم په پښتو ژپه کې د لفظ او ظاهر له پلوه دوه ډوله او زان يا په بله وينا شعرونه له پخوا مروج وو او دي .
لکه ملي او عروضي :
عروضي شعرونه هغه دي چې (قصيدې ، غزل ، رباعي ، قطعې ،مثنوي مربع ، مخمس ، مسدس ،مثمن ، معشر ، ترجيح بند ، ترکيب بند قطعه ، در ييز (مثلث) ، مستزاد ، مسبع (لسيز) معشر او ...... (۷۰) په کالبونو کې دي . په پښتو ادب کې عروضي شعر په کلاسيکو دوره په تيره د خوشحال خان له وخته او آن دپير روښان متصوفو پيرانو (انصاري ، دولت لواني ، مخلص له وخته مروج شوي دي او همدوی ور باندې طبع آزمايي کړې ده ، خوشال خان لادا دعوی ښکاره په دا ډول کړې ده . هرکلام مې واردات او يا الهام دی
چې موزون مې په تقطيع د بحر بند کړ ...... (۶۰ : ۶۴۰)
يا لکه عبدالقادر خان خټک هم ويلي دي :
تا خوږه کړه تر فارسي عبدالقادره
که پخوا وه تر خه ژبه د پښتو .... (۴۷: ۱۰۷)
حميد مومند هم دغې خبرې ته اشاره کړې ده .
لکه :
نشته دغه در ګرامي
مګر يافت شي په دوکان نظامي ..... (۱۹ : ۵۰)
او دغه راز دغسې دعوه (دعوی) شمس الدين کاکړ د عبدالرحمن بابا په برخه کې هم کړې ده .
لکه :
که څوک ونيسي په لاس ميزان د شعر
په عروض کا سنجيده بيان دشعر
و به نه رسي په شعر له رحمانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که هر څو کوي هوس افغان د شعر
که د پښتو ادب د پراخې لمنې ګلونه وګڼو نو ښکاره به شي چې له عربي يا نورو ژبو کمه نه ده او په هر وزن کې مرغلرې تللې هم دي :
پته دې پاتې نه وي چې له کلاسيکې دورې پخواهم زموږ په ادب کې د عربي ژبې اغيزې وې د شعر په برخه کې دغه اغيزې آن اسعد سوري په قصيده کې را څرګنديږي .
خو څرنګه چې زموږ د بحث وړ موضوع د پښتو ژبې ملي نظمونه دي غواړم دغه نظمونه په پوره ډول نويو بيلګره سره معرفي کړم چې زموږ له محصلينو سره د درس په برخه کې مرسته وکړي . پښتو ژبه لکه د نورو ژبو په څېر د سيلاب او سليبل له مخې ويشل کېداى شي يا په بله وينا په هجايي ډول يې دشعر سم او نا سم سره بيليږي .
يعنې دا چې د پښتو ملي نظمونو د کره کولو تر ټولو اسانه او سم فورمول او لار سيلابو تونيکه بڼه ده چې دڅپو په ډول تقطع کيږي . د څپې يا سيلاب په مانا کې د تورو لږ والى او ډير والى اهميت نه لري ، لکه : پر در ، ور ، راوو ،.. ټولې دوه حرفيږې کلمې دي مګر سيلاب يې يو دى . کله خو څلور توريزې (حرفيزې) کلمې هم يو سيلاب وي لکه : ورور ، ترور ، نګور ، همداسې درې حرفيزې کلمې هم دواخله مثلا خور ، لور يا ترې زياتې لکه : شخوند Sxwand او ....
د دا ډول شننې لپاره تر ټولو ساده لار داده چې :
(څپه په يو وارې توګه له خولې څخه راوځي)

د بيلګې په توګه څنګه يو شعر شنلاى شو :

د دلبرو په در ګاه غو څوي مې د زړه ولې	نه حرمت لرم نه جاه د چشمانو په نګاه

شننه :

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
د	دل	ب	رو	په	در	ګاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧
نه	حر	مت	ل	رم	نه	جاه

د یاد ولو وړ ده لکه څرنګه چې د نړۍ په ټولو ژبو کې ټول وزنونه نشي ځرګند یدلای همدا ستونزه په پښتو لیک کې هم شته .

ددې ستونزې د لرې کولو لپاره فونیمکه (غړیزه) الفبې را منځته شوې ده چې پورته شعر به په فونیمکه الفبا کې هم را واخلو .

١	٢	٣	۴	۵	۶	٧
De	Del	Ba	ro	po	Dar	gah
١	٢	٣	۴	۵	۶	٧
Ne	hor	Mat	Ia	ram	ne	jah

باید ووایو : (دپښتو ژبې د شعر په تقطیع کې فقط د حرکت ، او سیلاب اهمیت لري)

له حرکت نه مطلب (خچ) دی یاد اواز (زیروبم) کېدل د تورو کمي یا زیاتي ته اهمیت نه ورکول کیږي د پښتو ژبې شعرونه چې سیلابونه له مخې له یو بل نه جلا کیږي له همدې امله خاص او ځانګړي نومونه هم لري اوړ په هر یو ډول (قسم) یې د پښتو ژبې د طبیعي اوملي شعر اطلاق کېدلی شي او دا اشعار د پښتو د ملي او پخوانیو ادبیاتو بیلګې دي

د مثال په ډول :

لنډۍ ، مصره ، تپه ، بدله ، لوبه ، سندره ، نیمکۍ ، ټکې ، غړونه ، رباعي غزل ، چار بیته ، مستزاد بګتۍ ، ناري او ....

ب - فولکلوري نثر:

د نثر هغه ډول دی چې ټولنیزې پیښې په ولسي انداز کې د ساده ، با معنی ، ښکلو مفهوم لرونکو مضامینو ، طنز او ټوکو ډکو مفهوم مونو له لارې ورکې وړاندې شي .

د لومړي ځل لپاره په دووبرخو ویشل کیږي :

١- دبڼې (فورم – شکل) له پلوه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- منځپانګې (موضوع) //

الف : دبنې له پلوه :

دبنې له پلوه اوږد یا لنډو وي ، خو په غیر فني ، مګر ارادي ډول ډیر ځله په ټولنې او خلکو یورې اړوندې اوږدې کیسې او خاطرې پکې بیان شوي وي . دغه نثر له یوه نسله بل ته د خاطر و په ډول په میراث راپاتې شوی وي . پلاټ (طرحه) نه لري او که یې ولري نو ویونکي به یې په عیر ارادي ډول دغه کار تر سره کړی وي . قهرمانان ، کارکوونکي ،یې په بشپړه توګه طبیعي او سیمه ایزې ځیرې وي ، تصنع او هنر پردازي یکې نه وي سوژه یې د ماحول او چاپیر یال ځخه اخیستل کیږي ، د ویونکي خپله اراده د پېښو په تمثیل کې نه وي شامله ، بیان یې د خلکو تر منځ ډراماتیکه بڼه لري .

په پښتو فولکلوریکو ادبیاتو کې دغه نثر په پراخه اندازه موجود دی .

۱- عبدالقادر خان ختک په (ګلدسته) کې لیکي :

(یو بادشاه که کښتۍ کې ناست ؤ ، یو مریی عجمې هم ورسره په خدمت حاضر ؤ .

مریی کله سیند لیدلی نه ؤ د کښتۍ تاسته یې ازمیلې نه وه ، ژړا . زارۍ ، فریاد یې آغاز کړو .

۲- (یو بادشاه زوی په ادیب وسپاه چې دا په مانا کې ستا زوی دی ،تعلیم تربیت یې کوه .

لکه : د خپلو زامنو ، وې یې : فرمانبرداریم ، څوکاله چې تیر شول هر څو استاد سعې دده په تربیت وکړه ، فایده حاصل نه شوه ، او نور فرزندان د ادیب ، ښتن د فضل و بلاعث شول ، بآشاه په دانشمند چې استاد یې و غصه وکړه چې وعده خلاف شوې .

وفادې په وعده ونه کړه (خپلو فرزند انو غوندې تا دده تربیت ونه کړ) دانشمند عرض وکړه چې تربیت یکسان دی ، اما طبایع مختلف .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- اسلم او نيکبخته

عمر چې تير شي اشنا هير شي
د خدای لپاره چې ما هير نه کړې مينه

دمنـي يـخ او ډيـر سـوړ وخت ؤ ، د مـازديګر وروسـتۍ شـيبې ، دلمـر ښايسـته سترګه هسك او شنه اسمان پـه لوديځـه لمـن کـې سره او ژيـړه شـوې وه ، ددنګـو دنګو غرونو تر شاد پنا کېدو پـه حال کـې داسـې برښيده لکـه پښتنه پيغله چې خپل سپين مخ دژيړ شال په څنډه او پيڅکه کې په دغه کراره او تنکۍ شيبه کې غرنۍ مرغۍ ، چوغکې او نور الوتونکي د مينې او محبت پـه سندرو سروو ، د زرکو او سيسو کټهار نتليو زړونه ته خوشحالي او خوښي ورکوله ... د مازديګر په دغو وروستيو شيبو کې سرو ، سرو سيليود (نيکبختي) دسر څخه د ژيړ شـال دوړلو او تښتولو هڅې کولې ، نيکبختـه نـن پـه دغـه نـن شيبه او درنګ کـې پـه خپل واک او اختيار کې نه وه ځکه څو ورځې دمخه (نيکبختـه) د اسـلم ، د خـور (ګلزرينې) واده ته ورغلې وه داسلم او نيکبختـې د ګلزرينـې دواده پـه ورځ پـو بـل ته په سترګو کې د مينې اشارې سره کړې وې .

ماته په سترګو کې حال وايه
لارې کوڅې له غمازانو ډکي دينه

دواده په ورځ دواړو د جمرو د پر هغه غـاړه د لنډې شـيبې لپـاره د ليـدو او کتـور ژمنه سره کړې وه . نيکبخته د اسلم راتلو لپاره دژمنې په ځای کې دهغه راتلو تـه سترګې پـه لار تـر ماښـامه ناسـته وه دهغـه پـه مينـه د ماښـام شفق او شـپه ورتـه سپينه ورځ برښيده ،. هغې د اسلم د راتلـو لارې تـه پـه ځيـر ځيـر کتـل ، لمـر ورو ورو تر لوړو غـرو پنـا کېـده او دلويـد ويـه حـال کـې ؤ . د اسـلم څـه پتـه او درک نـه لګيده چې لـږ غونـدې کـړې . کـړې بـه پيـدا شـو نيکبختـه بـه د جمـرو د لارې کـږ ليچيو ته ښه په ځير شو . د لمر د پناه کېدو په وخت کې د شنو نـو او پـوتړو اوږد اوږد و سيورو نيکبختې ته ډار او ويره پيدا کړه ، د اسلم دنه راتلـو پـه اړه دهغـې پـه زړه کـې ډول ډول وسوسـې او انديښـنـې را پيـدا شـوي ، د دغـو وسوسـو لـړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسې وغزيده ، تورې تيارې او د ماښام شفق او کرارې فضا د نيکبختې نوې را غوړيدلې او را غوټۍ شوې هيلې په نا اميدۍ بدلو لې .
نيکبخته نه پوهيده چې څنګه دا ديو ځل ليده اوکاته په ژوندانه کې دومره دردونکې او زړه راښکونکې کېداى شي ؟
نيکبخته په دغو سو چونو کې ډوبه او لاهو وه چې نا ببره دآس دپښتو اواز او خرپ . خرپ يې تر غوږو شو ، نيکبختې چې داند يښنو څخه سر ښکته زنګنو ته اچولۍ ومخ پورته يې چې سترګې سره پورته کړې ، ګه ګوري چې د اسلم آس يې ترځنګ ولاړ دی او دهغه د آس په شا ورته په ځانګړې او خاص اندازه مسکی مسکی کيږي ....
د نيکبختې چې په اسلم سترګې ولګېدې بې اختياره يې ورته وويل : اسلم يې؟ په خير راغلې ! اسلم ته جې نيکبختې له خولې دا خبره ووتله ، پيښمانه شوه او ډيره پښيمانه وه ، ځکه هغې له ځانه سره پيتلې وه جې که اسلم راغی نو به هيڅ خبرې نه ورسره کوم ، خو دا چې هغه ډار او تيارې ناکراره کړې وه نو ځکه يې ښه راغلاست ورته ووايه : هغه سره سيلۍ چې تردغه دمه پورې د نيکبختې لپاره دغشو په څېر سخته ځورونکې وه اوس ورته ژوند ښبونکې وه او خوشالونکې شوه . اسلم چې د آس له شانه را ښکته شو د ملا متيا لپاره يې د نيکبختې پاسته ساړه لاسونه په خپلو منګولو جې ټينګ ونيول او ورته ويې ويل : نيکبختې ډيره ښښنه درنه غواړم پر ماډيره ناوخته شوه اوستا ديدن ته په رڼا روانه رسيدم ....
نيکبختې له شرم او حيانه پورته نه ورکتل ، او ورته وې ويل :
که ته لږه شيبه نور تم او ايسار شوی وای نو به زه له دغه ځايه بيرته تللې وای ، ته څومره ژبه او ژمنه ماتونکې او وعده خلاف يې د مازديګر ژمنه کوي او تورې شپې ته راځې ماته خوستا په دغه ژبه بيخې شک پيدا شوی و ....
اسلم په نيولې ژبه ورته وويل : نيکبختې .... زه نه پوهيږم چې ستا برند وتورو سترګو او کږو ورو څو پر ما څه جادو او کوډې را وکړې ! او هر شيبه مې ستا ښکلې څېره او تورې سترګې په زړه کې راکرځي اوس زړه نه لرم او هغه تا رانه وړی دی .. د جمرو د سين پر غاړه د يو غټ کمر او ګټ تر شاه اسلم او نيکبخته سره ناست وو او يو بله يې دزړه خواله راز او نياز سره کاوه ، د دوو مينو د مينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د زړه حال و ، خدای خبر چې څه به ؤ ؟ د سین مستې ښپې به چې په ډېرې مستې او خوشحالۍ ددوی خواته را پورته شوې د دواړه میونو د زړه حال او خبرې یې به لکه چې اوریدلې او بیا به بیرته دسین په مخکې په خوشحالۍ خورې ورې شوې او د حال په ژبه یې هغو ته وویل :
چې دوه مین سره یو ځای شي
په نورو خلکو دړندو ګمان کوینه (۷۳: ۶۱)

۴- مرد او نامرد

یو سړې و پر لارې پر یوې خوا پلی رهي و . بل سړی په آس په دغې لارې سړی (پلی) پسې راورسیده ، دې پلي (پیاده) پوښتنه ځنې وکړه چې ته څوک یې ؟
سپاره ورته وویل چې زه (مرد) یم
بیا سپاره ورته وویل چې ته څوک یې ؟
پلي ویل چې ته مرد یې نوزه نا مرد یم
خیر خو ویل ښه دی ، په لاره سره ملګري وو .مرد ورته وویل راشه پر اس ته یو ګړی سپور شه ته ستړی شوی یې زه به پلی در سره ځم ، ولې چې سره ملګري یو ، ځای هم لرې دی او حق د ملګري هم داښه شی دی . نامر دوویل ښه دی ، مرد له اسه کښته شو ، نا مرد سپور شو ، مرد پلی ورسره ځي ، خیر تر یوه حده چې سره ولاړه نامرد فکر وکړ چې اس خو چابک دی راشه ځینې ویې ځغلوه . نه دې سي لاندې کولی
بس نامرد اس پونده کړوویل مرد د خدای په امان ،مرد چې هر څه وکړه ، جې مه کوه زما اس مه بیا یه او غوږونه یې پرې ونه نیول ، اس یې ځینې بوت . مرد صبر وکړ ، نور یې هیڅ ونه ویل ، خو وخت مازیکر دی ، سپین دښت (بیابان) دی . آبادي ، کورونه ، ودانۍ نشته ، وریځ ده ،باران ده ، باران وریږي اریانۍ واخیست دوباره نا چا ره شو راغی یوه غره ته چې دلته به په ګاره کې شپه تیره کړم چې مردار خواره مې ونه خورې سهار به ځم که خدای کول ، خیر غره ته راغی لمر لویده ماښام سولو یو اوږده غار یې پیدا کړو په دې غار ننوت ، د غار په پای کې کیناست یوه ګړی یې سر په ځپړ وکېښود ، پر یوت (ځملاست) بله ګړی چې وشوه شر مش(لیوه) راغی بیا یوه ګیدړه راغله ، دا درې سره په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غار کې انډيوالان شوه ، څير دی پريوت ، مگر امر د بيد کېدونه دی ، ناست دی ، گيدړه وزمری ته وايي چې زمر يه لالا چېرې يې تمامه ورځ نه معلومېږې ؟ اوس به موږ ستا د ښکار په پس ماند ومارړه وای او سره له دې داسې چاغ يې او تاسو ښکار هم نه دی ليدلی ! زمري ورته وويل او غه فلانۍ ډېره دهغې ډيرې سره وښه بتکی ښځې دي . زه چې سهار ورشم تر ماښامه پورې باندې لغړم په خوشحاله يم طبيعت مې راسته دی . غوښې ته مې فکر نشته مرد هغه ډيرۍ نشانۍ کړه ليکن د ببرې سا هم نسي ايستلای بيا گيدړې و شرمخ ته وويل چې ته ولې داسې ډنگره يې سره لـه دې چې داسې چتک يې په تاخت سوی دی . سرمخ ورته وويل چې ای گيدړی انا څه درته ووايم. دلته په دغه هيله کې دوه درې زره پسونه دي چاغ چاغ ، يړ اسې کافر سپی خډل غټ وسره دي چې زه سترگې ورښکاره کړم دی مې پسې واخلي خو لاندې مې کړي او را مې مروړي ، دغه سپي د لاسه زورنه لرم . گيدړې ورته وويل چې هو ولې چې ماه هم ليدلی دی خورا خوړی دی دغه سپي او ددې ونې (چې د غار په خوله کې شته ده) چې دواړه سره گډسي د ليونيانو دواده يعنې ليوني پر سد کيږې بيا گيدړې وويل چې زه داسې ډنگره سوې يم زما سبب دادی چې پلاني چمن کې يوه مږه ده شل دانې روپی لري ،. هره ورځ چې زه چمن ته ورشم دامږه دا روپۍ دغار را وباسي او هرې ته جلا جلا پورته ورته غورځي ، څو شل سره را باسي بيا نو بازې ورته کوي زه چې سهار ورشم ددی مږې سيل کوم څو را پاندې ماښام شي گاهې وږې ،گاې مړه سم ، نه چاغيږم خير خو ارام سره بيده شوه . مرد دا ټولې خبرې و اوريدې چې شپه تيره شوه سهار شو دوی ، درې واړه سره د غاره ووتل مرد له دغه ونې څخه يې پاڼې پرې کړې . راغی اول دهغه : جمن تـه کـه گوری هغه مږه ده دغارڅخه يې يو وار يوه روپۍ به يې راوويستله ، خوشحاي به يې ورته وکړه مرد نه يې وکتل ، آخر مرد ورته پټ شو . دي (مږې) شل سره روپۍ له غاره څخه را ويسيتي ، خپلې بآزی ورته کوي ، يو وار مرد ور الاکړه ، مږه ور خطا شوه خو په دغه حال کې يې يوه روپی څينې حمله کړه ، په غار ننوتله پاتې نولس ۱۹ روپی دې مرد واخيستلې راغی برابر هغه شپيلی لره يوه شپانه پسونه پيايي هغه سپي ورته پروت دی . مرد ورته ويلی چې ای شپانه ، داسپی نه خرڅوې ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپانه ورته ويل چې دغه زما دوه درې زره رمه ټوله په دې سپي خوندي ده ، نو زه يې څنګه خرڅ کړم ؟
مرد ويل چې دی نولس روپۍ واخله سپی راکړه او خاوند ته وايه چې سپی مردار شو ستا پرې څه !!
شپانه هم نولس روپۍ غنيمت او بللې ، ويل شه دی خير خو روی ځينې واخيستې ، سپی يې ټينګ وتاړه په لاس يې ورکړ . بيا مرد شپانه ته وويل چې راشه مړ يې کړه ، شپانه هم د شينۍ کوتک او ډانګ يې پر سر وو اهه او سپی مړ شو .
مرد په دستي د سپي سترګې وويستې ، دهغې ونې له پاڼرو سره يې ګډې کړې ، ګولۍ يې ځينې جوړې کړې او مړ سپی يې پرېښود نو را رهي شو ، هله ، هله ، دادی يو ښارته ورسيدې ، په دې ښار کې ګډ ګرځي . سيدان او ملايان او نور ښه خلک سپاهيانو راکوتر کړي دي ټول داسې خوا بدي دي چې څه درته ووايم ، مرد راغی پوښتنه يې وکړه چې دا ولې خوا بدي ياست او څه نقل دي ها .....
دوی ويل څه مو کوي ځه کاکا په خپله مخه لاړ دې وهه خو دی ورته ټينګ سو تاسو راته ووایاست . آخر يې نقل ورته وکړو چې ددې ښآرد باچا يوه لور ده هغه د ډير عمر کيږي ليونۍ شوې ده په خونه کې اچولې ده .
په زنجير و يې ټينګه تړلې ده ، هر څه دوی واي او غم يې خوي .. چې يې پرې وکړ خونه شوه جوړه نو اوس يې پر موږ حکم کړی دی چې يا به خامخا دا زما لور جوړوي او يا ټول وژنم اوس اريانۍ اخيستي يو داد عمر ليونۍ دی د چا د لاسه کيږي چې جوړه يې کړي مرد ورته ويل : چې دا خو آسانه ده ، وارمه خطا کوئ ما با چاته وروليئ دا زه جوړم ، د ازما د لاسه پوره ده ، ليکن زما کالي بيځي تکړې دي تاسو ماته يو څو ښي را برابر کړئ چې د با چا حضور ته خو لړ پاک ورشم ملايان سره ټول خوشحاله شول چا چاپنه ورکړه ، چا مچنې ورکړې ، چا لنګوټې ، چا کوټ ، خو څه سر دې ګرځوم دا مرد يې په ښه جامه کړه ، باچا ته يې وروست مرد ورمخ ته شو ويل يې صاحبه ! زما د لاسه پوره ده .د الله(ج) په اميد او حکم ستالور جوړوم !
باچا ويل چې ښه ده، حکم يې وکی چې بويې ځئ، زما لورته يې ورووليئ ، دی مرد کوزه اوبه او يوه لنګره وسره واخيسته را رهي سو راغی د بآچا د لو ر خړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته که ګوري د باچا لور يې ټينګه نيولي ده ، په لاسونو يې الچکان دي ، په پښو يې زنځيران دي ، په غاړه کې يې هم زنځير دی ، داسې ليونۍ ده چې هيڅوک ځان ته نه پرېږدي او پخپل ځان خو لې لګوي . مرد راغي ، ډېر زړه يې پرې وسو خو مينځانې يې سره وويستلې ، يوازې دی او د باچا لور سره پاتې شول مرد يوه ګړۍ سر پټ کړو ، خو سريې را پورته کړ خو او شايي وکتل څوک نشته دروازه يې ټينګه وتړله راولاړ شو د باچا د لور په خوله کې يې لرګی ورکړه ، يو ه دانه هغه ګولۍ يې ورکړه ، له دې خوا يې کوزه ور پسې ورپورته کړه . دا خوبې پرې تيره کړه يوه ګړۍ چې وشوه د باچا لور لږه ښه شوه ، بيا يې بله ګولۍ په دغه چم ورکړه ، دايې هم چې تيره کړله يو وار د پاچا لور په سود شوه ، ناره يې وکړه ، اې مينځې دا پردی سړی څه کوي چې را سره ناست دی ا و دخدای (ج) لپاره زه موو لې تړلې يم ، دا پردی مو ولې را سره اچولی دی ؟

د باچا د لور څخه مرد راووت ، پلار ته يې راغی چې ورشه لور دې پر سد شوه څوک محرمان ورو ليږه چې له بنده يې خلاصه کړي . باچا ډېر خوشحاله شو ، لورته راغی لور يې خلاصه کړه ، دستي يې په هغو ټپونو د واوې وکړې ، حمامونه يې پرې وکړه کې ښه جوړه شوه نو باچا مرد را وغوښته ويل يې يه سړيه!

زما خو دې لور څخه اميد خالی و خدای جوړه کړله سبب يې ته شوې . دا لور ما وتاته ښښلې ده ، مرد هم ويل ځما دا قبوله ده ، بيا مرد وويل چې زه مسکين يم ماته څه روپۍ راکړه چې زه کلا پرې جوړم کړم نو نه به زما طبيعت خراب وي ، نه به ستا د لور باچا ويل ښه ده حکم يې وکړ چې دوې غاترې په روپو وربار کړئ مرد خزانې ته راغی روپۍ يې بارکړې سره له څو کسو برابر يې راوړه په هغه ځای چې زمري خزانه ايښودلې وه ، مرد هم خزانه په هغه ځای واچوله دستي يې کرښه ورباندې را تاوه کړه . مزدوران يې ور واچول شا او خوايې پر دغه ځای کلا را وګر ځوله يوه ورځ دغه مرد بازار ته راغی مزدوران دختهو لپاره بيايي . که ګوري هغه نامرد يې وليدو ، د مزدورانو په چم کې ولاړ دی ، مرد يې پيژني ، مرد ورته وايي ، خوانه مزدوري نه کوې ؟ دی وايي ولې يې نه کوم ! خو دانامرد يې د نورو مزدورانو په ډله کې ختهو ته وراړستی دی ، مرد خپل اشپز ته وويل : چې دغه سړي به چې هر وخت ډوډۍ غواړي ورکويي او تر دې نورو مزدورانو به

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم زیاته مزدوري ورکوئ . یوه ورځ نامرد پوښتنه ځیني وکړه چې ای سړ یه ته ولې له ما سره داسې ښه کوي ، مردورته وویل چې ځوانه زه هغه مرد یم چې په پلاني وخت پلاني ځای زه او ته سره ملګري وو . او نا ویل ته څوک یي ؟ ما ویل زه مرد یم او تا ویل زه نا مرد یم هغسې تر پایه میړانه در سره کوم ، اوس کرار کېنه خوره ، ښه او حساب مه منه .نامرد تعجب یو وړ ویل یې دا څنګه خدای(ج) در کړه مرد د خپل ژوند کیفیت له سره تر پایه ورته بیان کړ چې زه یعنې داسې ته څخه پاتې شوم ، داسې ویلاني غره ته ور غلم په فلاني په غره (ګاګره) کې داسې زمری ، ګیدړان او شرمخ او ..... نامرد ویل هغه به وي . بله ورځ نامرد راغي آشپز ته وایي ژر شه ، ما ته ډوډۍ را کړه هغه وایي خا مه ده دی ، وایي ، په زه یې غوارم ، خیر خو اشپز ته مرد ویلي و چې څه وخت دی ډوډۍ غواړي ته به یې ورکوي آشپز هم وختي ډوډۍ وکړه ، نامرد ډوډۍ وخوړله او دهغه غره په لور ور رهي شو او هغې ګارې لره راغي او له ځانه سره یې ویل په هغه غار کې کېنم زه به هم هماغسې شم لکه مرد . ماښام شو بیا هغه زمري ته ګیدړه وایي ، زمری لالانه یمه خبره د مخه داسې چاغ وي او اوس ډنګر شوی یې چې ناجوړه یې که څه سبب دی ؟
زمري ورته وویل چې دا څه عمر کیږي ، هغه خزانه چې ما لیدلي وه په هغه ځای کار کیږي ،کلایي پرې جوره کړې ده . زه نشم ورتلای طبیعت مې خراب دی ، نو ځکه داسې ډنګر یم شی مې وخواته نه کیږي پیا ګیدړې شرمخ ته مخ ور واړوه چې ته څنګه چاغ شوي یې ؟ شرمخ ورته وویل چې دهغې شپې راهسې چې تا پوښتنه را څخه وکړه چې ولې ډنګر یې په دې بل سهار چې هغې شیلې ته ورغلم هغه پخوانۍ سپی نه وو . په رمه ورګډ شوم و څو پسونه مې سره څیرې کړه . اوس هره ورځ ورځم . خپل ښکار کوم . خو نور سپي هم شته هغه چې راشي هغه سره و مروړم سره زخمیان یې کړم . زه پرې غښتلی یم ، خود چاغ شوم . بیا ګیدړې وویل : زه هم له دغې روځې راهیسې ، په هغه بل سهار هغه بل چمن ته ورغلم . اوس زه په خپل کار پسې ولاړ شم اونس ښه موړ کړم . داسې چاغه شوم یو وارې زمري سر راپورته کړو چې دا کار بې انسانه نه دی، په هغه شپه چې موږه دا خبرې کولې لکه چې یو سړي دلته پټ وو .ګیدړې. نه وګوره چې اوس خو څوک نشته ؟ ګیدړه چې په غار کې شا او خوا وګرځیده ،نا مرد یې پیدا کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل زمریه لالا دا دی راشه کش یې کړ . زمري سره ځیرې کړو ...... نامرد یې مړ ګړو او بس !!! (۳۴ : ۳۵۰)

ب – د مځپانګې له مخې :

د پښتو ولسي ادب مضمون په هغو واقعیتونو بنادی چې د ژوند له پیښو را منځته کیږي د ولسي ادب د منځپانګې (مضمون) د ژوند عیني حالات جوړوي . یا په بله وینا د ولسي ادب مضمون د ژوند د هغو ښکاره او عیني پیښو رښتنی انځور دی چې ولس ورسره مخ دی ، دد غو پیښو درک په ولس کې حساس وګړي کوي او له خپل فکر او اند سره سم یې د هنر په یو کالب کې ټولنې ته وړاندې کوي او د ولسي احساساتو دنګه انځور په توګه یادګار پاتې کیږي .د مضمون افرینش د انساني حساسیتونو بیا ځلونه ده د بېلګې په توګه دیو (متل) یا لنډۍ او یا د ولسي هنر بل ډول او صنف را منځته کېدل ، د ولسي متفکر انسان (ذهني تولید) او په دویم وار کې (تجربه) ده . ژرنده که د پلار ده هم په وار ده

پورته متل دهغه (ادراکي درد) احساس دی چې د بې نوبتۍ دیر غل په وخت کې ویل شوی دی . د ولسي غوښتنې د اخلاقي ښکلا ځلونه کوي . خلک سم سمکې ته را بولي او په خپل نوبت یې قانع کوي او د راتلونکې لپاره دیوې پخې (اخلاقي ډبرې) د ایښود وزیری هم ورکوي همداسې د ولسي هنر نور ډولونه هم دواخله . د ولسي ادب (مضمون) ډیر غني او شتمن اړخونه لري .

لکه : (عرفاني ، اخلاقي ، پند ، نصیحت ، هیواد پالنه ، میړانه ، انتقادي ، سیاسي ، حماسي ، ادبي او .... ګڼ شمیر نور .) د ولسي ادب مضمون ارزښت په دې کې دی چې دوختونو د تلپاتې هنداري کار ورکوي . د زمانو (ماضي . حال او راتلونکو) ډیالکتیکي ارتباط پکې موجود وي اوي وه نه شلیدونکې کړۍ یې جوړه کړې وي .

۲ – چار بیته :

د پښتو ادب یو ځلانده او ښایسته فورم دی چې ډیر ځله حماسي مضمون لري . خو له دې سره : (چاربیته یوه اوږده موضوع چې ډیر ځله عشقي او حماسي وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم رانغاړي ، د مضمون له پلوه که څه ډیر غني دی ، خو مرکزي موضوع یې حماسي او عشقي ده .
(چار بیته د پښتو ادب یوه ډیره لرغوني او قمیتي پانګه ده چې زموږ دو لس ، سره پوره اړخ لګوي) یو لیکوال نظر لري :
(چاربیتي د پښتو ملي اشعارو یوه غوره ره، برخه ده ، زیاتره چاربیتې په ملي موسیقۍ کې ځانته په زړه پورې آهنګونه او خوږې نغمې لري او ددې لپاره چار بیتې بلل کیږي) (۴۲ : ۸۰)
د چاربیتي بندونه ، څلور بیته وي او یا د څلورو مسرو څخه ، کم نه وي او کله کله د چار بیتو د مسرو شمیر له شلونه هم زیاتیږي ، مګر د موضوع تسلسل د قافیې او هم ردیفو کلمو راړول په دودونو کې حتمي دي . (چاربیته تر ټولو زیاته خوند وره او د پام وړ نو عه ده چې د ټولنپو هنې ، فولکلور او ټنګ ټکور له پلوه ارزښت وړ ده) (۵۴ : ۱۲)

بڼه (فورم)

مطلع: ....a ....a
بند : ....b ....b
: ....b ....b
بند : ....c c
: ....a c

چاربیته په لومړي سر کې په دوه برخو ویشل کیږي :
۱- ساده چاربیته :
۲- ځنځیري چاربیته :
الف : ساده هغه ده چې هر بند یې دوه بیته (څلور (نیمې) مسرې وي لکه پورته شکل .
ب – زنځیري چاربیتې ته اته مسریزه چاربیته هم وایي په دې چاربیته کې د سر دواړه مسرې په خپل منځ کې هم قافیه نه وي ، بلکې او له یې په یوه قافیه وي او دویمه یې په بله او بیا د هر بند په آخر کې د دواړه مسرو قافیه د مطلع د دواړو مسرو د قافیو سره برابر وي او دکسر ، سر مطلع دا دواړه مسرې د هرې کړۍ په آخر کې تکراریږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساده چاربیتې مثال :

مطلع :

څوک به پیدا شي د فـــرهاد او شیرینې په شان
یو ځای به څوک نه شي د ادم او درخانۍ په شان

بند :

یو ځای به څوک نه شي لکه و عاشق فرهاد
تل به يې کولو په اشنايي پسې فرياد
وه يې کړه خواري ځکه حاصل يې شه مراد
کړې به يې خبرې د طوطا د ښارونۍ په ش

تر آخره پورې په بندونو کې د (شان) کلمه د کسر په توګه تکرار راځي .

د ځنځيري چاربيتې مثال :

مطلع :

د ليلا په لبو سپور	پيزوان لکه ښامار
ترې نه ځي شغلې دوار	نتکۍ نه يې بار بار

بند :

دشاهو په سپين جبين	روپۍ عجب زينت که
راوځي ما سپښين	ژوندى زما صورت که
زما زړه يې کړ غمګين	سر داره څه حکمت که
ګنګرې يې کوي شور	چې داسي په رفتار
د ليلا په لبو سپور	

پيزوان لکه ښامار	
رفتار مي کوي خوند	ورځمه مازيګر
وربل مي بند په بند	د سپين تندي په سر
خراب به دې کړم ژوند	کاته کړم په هنر
شين خال مې آدم خور	ذقن مې مزه دار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ليلى په لبو سپور پيزوان لکه ښامار

د موضوع له پلوه (چاربيته ، تاريخي ، حماسي ، عشقي ، ديني او نور ډولونه هم لري .
د پښتو د تاريخ ليکوال (قاضي عطا الله خان د دا ډول چاربيتو دوخت له پيښو سره تړي په تيره د تاريخي ، حماسي چاربيتو اهميت د تاريخي پيښو په پيچلتيا کې ويني .

۳- سروکې او بيتونه :

سروکې د پښتو فولکلوريک شعريا ولسي سندرو يو مهم ډول دی (د غو ولسي سندرو ته ځينې پيښبانه سروکې او ځينې نيمکۍ هم وايي خو د پکتيا په منګلو کې يې (پام) بولي .
سروکې يو پخواني ډول دی چې له ډيرې زمانې را په دې خوا په پښتو ژبه کې مروج دی آن د چاربيتو ، بدلو او نورو ولسي سندرو سرونه) هم په دې د فورم کې ګډ شوي دي سروکې يا نيمکۍ چې يو فورم لري، ځکه روته دا نومونه احلي چې (بيابيا تکراريږي) يو ليکوال ليکي . (نيمکۍ هم د پښتو اشعارو يو مرکب شعر دی ، چې له دوو جزو ته مرکب شوي دي ، يو هغه په منځ کې ورلويږي تو (ټکۍ) ورته وايي) (۴۱ :۷۷)

په کابل کالنۍ کې راځي :

(د نيمکې د ا قانون دی چې اول يو سرو ويلی شي ، دغه سر عموما يو بيت يعنې دوه مسرې متحد القافيه وي ، مګر مسرې لکه بګتۍ دسر په شان يو برابر نه وي ، بلکې د مستزاد په شکل يې اوله مسرې اوږده او دويمه لنډه وي)
دسروکې يا نيمکۍ فورم :
د فورم يا بڼې له پلوه په لاندې ډول دي :
۱- دوپاړکېزه سروکې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دواړه نيمې مسرۍ يې سره هم وزنه نه وي خو هم قافيه وي .
لکه : ته يې کوتهر ، زه يم باز دګړ نګو ليلا
راوالو زه په غرو ليلا

۲- درې پاړکيزه :
چې درې واړه نيمې مسرۍ يې نه هم وزنه او نه هم قافيه وي :
بند يوانه مې ساتينه = ماته لالی وايي وايي
چې چيرته مه ځه درزړه سره

۳- څلور پاړکيزه سروکې :
دا ډول سروکې له څلورو هم وزنه ، هم قافيه نيم بيتو څخه جوړه شوي وي ، يا په بله وينا دواړه مطرح (مسرۍ) په خپل منځ کې سره يو شان وزن او قافيه لري .
لکه :
تورې سترګې خماري = درته کړم ناله زاري
درزړه زخم مې کاري = شوم رسوا ستا په ياري
۴- پنځه پاړکيزه سروکې :
له پنځو پاړکو جوړه وي د پاړکو وزن او قافيه سره برابر نه وي .
مثال :
اميل د غاړې جوړومه = ځولۍ د ګلو
اوس به لمن ډکه = راوړم د ګلو – سحر – سبا
ياد ونه : يو پاړکيزه سروکې ځکه نشته چې سروکې يا نيمکۍ پو بيتيزه نه وي .
همدارنګه سروکې کله متحد القافيه وي او کله هم نه وي .
لکه :
اوه نرۍ يې پانې= شاه ليلاونه د بادام
يا :
بيبي مرجانې زيارت ته مه ځه
زيارت کې زانګي د ګوډګر و تاويزونه
داسې متحد القافيه سروکې هم شته چې مسرۍ يې برابروي ،د بيلګې په ډول :

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلکۍ خپه ده نن سبا يې و دوينه په سر ټيکرى يې جونې اوښکې پاکوينه جلکۍ روانه ده سرې او به را وړينه دا تور پيکۍ يې دا يلبند شمال وهينه

مګر داسي متحد القافيه سرو کي هم شته چې مسرې يې سره برابر نه وي .
اروا ښاد استاد عبدالروف بينوا (رح) ولي دي : د سروکې لومړۍ مسرې ديارلس سيلابونه او دوه يمه يې اووه سيلابه (۱۸ – ۸)
د پښتو ژبې پياوړى ليکوال او فولکلور پوه ښاغلى حبيب الله رفيع د سروکې په بآب ويلي دي . (سروکې عموما يو بيت ، يعني دوه مسرې لري ، چې على الاکثر يې لومړى مسرې تر دويمې اوږدې وي او لکه د عروضې نظم مستزاد غوندې شکل لري ، خو کله دواړه مسرې برابرې ،کله لومړۍ مسرۍ لنډه او دويمه اوږده او کله کله د ازاد نوي شعر مشهور را اخلم . خداي ببښلي استاد نور احمد شاکر په خپل درسي کتاب (بديع وبيان) کې ليکلي دي :
(دسروکو .. کله کله يې دواړه مسرې سره يو شي او ځينې وخت يوه مسرۍ يې اوږده او بله يې لنډه وي او د قافيې شرط يکې نشسته) (۴۰ – ۱۲۶)
مګر ډير شمير سروکې بيا قافيه لري لکه :

له کوره راوتې په ټولې کې په تور اوربل کې دې ټومبلى زيرې ګلې		پرتوګ دې ليکې ليکې په څنګ تيريږې ګلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا :

دا سپينه تهنده سره غمبوري دې منې دي
ورکې لونګ دانې دي
دا مسافر جلکۍ ځي په سره ډولۍ کې
ورېږي ، ورېږي سلګۍ کې .... او نورې

سيد انور الحق جيلاني دانسايکلو پيډيا اف اسلام په رنګ نظر لري او د مضمون په برخه کې يې هم څه ويلي دي . (نيمکۍ) يو ډول ولسي سندرې دي چې د جار بيتۍ او لوبې سره مشابه صنف ګڼل کيږي پدې سندرو کې زياتره د عشق بيان شوى او له چاربيتو سره يې لوى توپير دادى چې نيمکۍ ډيرې اوږدې نه دي . بلکې زياتې يې څلور يا پنځه بنده دي . دويم دا چې د نيمکۍ په مسريو کې يو کوچنۍ مسره وي ، د غې نيمې يا کوچنۍ مسرې له امله دغو سندرو ته نيمکۍ وايي (۳۵ : ۲۹)

لنډه دا چې د موضوع او بڼې له پلوه نيمکۍ ډير ډولونه لري سروکې چې ځينې پښتانه يې نيمکۍ او په ځينو سيمو کې يې (پام) بولي ، د پښتو د ولسي شفاهي سندرو يو خوږ سيمو او مست شعرى ډول دى چې يو (توک) يې په خپله (سروکې) او بل يې (لنډۍ) دى سروکې (ويلو) په مهال کې يوازې نه ويل کيږي ، بلکې لنډۍ يې حتمي جز دى او دلنډ يو په وسيله بشپړيږي ، د زياتو معلوماتو لپاره وګورئ .

د موضوع له پلوه :

سروکې د مضوع له پلوه (عشقي) روز نيزې (تربيتي) ملي ، تاريخي ، ټولنيز ، حماسي او ... دي (په سروکې کې د ولسي شاعرانو د سندرو (سرونه) يا کسرونه هم ورېږ ګډ شوي دي ، خو د ولسي سندرو د يوه ځانګړي فورم په توګه هم له ډيرې پخوا څخه په ولس کې شته)

د سروکو ويش :

۱- فورمي ويش ۲- موضوع ويش

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف – د جولې (بڼې) له پلوه ډير ډولونه لري د اروښاد څيړندوی دوست شينواري دوينا پر اساس (سروکۍ د فورم له پلوه تر يوې فارمولي لاندې راوستل ګران دي ...)
که څه هم (سروکې په لوی سر کې په دوو لو يو ځانګو ويشل کيږي :
د اتڼ سروکې

عام سروکې
دهغه دواړه ډوله سروکې دلنډ يو په وسيله بشپړيږي)
بايد ووايو چې د فورم له پلوه دوو پاړکو ، لنډې، وزمه سروکو چې لومړې پاړکۍ يې ديارلس او دويمه يې نهه وي ، له دري پاړکيو ،څلورو ياړکيو او ...
جوړې شوې دي .
ب – د موضوع له پلوه د سروکو ډولونه :
(ملي ، ټولنيز ، روحې ، عشقي ، سياسي ، ادبي او نور ...) اړخونه پکې ځان ځرګندوي .
(سروکې هم د ولسي ادب د يوه لرغونۍ فورم په توګه تاريخي موضوعاتو کې ويل شوي دي او موږ په دغو ټولو موضوعګانو کې سروکې لرو) غرنۍ سندري (۷۶)
د موضوع له پلوه د سرکو ډولونه :

۱- تاريخي سروکې :
(په سروکوکې ځينو تاريخي پښتو ته اشاره شوي وي او سړی ترې پوهيدای شي چې دغه واقعي په ملت کې خاص ملي ، سياسي او ټولنيز ارزښت او د ارزښت درلود ...)
تاريخي سروکې په يوه ځانګړې وخت کې يوه پيښه بيانوي .
لکه :

په ځيږ راغله پوځونه ورته راکاږه توپونه شاه عبدالرحمانه زوروره		کوي جنګ = تيښه ونه کړې محمد جانه ناوګۍ مومند ورانه کړله = عمرا خانه د شاه غاسي کلا دي ولې ورانوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپين وړوکی ګل په ناوګۍ ورژيدنه ځاځيو ونيول د نورو غرو سرونه		پاس په کابل جنګ دی د سمې کورمې جينکۍ ژړا کوينه

۲- ټولنيزې سروکې :

پښتو ولسي شعر کې د انساني ژوند پراخه اړخونه انعکاس مومي (په سروکو کې د پيښو د اجتماعي ژوند ځينو اړخونو ته هم اشارې شوي دي)

لکه :

کوچيانی سترې ژوند ، په کلي کې خوارۍ او غريبۍ ، بيکارۍ ، مهاجرتونو ، ډول ډول کارونو ، وچکاليو ، جنګ پيښو ،کار او زيار او نورو پيښو، ته په دا ډول سروکو کې نغوتې کيږي .

يا دا چې د پښتنې کلتور بيلابيل اړخونه ورکې بيا نيږي :

لکه :

جانانه ډير په زړه خپه يم خاونده مه راولې بيا داسې کلونه		يو خوا جګړې بل بيکارۍ چې زوروينه شولې شډلې غنم بآد وهلې دينه

يا

زرګره زرشه پيزوان جوړ کړه ميده ميده قدم وهې لکه د زرکې نا داني سپينه اوږۍ سپين ځنځيرونه زه لالې بللې يم = ژر مې ورکوی مورې		سبا به ښکلې ليلا بل کلي ته وړينه لړه معطله شه ګودر کې چې په ما تيرې د دنيا دا ډير غمونه که شنو لوټو سره يې تللې يم

۱- عشقي سروکې :

(د سروکو پياوړې برخه د عشق او مينې موضوعاتو پورې اړه لري ، دامينه کليوالـه مينه ، پښتنې مينه ده ، ددې مينې خصوصيات د ښارونو او نورو ولسونو له مينو بيل دي)

د عشقي سرو کو مثالونه ډير دي ، څو دانې يې دلته راوړو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا ليونۍ مينه مې خوب ته نه پرېږدينه		لړ خبر مې واخله جانانه
يارانه جدا شو په لمسون د غمازانو		اوښــــکې مرغلــــرې دې
جانانه را شه ديدن و که = خپه زړګی مې ښه که		تويېږي له چشمانو
جانان ته ولې = رانه لاړې		سبا بيلتون دی
		زه يوائې پاتې شومه

۴- د سرکو سندريز خصوصيت :

سروکې د سندرو په ډلول ويل کيږي .

ولسي شعر + اواز + موسيقي = سندريزه سروکې

سروکې يو ډول پښتو ولسي شعر دی چې د ولسي شاعرانو له خوا ټنګ ټکور سره ويل کيږي هغه وخت سندريزه خصوصيت پيدا کوي چې له کمپوز وروسته د اواز په ډول وويل شي . له دې امله پښتو (سروکې په عمومي توګه په دوو لويو برخو ويشل شوي دي . اول هغه سروکې چې خاص په اتن کې ويل کيږي چې د (اتڼ سروکې) يې هم بولې)

دويم – هغه سروکې چې له اتڼ څخه پرته په نورو مجلسو او بنياد يو کې ويل کيږي چې دې ته (عام سر) او يا خوتش سروکې او نيمکۍ وايې .

سروکو کيږي اتڼ د پښتني کلتور يوه خوند ور برخه ده لومړی به اتڼ معرفي کړو او بيا به پخوانۍ او اوسنۍ سروکې د اتڼ په جوړښت کې وڅلوو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل(۸)

دغه انځور د پښتني اتڼ يو پخوانۍ بڼه ښيي . د دوست محمد دوست : فولکلوري ګيډۍ : ۶ : ۷ مخونه)

پښتني اتڼ :

د افغاني پراخه کلتور په لمنه کې پښتني اتڼ ځانګړي نوم او نښان لري ، آن ويلای شو چې اتڼ عام افغاني دود دی چې په بهرنۍ نړۍ کې په ځلانده افغاني نڅا شهرت لري . دغه افغاني دود څه د هيواد په خاصو سرايطو (ځلميانو ، ځوانانو ، سپين ږيرو ، زړو او ان نجونو ښځو له خوا په ځانګرو حرکتونو (لاس او تهول بدن) تر سره کيږي . اتڼ نه يوازې اوس اوس شهرت لري ، بلکې پخوانيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اريايانو په پوره مينه دغه خوندوره (لوبه) تر سره کوله . ديو ليکوال په وينا (اتڼ او نڅا په اريايي ټولنو کې ډيرو قديمه سابقه لري ، دويدې دوري متون او درګويد سرد دونه د اتڼ په باب يادوني او خبري لري او په اريايانو کې دغه دود بولي ...) اتڼ ډيري پخوا زماني څخه تر اوسه زموږتوکه شته ، پښتانه د خوښيو او ښاديو په مراسمو او ميليو کې اتڼ کوي . د جنګ ميدان ته هم اتڼ ورځي او زموږ په ملي د يوه نه بيليدونکي جز په توګه د پښتنو په ملي عنعناتو کې نغښتی دی او په اتڼ کې نر او ښځې دواړه برخه لري) غزنې سندرې (۹۸) مخ
بايد ووايو چې پشه يان ، بلوڅان ، نورستانيان او براهو يان هم خپل ځانګړې ډول اتڼونه لري ، چې بلوڅان يې (دريس) او براهويان يې (چاپ) او پشه يان او نورستانيان يې هم (اتڼ...) بولي.

لکه : پشه يان چې وايي :

(بوبه کار اتڼ کار) (ډير ښه اتڼ کوي) بونا کار اتڼ کا) ډير ناکاره اتڼ کوي)

يا :

(ای داکې اتڼ کمن) راځئ چې اتن وکړو .

شفيق الله – د پښتو څانګې
دريم ټولګی محصل
۱۳۸۶ – ب ګروپ

د اتڼ په برخه کې (پښتو ، پښتو ، تشريحي قاموس ، لومړی ټوک ، **۱۵** مخ کې راځي (اتڼ (Atan) نر ، م (ج اتڼونه)

د پښتو ډله ايزه ولسي نڅا ، پښتانه د قهرمانۍ ، بهادرۍ ، بريو والي او ځنو نورو داسې برياليتوبونو په نتيجه کې ډله ييزې مستۍ ، خوشحالۍ او نمانځينې ته اتڼ وايي . اتڼ په تاريخي لحاظ د پښتون ټبر ديوه پاخه ملي کلتور ښکارندوی دی ، اتڼ عموما د ډولونو ، غور ځيو او ملي سندرو په وسيلې سره د يوې مخصوصې او منظمې نڅا په ترڅ کې د ځوانانو او سپين ږيرو له خوا د (مير) تر لارښوونې لاندې اجرا کوي)

د اتڼ او داتڼ د نارو په برخه کې راځي : (تاريخي روايات او لرغوني نښتې او نښتاني دا راجوتوي چې پښتو د تاريخ په بيلا بيلو پوړيو کې اتڼ او نڅا درلوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

، ښځوا او نرو دواړه په اتڼ کې برخه لرله ، د خوشحاليو او ښآديو مراسم يې په اتڼ او نڅا وو تو دول او له دښمن سره به د جګړې ميدان ته هم په اتڼو نو او نڅا وو ورتلل او اتڼ د پښتو په کلتور کې له قديمه شامل وو او تر نن پورې د پښتو نخوا په مختلفو برخو کې اتڼ په بيلابيلو بڼو موجود دی ...) پروفيسور ولي محمد سيل کاکړ ليکلي : (زياتره پښتانه دغه ولسي هنر اتڼ بولي ، ځينې کاکړان (د زيارت کاکړان) يې (لوبه) او ترينان يې (لبه) او د صوبه سرحد د سيمو په هغو پښتو کې چر اتنڼ دود دی لکه ختټکان – د خپل مروج اتڼ مختلف ډلونه په عمومي توګه (د ختټکو ګډا) په نامه راپيژني) اتن ته څوک نڅا او ځينې ورته ورزښت وايي ، د پښتو ژبې پخواني وتلې استاداروانباد صديق الله رښتيتن ليکلي دي . (اتڼ د پښتو يو خاص جنګي ورزښت دی چې لاس ، سر ،پښې او تټول غړي په کې په سم ډول غورځي . پلې ، رګونه او غړي پکې په خوځيدا راځي او په دې صورت د درستو غړو د قوي کيدو مشق کيږي) پوهاندرښتن د اتڼ د لغوي اړخ په برخه کې زياتوي : (اتڼ په لغوي لحاظ له (اته) او نسبتي (ن) څخه جوړ شوی دی . (اته) لاس او څنګ ته وايي ، ځکه چې اتن کې لاس او څنګل زيات فعاليت ښکاره کوي ، له دې کبله (اتڼ) بلل شوی دی) (۶ : ۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل(۹)

نومړی انځور د اتڼ بيلابيل ډلونه څرګندوی ، د اتڼ زمونږ د هيواد د ملی نڅا (اتڼ) يوه منل شوی بيلګه ده سيال کاکړ فولکلوري سوغات : ۲۱ مخ)

اتڼ و اد اتڼ ډولونه :

(اتـن د پښتـو يو ډير لرغونی دود دی چې .. د قبايلي ذهنيت دلاوري ، کلتـور ستر ممثل دی او دپښتو په ټولو سيمو که په يوه او بل شکل رواج لري) (۱۰۵) اتـڼ داسې يوه نڅا ده چې يو ستوي حرکت نه دی ، بلکې يو غبرګ او جوړه خوځيدون دی چې کله نا کله ديو تن ، دوو تنو چې د اتڼ چيانو لـه خوا پـه خاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

غړ او آهنګ ویل کېږي . (اتڼ هم نارینه کوي او هم ښځي ، خو د نارینه و او د ښځو اتڼ سره بیل دی و دا لوبه دیوې قوسي د ایرې په شکل چې نیمه یو یوه خوا او نیمه یې بله خوا ګڼله کېږي ، اجرا کېږي) (۱۰۶)

۱- د اتڼ ډولونه :

اتڼ زموږ د هیواد او کوزې پښتو نخوا په بیلابیلو سیمو کې مروج دی ، ځکه نو بیلا بیل ډولونه لري .

الف - جنوب او جنوب غربي سیمو کې .

ډیر پخوا (۱۳۱۷) هـ . ش کې غلام جیلاني لیکلي و چې اتڼ څلور ډوله دی :

۱- دورا اتڼ .

۲- غښتلی اتن .

۳- ګرندی اتن .

۴- ګډ اتڼ (۱ - ۲۴۳) چې هر اتڼ بیلاّبیلې نارې هم لري .

ډیرو فولکلور پوهانو او فولکلور راټولوونکو دهغو له جملې پروفیسور ولي محمد خان سیال کاکړ (فولکلوري سوغات ۷۶ مخ ، اوابښآد محمد ګل نوري (۱۳۵۲) د کند هار د سیمو ډولونه ، ادب پوه او فولکلور راټولونکی ښاغلی حبیب الله رفیع (د خلکو سندرې ۷۱ مخ اروابښاد د محمد دین ژواک (پښتني سندرې لومړي توک سریزه ۷۴ مخ) محقق بسم الله حقمل (د ټنو کلتور او فولکلور ۵۳ مخ) او ګڼ شمیر نورو پوهانو په دغه برخه کې نظرې وړاندې کړي چې زه به یې لنډیز راوړم .

ښاغلی داکتر عبدالرحمن ټني چې په خپله ډیر ښه اتڼ چې دی له بسم الله حقمل سره ورته نظر لري لو په خوست کې له ډیر پخوا مروج و اوله ډیر پخوا راهیسې د خلکو په منځ کې یو خاص دود پاتې شوی دی او مختلف ډولونه لري :

۱- د سړیو اتڼ په خوست کې د سړویو اتڼ ډیر ډولونه لري چې مشهور یې (داتڼ ناری ، غره ،ګډیدا ، د ځنو نارې او اوس اوس دولاړې او ناستې اتڼونه دی چې نن سبا نه یواځې په کلیو ، بلکې په هوټلو کې هم مروج دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتڼ او د اتڼ سندرې :

نڅا او اتڼ زموږ د پښتني فولکلور يوه ارزښتمنه او درنه برخه ده اتڼ زموږ په ولس کې له ډيرې پخوا زمانې څخه مروج دود دی اتڼ په خوست کې هم له ډيرې پخوا را هيسې د خلکو په منځ کې يو خاص دود پاتې شوی دی او مختلف اشکال لري .

د سړيو اتڼ او دهغه سندرې :

د سړيو اتڼ د خوست د تڼيو په سيمه کې په ډيرو ډولونو اجرا کيږي چې مشهور يې د اتڼ نارې ، غره ، ګډايدا او د ځڼو نارې دي .

۱- د اتڼ نارې : پدې ډول اتڼ کې ډم په خاص طرز سره ډولی وهي او پدې ميدان کې راټول شوي خلک هغه ځني (ځوانان) چې اتڼ يې زده وي راجګوي (اتڼ په کتار کې يې دروي کله چې کتار ترتيب شو ځني سره څو ډلې کيږي چې هره ډله په خپل نوبت سره خاص بيتونه او نارې شروع کوي چې نمونې يې په لاندې ډول دي .

لاړه ليلا لاړه ، د لوړ غرو کجير زيړه يې غاړه

يا :

پاس به بام ولاړه يې ، روپۍ د کتار کړي چيرته لاړه يې

يا :

تورې دي زړګرې و تورې دې زرګرې سترګې تورې

يا :

جلکۍ چلم دې ډک کړو ، جلکۍ چلم دې ډک کړو دلونګو

۲- غره : غره هم د اتڼ يو ډول دی چې اهنګونو طرز يې د پورتنيو غرنو سره ورته وي ، خو په غره کې بيتونه نه تکراريږي ، موازي اهنګ په کار لويږي و هغه دځنيو له خوا په (هو- هو-هو...) سره بدرګه کيږي يو ګروپ يې پيلوي او بل يې پای ته رسوي بياله سره پيل کيږي او اتڼ دوام مومي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د ځنو ناري :

پدې ډول اتڼ کې د خاص ډول په مطابق شپږو واري ځني اچول کيږي .
او کله چې ځنې اچول پوره شي سم د لاسه سندرې پيل کيږي پدې ډول چې لنډۍ ويل کيږي او ورسته لنډکۍ ور اچول کيږي ، دادی يو څو د تنيو د سيمې يو څو نمونې :

چيرته ته وای هلته زه وای		دوارو ويـــده وای راتـــه بـــل وای چراغونه

يا :

بيګاه مې خوب ليده رينبتيا شو		آشنا په وينبه په ما واچول لاسونه

شکل(۱۰)

دا انځور د کليوال او ولسي اتڼ چې په يواځې ډول کيږي ، ښکاره کوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځو اتڼ دود اتڼ سندري .
لکه څرنګه چې نارينه اتڼو نه لري دود اتڼ مختلف انواع اجرا کوي ، دغه رنګه به پښتني ميرمنې هم اتڼونه دود اتنو نو مختلف ډولونه لري ، سندرې ورسره وايې : او په مختلفو اشکالو يې اجرا کوي ، پدې مورد عبدالکريم (پتنګ) د (ګړنې ادب) کې دخوست د سيمې ځينې ښځينه اتڼونه شرح کړيدي او سندرې يې ورسره راوړې دي .
کله چې ښځې وغواړي اتڼ شروع کړي يوه ښځه ډول وهي ټولي ښځې لاسونه سره ورکوي او يوه لويه دايره تشکيلوي بيا سندرې پيلوي ، ورو رور مخته ځي په خاص ډول لاسونه اچوي ، قدمونه پورته کوي او کله کله ټکې وهي ، ددې اتڼ يو څو نمونې په لاندې ډول دی .
ډول ډول لاسونه اچوي ، قدمونه پورته کوي او کله کله ټکې وهي ، د دي اتڼ يو څو نمونې په لاندې ډول دی .

شين باغ يې تالاکړ و شنه طوطيان راغلي دينه		شين باغ يې تا کړو مير جانانه ياره شين باغ يې تالاکړه

او همدارنګه دې ډول داتن ته لنډۍ ور اچوي :

ما درته ويل منل دې نه کړل په سردې راوړل تبرګيو برغنډونه		مير جانانه ياره شين باغ يې تالاکړو مير جانانه ياره شين باغ يې تالاکړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل(۱۱)

د پښتو ژبې حقدار خدمت کوونکی او ماهر فولکلوریست اروابښاد محمد ګل نوري (۱۳۵۲) هـ . ش د اتڼ ډولونه داسې ښوولی دی .

۱- ورو کرار اتڼ .

۲- یو بغله اتڼ .

۳- دوبغله اتڼ

۴- درست اتڼ .

۵- دایشلی اتڼ .

۶- د ناستې اتڼ .

۷- د پروتې اتڼ .

۸- د پروتې دو بغله اتڼ .

۹- چپه او راسته اتڼ .

۱۰- غلۍ اتڼ .

په پکتیا مجله کې راځي :

زما یاره طالبه – طالبه یا خوله غواړي که ژبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما یاره طالبه – طالبه یاره خوله غواړي که ژبه
خو له به تر تا جار کړم = ژبه تر تالو لاندې غايبه (**۵۷** : ۱۴)

۵- بابو لالې :

د فولکلوریک یا ولسي ادب یوه زرینه څانګه ده .
د فولکلورییک شعر یوه خوږه بیلګه ده چې ډیر ځله د ګرځندو او پونده وو (کوچیانو) په منځ کې شته .
د ولسي شعر پر دغه ډول د موضوع له پلوه ډیر غني دی .
ډیر ځله طنزیه ، ویرانې او خوږې مینې موضوعات پکې رانغاړل کیږي .
د بیولالې بڼه :
د دغه ډول د ولسي شعر بڼه ،فورم یا شکل داسې دی چې :
درې مسرې لري ، او له او دریمه مسره یې په یوه قافیه راځي .

A____________________

B____________________

C____________________

لکه :
۱- پر کور دوه زرغونه شاله .
زما جانان ورته ولاړه دی .
لاس یې نه ورځي د خیاله
۲- پر تر نګ کې کجاوې دي .
زما جانان چې واده وړینه
ورسره مستې ترلې دي (۲ : ۱۳۷)

د بابو لالې دویلو اړتیا وختونه او ځانګړنې :
الف اړتیا :

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابولالې ډیر ځله په ودونو کې ویل کیږي او حتی د پښتنو ښځو او نارینه وولـه خوا د حرکت او ولاړې په حال کې ویل کیږي ، ښځې دریا (داریا) وهي او نارینه هغوی ته د ځواب په ډول بابو لالې وایي .
کله نا کله پیغور پکې ورکول کیږي او یو ډول ظریف او مزداره انتقاد هم پکې ژبې د اهسته بروځای نیسي (و د آهسته برو) په وزن کې ویل کیږي او ولسي شعر په دغه وزن کې لا ډیر خوند ور کیږي دواړه مسرې یې په اوږده کې ویل کیږي او ارامونکې اهنګ لري .

ب- وختونه : لکه څنګه علامه شیخ الرئیس ابن سینا الرحمه (۶۳ . ۶۰) د موسیقي او اوازونو او د وختونو په اوږدو کې په انسان بآندې دهغه د اغیزو په برخه کې څرګندونې کړي ، نو په فطري ډول په پښتو ژبه او نورو ژبو کې د سندرو د هر صنف اغیزې هم مختلف وختونه لري.
بیولالې هم وختونه لري او تر ټولو ښه وخت یې دواده په لومړۍ ورځ د څاښت په وخت کې چې د ناوې سر وغړوي او د واده پر مخصوص تخت یې کېنوي ، د و رااو د ناوې د خوا ښځې ګډې وډې شا او خوا سر کېني او ناوې په منځ کې ناستې وي . او د ناوې سرته ویل کیږي ، دایره وهي او دغه سندره په ګډه سره وایي :

اوښ ولاړ زنګون ترلی
تر هغو به یې خلاص نه کم چې زما جان نه دی راغلی
(ډاکتر غوري د ساینس پوهنځي استاد)

ج – ځانګړنې :
د شکل له پلوه یې د پښتو له نورو ولسي صنفونو سره برید معلوم دی لکه :
لومړۍ مسرۍ تکرار ، په منځ کې یې ځانګړې اوازونه پورته کیږي لکه : (بابو لالې وای وای) ور اچول کیږي ، دویمه مسرۍ یو اور او د مسرۍ په منځ کې ور اچوي (وای ، بآبو لاله ، لاله ، واله ، لا) ور اچوي .
بڼه : ــــــــــ الف ــــــــــ الف
ــــــــــ ب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــــــــــــ پ ـــــــــــــ ت

ـــــــــــــ الف

د موضوع په لحاظ عشقي ، ويرنې ، طنزيه ، ټولينزې کرکې او غوښتنې وي .
د بيولالې سندرې په درې نورو ډولونو هم ويشل کيږي .
چې دوه ډوله يې هم شکله او د دريمې بڼه يې بيله ده .
د بيلګې په توګه :

اول :
دغه ډله اول نيم بيتي پر اساس راځي . درې بيتي دي لکه :
غوښتنه : آسو و ششنل په زروه
جلوونه را طلب کی – زموږ د حيښ دلويه کوره

اوښ ولاړه زنګون تړلی (ها) بابو لاله لاله اوښ ولاړه (وای وای) زنګون تړلی (وای) تر هغو به يې خلاص نه کم (وای) بابو لاله لاله څو زما جان(وای وای) نه دی راغلی (وای)

پيغور :
اوښ ولاړ وکجاووته
زموږ وحيښ ته وار اوزه – لور را وباسه لوبته
دويم :
باران اوري منا ځاځي
که ناوې زما دجان وه – تر نو کانو يې زر ځاځې
دريیم :
براور واچوئ پرځي
د سهار باده زلزله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه نور مې پریوه وړې – دا شیرینه مور پر بله

شکل(۱۲)

مصره او ټپه :

ماته قلم ، مشو انړۍ رواړه = یو ځو مصرۍ په وینو سرې یارته لیږمه

(مصرع یا ټپه) د پښتو ادب یو داسې صنف دی چې د بیتونو وزن یې سره برابر نه وي .

د عبدالحلیم اثر په وینا : (د وادي ، پیښور او یو سفزو پښتانه (لنډۍ) ته مصره او ټپه هم وایي. دا اصطلاح عام رواج لري ، تعلیم یافته او بې تعلیمه خلک ټول پرې پوهیږي)

مخ ۲۱۷۰ پښتو ادب .

د مصرې ټپې او لنډۍ تر منځ ځینې خلک توپیر ته نه دي قابل ، خومرکزي پښتانه بیا ، مصره او ټپه سره یو ه ګڼي)

لکه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځينو ودونو او د ځوانانو ميلو کې يو بل ته وايي چې (ته يو فرد ، يوه ټپه يا يو مصره خو ووايه) همدارنګه ځينې نور بيا (د مصره او فرد) سره يوشان بولي . (فرد يا مصره د يوې سندرې په سر کې د مقدمې په ډول ويل کيږي) ځينې نور بيا (پړاکې) هم له مصرې ، ټپې او لنډۍ سره يو ګڼي .

مثلاً : په خوست کې (پړاکي) به دجلا عنوان په توګه در وپيژنو .

د مصرې او ټپې نومونه :

مصرې ته ولې مصره وايي؟

١ مصره ورته ځکه وايي چې : يو (دور) جوړوي يعنې دواړه نيم بيتونه يې يوه مصراع جوړوي .د يو ليکوال په وينا : (مصراع د يو مکمل او پوره بيت تيمې ته وبلی شي او د پښتو ژبې مصره هم لکه ديوې په شان ده ځکه چې لنډۍ ته شعر دهغه تعريف له مخه چې عربو کړی دی ، يو مکمل بيت او شعر نه شي ويل کيدي ، شعر يا بيت هغه وي چې داوړه مصرې يې د کوم يو خاص بحر په مقرره وزنونو (افاعليو) باندې د يوې بلې سر برابرې وي د پښتو ژبې مصرو يو اولنی جز وه لنډه (٩ سيلابه) او بل اوږد (١٣ سيلابه) دی او ټوله مصره يا لنډۍ د سرنه تر اخره پورې داسې مثال لري لکه د مصرې نو په دې لحاظ ورته مصره وئيلی شي . عام پښتانه يې دا معني کوي : چې مصره ورته واي چې ددې مثال لکه د (مصرې تورې) په شان دی) (پښتو ادب : ٢١٧ مخ)

٢- ټپه يې ولې بولي ؟

ځکه يې ټپه بولي چې اواز هلته دريږي يا ټپ کيږي کله چې د شعر کومه کړۍ يا په ځانګړې توګه لنډۍ د (داستان) په (تال) سيمو کې ويل کيږي د څو لنډيو له ويلو د سرې ستونی ټپ کيږي او اوازنو نورنه پورته او وړه ژبه نو کار نه کوي .

د داستان ويلو تال داسې دی چې اواز (وروپيل کيږي او بيا په زور سره لوړيږي)

د اواز په لوړ لو کې ستوني + وړه ژبه +تالو + سوږمې =ټپه جوړوي .

يعنې اواز له ستونې راوځي په پورته تالو کې حلقه کيږي ستونی خوله او پوزه د ټپو دويلو په وخت کې په بشپړه توګه د يو پاخه (نی) په توګه پړسيږي .

لکه :

ځما د علم نصيب نشته

څوک چې مين شي ترې نه پاتې شي علمونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټپو ويل په انفرادي او ټولنيز ډول :

۱- د ټپو ويل په انفرادي ډول :

د پښتو دژوند او شيوه کې سړي وګوري ورته څرګند يږي چې (چې له ښارونو نيولې بيا تر غرونو ژوند کوي) هغه څوک چې په کليو ، بانډو کې اوسي او ځيني چې کوچيان دي هر دو مرو له ټپو ويلو سره سرو کار لري . کوچيان چې کله مال پيايي نو د غونډيو په لمنو کې د ټپو اواز اوريدل کيږي ، له سپيلۍ سره سره (ټپې) هم وايي . دغه ټپي په (يکه زار پيل کوي)

که ټول جهان جانان شي = زما ديار په شان جانان به چيرته وينه

د يو ليکوال په وينا : (ټپه يو د مختلفونو زينت نه ده بلکې پښتنه ښځې او نارينه د اتنهايي په وخت کې د خپلې تنهايي د احساس ختمولو لپاره هم ټپې يا لنډۍ غلې غلې وايي)

۲- د ټپو ويل په ګډه يا (اجتماعي ډول :

راځئ راځئ چې ټپي وايو

ټپي لانبې دی د يار غم غلطوينه

ټپي ډير ځله مجلسيان په مجلسونو کې سره وايي (ټپه چې د مجلس نغمه شي نو د خوشحاليو دورونه راژوندي کړي ، ودونه او ښادۍ ، کور او ډيره وربانديې خوند وره کيږي) هغه ټپي چې په ګډه سره ويل کيږي د (سوال او ځواب) يا زما په نظر (سندريزه ترنم) اوازي ډيالوګ) خاصيت غوره کوي . کومې ټپي چې د سندره غاړو له خوا مخامخ سره ويل کيږي د خاصو جذباتو پر اساس رامنځته کيږي دغه ټپې مسلسلي وي او جوابي ټپي هم ورته وايي .

ټپه د موضوع او بنې له پلوه :

۱- د ټپي بڼه :

(ټپه) په لومړي سر کې (لنډۍ) ده ، خو د بيابان له پلوه په زړه پوري موزونيت پيدا کوي (بيان يې دومره موزون او جامع وي چې په عامو حالاتو کې يوه لويه موضوع په خپل مکمل شکل سره د خپلو ټولو خصوصياتو سره پکې موجوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او دآغاز ، ارتقا او معراج سره يې موزونيت ، نغمه او د الفاظو ترتيب هم قايم وي)
ټپه هغه وخت خپله ښه ښوولای شي چې د سندر غاړي له خوا اوږد وويل شي (پيل ، منځ او پای ولري)
لکه لاندې شکل :
يکه زار +لنډۍ + د ، (نه) يا (مه) ، ترنم = ټپه
- يان – نغمه
- ت – ترتيب
- م – موزونيت

معراج
نزول يا د زياتو معلوماتو لپاره وګوری
۲- د ټپې موضوع :
ټولې ټپې ديو ځانګړې ذوق له مخې رامنځته کيږي ، ځکه يې مضمون او موضوع هم بيلې دي. د موضوع له پلوه ډيرې غني دي (ارسطو په نظر شعر د انساني جذبو يو ستر نوم دی چې ډير ډولونه لري .
لکه :
رزميه ، الميه ، طربيه او مذهبي شاعري) نو پښتو شعر او بيا لنډۍ (مصره) يا ټپه هم ګڼ مضمونونه لري .
لکه : (علم ، وياړنه ، حماسه ، عشق ، مدح ، غندنه ، هجوا او هزل ساندې ، هجران نه شکايت ظرافيت ، ښکلا او ...) چې زه په يې لنډ ډول يوه يوه بيلګه را واخلم .
۱- پوهه (علم)

چيرته چې علم حاصليږي ځما د علم تاوان راکړه ځما د علم نصيب نشته		هلته به خاورې کړمه غوښې خپل هډونه چې په سرو شونډو دې خندل امي د کړمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

		څوک چې مین شي ترې نه پاتې شی علمونه

۲- ویاړنه حماسه (فخریه)

توري به نه کړو نو به څه کړو بار مې په جنګ کې توره وکړه ټکړې ، ټوټې په وینو راشي		چې مو شودې د پښتنې رودلې دینه ماته نجلۍ په کور کې ګاولي سموینه چې پر هارونه دې ګنډم خوله درکومه

۳- مینه او عشق :

عشق او مینه د کائیناتو او انسانانو د موجودیت یو عمده هدف دی پښتو ادب له مینې ډک دی .

په بام ولاړه یم زنګیږي		د خوبه نه یم دیار غم غلطومه

زموږ په ادب کې د حقیقي (الهي) او مجازي (دنیایي) مینې انځور وار په وار وړاندې شوی دی مجازي مینه د حقیقي او رېښتنی مینې دتړ او سر چینه ده .

الله دې هلته مل شه وروره الله ورکړې میلمستیا ده الله دې بیا راته محتاج کړه الله دې بیا راوړ یاره الله چې ستا پرمخ شیدا کړم الله تعالي رحمان رحیم دی خلک تمامه شپه ارام وي خلک په لومو مرغان نیسي		چې دفترونه دې قاضي ته وړاندې شنه په لامکان یې شوي خدای سره رازونه غنچې غنچې څڼې مې بیا په مخ راځینه ماشوم زړګی مې په ژړا درپسې مرینه غمو تالاکړم پر محرا ګرځم مینه زه په قیامت د مغفرت طمع لرمه زه په خنجر وهلي زړه ټکورومه زه یې بند کړی په خمارو سترګو یمه

۴- ستاینه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

یه پښتو ادب کې دېیسو پیدا کولو لپاره مدح نشته ، یواځې په مینه کې ستاینه او مدح د دغو ادبیاتو مضمون جوړوي .

لکه ریدي ګل به ترې جوړ شي		که دې په لنډه زنه ووهل خالونه
آسمان په ستورو ښایسته دی		لکه د پیغلې جونې غاړه په خالونه
په تروږمۍ کې رڼا راغله		لیلا په تور اوربل غاټول ټومبلي دینه
د خلاصیدو امید مې نشته		لیلا دزلفو په رسو تړلې یمه
دغم پولیس راپسې ګرځي		زه د لیلا په یارانه غل شوی یمه
د کلي منځ ته به لاړنه شم		لیلا باز په شان غوټې کړي زرونه ورینه
ما په ګودر د نجونو ښخ کړئ		ګوندې لیلا را باندې کیږدي قدمونه

۵- ځواني او نا ځواني :

ځوانمردي (عیاري) او فتوات په شرقي ادبیاتو او په ځاګړې توګه پښتو عرف (دود) او ادب کې یو رنګین څپرکي جوړوي ، خو بر خلاف ناځواني د تل لپاره د پښتنو په ژوند ، ادب او ټولنه کې غندل شوی او ښه یې نه ویني .

لکه :

اشنا ټپس ، ناسته د باز کړي		زه کم دلیله یې په ناستې وغولیدمه
د کوټې تیر را باندې پروت وای		راباندې نه وي د نامرد سرې لاسونه
بهر ته راشه که بآدر یې		د ښځو مینځ کې غور ځوي جوړه لاسونه
یار مې په جنګ کې تر شاه راغی		په بیګانۍ ورکړې خو له ښمانه یمه
خاوند بیاد ماسخوتن کړو		د ګلو لښتې د موزیانو کټ ته ځینه
خدایه موزیانو کې مرګ که کړئ		چې د غیرت لیونۍ جونه خلاصې شینه
موذي دې خوب په پالنګ نه کړي		حق د هغو دی چې وطن په تورو خورینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او آن هغه چاته چې واده یې کړي وي او یا یې نه وي کړی خو مین وي مګر بې عمله ، تو هم زموږ د غیرتي پیغلوله خوا پیغور ورکړل شوی او د ډول تاتوانه او ناځوانه انځوریې داسې ویستلی دی .

لکه :

جانانه ستا مزګی نشته		زما همزولې زانګو ګانې زنګوینه

۶- غندنه :

له بده مرغه اوس اوس زموږ په ادبیاتو او په تیره د ژورنالیزم په ډګر کې د ځینو ادبي ، سیاسي ، فرهنګي څیرونه غندنه د لیکوال د عندي (ی) فطرت له مخې تر سره کیږي .

خو په پښتو ولسي ادب کې غندنه د ټولنیزې پر تلې (اجتماعي شخصیت) له مخې شوې ده ، یعنې دا ډول غندنه (دم او هجو) د کوم رعنا د (کسد ، قصد) له مخې نه ده ، بلکې ددې لپاره دغه غندنه شوې چې موذې او بیکاره سړي ته د ژوند لاره ور وښيي .

بهادران یو ځل په ځاي مری
موذیګی هر ساعت په ځای یې ځایه مرینه
موذي له جنګه تر پله وکړه
په بیګانی ورکړې خو له پښیمانه یمه

۷ – مرثیه (ویرنه) : ساندې (Dirgi) – $\bar{S}ande$

ساندې ، مرثیه ، ویرنه ، ډیر ځله یو شی بلل شوي دي خو دغه توپیر ما (په هیله مجله لومړی ګڼه ، پیښور ، دانش خپرندویه ټولنه ۱۹۹۸) د (ویرنو او ساندو توپیر) تر سر لیک لاندې کړی دی . خو : (ساندې (Dirgi) او ویرنې (Elegiac) زموږ د ولس ځانګړې (و مشخصه معنوي هستۍ ګڼل کیږي که څه هم دویر او ماتم او زړه در دونکې خالت اویا انساني روزنې خصوصیات ثابتوي او ددې ارځنګ رواني او معنوي دردونه هم تسکینوي) دو برنې په برخه کې نورې نظرې هم شته ، د مثال په ډول :

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ویرنه یا مرثیه د تیر شوي غم او خفګان په برخه کې له هغه فریاد او شکوې څخه عبارت دی چې د جا دوست یا خپلوان پخوا مړ شوی وي او بیا وروسته شاعر پر هغه باندې د شعر په موزونو الفاظو کې غم او خفګان ښکاره کړي ، خو لاس په لاس وربانديې ته ژاړي) ۶۲ – ۳۱ تر ۳۵)

همدارنګه : (مرثیه عربي لفظ دی چې د عربي له یوه بله لفظه (رثا) مشتق شویدی او درثا مانا ده پر مړي ژړل او اه وزاري) مرثیې او ویرنې ډیر ډولونه لري . لکه : مذهبي ، دپاچاهانو مرثیې ، خپلو خپلوانو مرثیې ، د دوستانو او ملګرو مرثیې او .... په پښتو ادب کې مرقیې لرغونې تاریخ لري ، دلته به یې لنډې بیلګې راوړو .

څه داغونه ږدي په زړه باندې فلکه
چې نظام دې له ما بیل کړو خوا یې ډکه
خدایه نه خو ستمګر نه یې دا څه کړي
خلقه دې په دا کار کړه هکه پکه
په لحد کې هغه مخ خورې په جنجیو
جې د هیڅ چاپرې پیروزونه وه ځوانکه

په غمونو کېدی زوړ په دنیا پایې
که د زاړ په ارمان ته ومړ کوې کو دکه
کاش که ځوان د پښتانه په ننګ کې مړ وای
نه چې ګور لره روان شوله تلتکه
چې د قام په ننګ کې ومړ هغه زویه
په عالم کې د خپل پلار غاړه کالکه
مګر زړه یې دهاتي دی چې زغمي یې
دا شتی چې د خوشحال په زړه شوه لکه
(۵۰ – ۳۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- د پنځم څپرکي د موضوعاتو لنډيز :

- پښتو فولکلوريک ژانرونه په دوو برخو ويشل کيږي .
- الف : ولسي نظمونه
- ب : عروضي نظمونه

خو پښتو فولکلوريک شعر په عروضي باندې نه برابريږي .

- پښتو د شعر رغاونيز تخنيک سيلاب و تونيک دی . همدغه د پښتو شعر شکلي سب ، دی ، په دغه سيلاب و تونيک سيستم کې مو دوه عنصره تر ستر ګې ، څپه او تون ، يا وزن اوريتيم .
- غچ . سنټ يا فشار له تون سره نه شلېدونکې اړيکې لري .
- غچ هغه عمليې ته وايي چې د ژبنيو توکونو په لړ کې په يوه توپ زيات فشار راشي او فشار په واول راځي .
- څپه پښتو کلمه ده ، هجا ته هم وايي ، هجا يو وار د خولې ښوربدل دي ، لکه را – ځم کې ته ، ځه .
- څيه ژبني واحد دی ، يا خپلواکه وي او يا له يوه خپلواک او څو بېوا کو جوړه شوي وي ، په دوه ډوله ده ، وازه او تړلې .
- وازه په واول ختمه وي ، او بنده يا تړلي په کانسونينټ .
- لنډۍ ، ټپه ، بدله ، لوبه ، سندره ، نيمکۍ ، ټکې ، غړونه ، رباعي ، مقام ، غزل چاربيته ، بګتۍ ، د پښتو شعر فولکلوريک ډولونه دي .
- د نظمونه تر څنګه فولکلوريک نثرونه هم شته ، او نثر په معنوي او لفظي بر خو ويشل کيږي ، معنوي نثر د خبرو نثر ، د ټيلفون ،موبايل .
- مرد او نا مرد ، د محمد ګل نوري د هېواد د پياوړي فولکلوريک اثر دی .
- ولسي ادبيات د مضمون له پلوه ډير غني دي ، روحيه يې سپيڅلې او د خلکو د تجربو محصول دي ، مضمون آفريني له انساني حساسيتونو سره يو ځاي په کې ځلونه کوي .
- د ولسي ادب مضمون ډير غنی دی ، پند ، نصيحت ، عرفان ، هيواد پالنه ، ميړانه ، انتقادي ، سياسي او حماسي او ګڼ مضمونونه لري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

- چاربیته له پلوه په ساده او ځنځیري ویشل کیږي .
- سروکې د پښتو فولکلوریک شعر ، یا ولسي سندرو مهم ډول دی ، سروکو ته ځیني پښتانه نیمکۍ وایي او په پکتیا کې د منګلو خلک ورته پام وایي .
- سرو کې یا نیمکۍ په دوه پارکیزه ، درې څلور او پنځه پارکیزو ویشي .
- سروکې د فورم له مخې په دوو بر خو ویشل کیږي ، الف ږ د اتڼ سروکې ، چې شپږو ډوله دي ، ب : د موضوع له پلوه په تاریخي ټولنیزو اوعشقي سروکو ویشل کیږي .
- سروکې سندریز خصوصیت لري .
- ټپه په لومړي سر کې لنډۍ ده ، خو د بیان له پلوه په زړه پورې موزونیت لري . ټولې ټپې د یوه ځانګړي ذوق له مخې را منځته کیږي د مضمون له پلوه ډیره غني ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹ – د پنځم څپرکي پوښتنې :

۱- ټپه څه ډول فورمي شعر دی ؟
۲- ټپه د موضوع له پلوه کوم ډولونه لري ؟
۳- د ټپې پيل ، ارتقا او معراج په يوه انځور کې وښاياست ؟
۴- چار بيته څه ډول هندسي فورم لري ؟
۵- اتڼ څه شی دی ؟
۶- څو ډوله اتڼ پيژنئ .
۷- د سروکو سندريږې ځانګړنې په ګوته کړئ .
۸- نمکۍ څه ډول فورم لري ؟
۹- لنډۍ ، ټپه ، بدله ، لوبه نور د مضوع او بڼې له پلوه څه ورته الي لري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

۱- فولکلوري مقولې :

(مقولې) ته په لاتين کې ميتولوژي (Mythology) ويل کيږي .
د اساطيرو علم ورته ويل شوی دی .وايي چې (Myth) کلمه د يوناني ژبې له (Mythos) څخه مشتق شوې ده . مايت Myth به په لومړي سرکې هر ډول کيسو ته ويل کيدلې دوخت په تيريدو سره يې مفهوم تغير وکړ ، بيا په هغو کيسو اطلاق شوه چې منشا يې هيره شوې وي . ظاهرا يا له ورايه تاريخي برښي خو په اصل کې يوه عقيده وي چې دود ، دستور و موسسه يا طبيعي پديدې توضيح کوي) اوس اوس (مقوله يا مقولې په هغو اسطورو راڅرخي چې دوديزې عقيدې ورکې بيان شوي وي) د دغو مقولو مجموعې ته ميتولوژي وايي .

۲- اسطوره :

چې جمعه يې اسطورې ته په (ديدار يا سپيده) نومي مجله کې (دخلکو د باور يو ځانګړې بنه ده) ويل شوي خو .
اسطوره ډير ځله له هغو مذهبي عقايدو او شعايرو سره تړلې ده چې انسان له هغې سره معنوي ارتباط ورکوي .

۳- نکل :

د هنري ذوق ځانګړې ډول دی چې د خلکو د ارمانونو او ايډيالونو انګاره په کې ځرګنديږي .
نکلو نه هم ډير ځله د انسان د عقيدوي الواکونو انځور جوړونه وي . دغه انځورونه او شخصيت جوړونه د خلکوپه باورونو او تير و عقيدوي تړاو نو پورې اړوند وي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نکل او کيسې تو‌پير :
۱- کېسه دنکل هغه بهير دی چې د راوي له خولې سينه په سينه ويل کيږي .
۲- کيسه ځانګړی مهارت دی چې بياني خاصيت لري ، يعني هغه الفاظ چې د
يوې خاطرې او پيښې شفاهي سيړنه وکړي .
۳- نکل هغه خيالي يا حقيقي ، واقعيت دی چې له پيښو رغيدلی او د يو
خيالي هنري او عقيدوي واقعيت په توګه يې بنه موندلې وي .
۴- نکلونه هغه يادګارونه وي چې د شفاهي کيسو له لارې سيړل کيږي .
۵-کېسه د نکل سيړنيز جريان دی او نکل ناسيړلی واقعيت (داستان) له همدې
امله نکل ، داستان اوکيسو ته ميتولوژي هم ويل شوې ده دا ځکه دا ټول د يو
ډول مذهبي باورونو هنري سړنه ده ، خو توپير دادی چې (نکلونه زياتره د تفنن
او هنري التذاد لپاره ويل کيږي) روهي صاحب)
اسطوري ، عقيده وي باورونه دي په اسطوره کې د جهاني او دايمي بآ ارزښته
پيښو څرګندونې دي کېدای شي د ارباب النواعو د کړو وړو او يا نورو پيښو
بيان وي .
د ځمکې او اسمانو نو پيدايښت ، د نړۍ دوره وهل مرګ او ژوند ، د خير او
شروع تر منځ مبارزه له مړينې وروسته حالات او ..... ټول د اسطوره په دايره کې
راشي .
اسطوروي فکرونه و فولکلوري روايتونه دي هغه روايتونه چې عقيدوي منبع او
زيرمه ولري ، اسطوره د لرغونې ژوند او ټولنو مشخصه (ځانګړنه) ده اسطوره
هغه روايتونه دي چې د تاريخ په لومړيو پړاوونو کې د خيالي (Fantastic)
ايماژونو ، (ارباب النواعو ، افسانوي اتلانو ، سترو پيښو او نورو) له لارې د
طبيعت او ټولنې د بيلابيلو پديدو د سيړنې او عموميت لپاره کارول کيږي .
ځينې د علمي نړۍ ليد د ر لودونکي پوهان پدې باور دي چې (ټولې اسطورې په
خيال کې او د تخيل په مرسته د طبيعت د قواوو د تسخير تابع کولو او ماتې
ورکولو په منظور جوړې شوي دي)
د اسطور ځانګړنې :
په پښتو ژبه کې ډير ځله اسطوروته (نکلونه او کيسې) هم ويل شوي دي . د
لرغونو ټولنو آندود (طرز تفکر) ډير اړخونه په اسطورو کې منعکس کيږي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسطورو کې مافوق الطبیعي توکې (عناصر) له ادیانو او عقیده و سر تړ او پیدا کوي په اسطورو کې اخلاقي او ایستیکي (ښکلانیز) ارزښتونه بیانیږي .
مارکس ویلي : (میتولوژي په نا آګاه هانه ډول د طبیعت هنري بیارغونه (باز آفریني) ده دطبیعت په دایره (مفهوم) کې د ټولني په ګډون آول مادي شیان شامل وي) د اسطورو ځانګړ نه پدې کې ده چې د خلکو له رواني حالت ، فکري جوړونې او باورونه سره کار لري ، هغه عقیدې او باورونه تمثیلیوي چې انسان له هغو سره تلپاتې تړاو لري او راتلونکي ژوند ته یې لوری او خوند ورکوي (د زمانو په درشل کې د باورونه مجموعه ده) .ماکسیم ګور کې د نړۍ تر ټولو ستر لیکوال د فولکلور په تیره د اسطورو به برخه کې اوږدې خبرې کړي او هغه دا چې :
(فولکلور د خلکو شفاهي ادبیات او د میتو لوژي له لاري لاس ته راغلي معلومات ټول دا خبره اثبات ته رسوي چې د فولکلور د پراخو هنري عمومیتونو په واسطه طبیعي پدیدې ، د طبیعت په مقابل کې مبارزه او ټولنیز ژوند منعکسوي) (د دې تصور به ډیر مشکل وي چې ځلور بول ځاروي د خپلي بقا لپاره د هلو ځلو په ترڅ کې په داسې افکارو مشغول شي چې د کار له پروسو او د ټبر او قبیلې له پرابلمونو سره اړه ونه لري) (۲۸- ۴۳۱)
د ګور کې چانیز نظر داسې راوړو : (اسطورې د زیار ایستونکې انسان د هیلو . ارمانونو او له سختو فزیکې کارونو څخه د خلاصون لپاره د ده د هلو ځلو یو خیالي او ارماني تجسم دی) ځینې نور پوهان پدې باور دي چې د هرې اسطورې د پیژندلو په برخه کې (نظر عقیده او معرفت) د پام وړ دي .

د اسطورو او علمي افکارو توپیر :
اسطوروي په عقدیه او باور اړه لري .
اسطورې کیدای یو محافظه کاره فکري وي له خرافاتو سره تړاو ولري . خو علمي فکر دانه مني علم په واقعیتونو باندې باور کول دي میتولوژي په تجربوي ژوند باور لري علمي لید د نظر یو مجصول دی خو اسطوروی فکر تجربوي باورونو محصول دی . مثلا په اسطوره کې دا خبره د منلو وړ ده چې د زلزلې منځته رانګ د دې محصول دی چې ، دنیا د غوایي په ښکر ولاړه ده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کل چې غوايي ستړی شي او دنيا په بل ښکر اخلي نو د دغې تبادلې په صورت کې زلزله منځته کيږي . يا (لمر او سپوږمي) نيول هم دداسې اسطوروي او علمي افکارو د رابطې په لړ کې توضيح غواړي لنډه دا چې اسطورې ، سمبوليک خصوصيت لري ، په هغو کې د چاپيره نړۍ په باب مفهومونه شخصيت پيدا کوي . اسطوروي فکر کوونکي خوشبين (Subject) او بد بين (Eject) وي .

۴- د خلکو هنرونه او فنون:

چې هنر د مينې نه لري نو هيڅ دی
بې هنر هلکان خوښ نه لري نجونه
او حتي خوشحال بابا خو له طالع څخه لوړ بولي
که طالع او هنر دواړه سره کيږدي = زه خوشحال به پکې ونيسم هنر

هنر د انسان د فطري طبيعت ملګری دی د ژوند په تېريدو او بدلون ، خلک له بيلابيلو پيښنو سره مخ کيږي او بشر د خپل فطرت له مخې ځينو کارونو ته لاس ور اچوي او هغه تر سره کوي چې وروسته بيا د هنر او فن په توګه را منځته کيږي مونږ به هنر او فن په کره او لنډه توګه معرفي کړو او بيا به د خلکو فنون او هنر ونه په ګوته کړو .

<u>هنر او فن :</u>

الف – آيا هنر او فن يو مفهوم لري ؟
ب – د هنر او فن ګډې (او بيلې پولې کومې دی ؟
۱- د هنر د انسانانو عقيدې ، اسطورې ، افسانې او شعاير او ...... رانغاړي .
هنر د ټولنيز شعور ستره او عالي برخه ده چې ښکلا نيز هويت ولري .
هنر او ووه ګونې برخې لري :
شعر ، مجسمه جوړونه ، خطاطي ، کاکې ، رسامي ، موسيقي معماري او .....
۲- د هنر او فن توپير او ورته والی : هنر انسان د ټولنيز شعور زيږنده ده ، د هنر د هرې برخې مواد يو له بله سره توپير لري چې د فن له مخې د فني خلکو له خو کارول کيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بيلګی په ډول : شعري فن مواد ، الفاظ جوړوي همدارنګه د معمارۍ لپاره (ختې يا مثاله ، خښتې او .... او همداسې د هنر نور ډولونه هم درواخله)
هنر . مواد له طبيعت څخه اخلي ، هنري مواد دشاعر

د خلکو هنرونه د محتوا او شکل له مخې :

الف – د محتوي له پلوه دغه هنر رښتی (ريالسيتيک) مواد لري په دغه هنر کې د عوامو غوښتنې په رښتني ډول انعکاس مومي په دا ډول هنر کې د خلکو د ژوند ساده ګې په عاطفي ډول انځوريږي . په فولکلوريک هنر کې خيال زورور وي خو دامانا نه لري چې رښتني جنبه ونه لري ، بلکې په ساده ډول د هغو پوهنو خيالي انځور دی چې (د دوی ژوند پکې په رسا ډول انځوريږي)
مثلا : جمالو ، تاوړې دانې کړی دی وړي وړي ...... (يعني جمالو کومه نجلۍ ده چې نوی پيغله شوی ، د نوموړۍ د نوې ځوانۍ ښکلا په ډير هنري ډول سره بيانوي) دا د عوامې هنر خصلت دی چې محتوا يې برخه يې ټوله له ريالستيکي خوږو ، عيني او خيالي غوښتنو څخه ډکه وي .

د فولکلوري هنر ځانګړنې :

١- ولسي توب
٢- رښتنولي
٣- حماسيت
۴- لرغونوالی
۵- ساده ګې
۶- بديع توب (نوی والئ)

ب – د شکل له پلوه :

فولکلوريک هنر د بڼې يا شکل له پلوه ډير ډولونه لري چې هره بڼه د ځانګړو محتوا وو بيان کوي ، د مثال په ډول :
لنډۍ . متل ، سروکې ببولالله او .... نور فورمونه ، هغه ځانګړې کالبونه دي چې ګڼې موضوعګانې رانغاړي . دغه کالبونه د پښتون ولس د طبيعت ځانګرنه راپه ګوتو کوي ، هر کالب د ولس د فطري طبيعت له مخې په طبيعي ډول طراحي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيږي هيڅ ډول مصنوعيت پکي نه ځائيږي ، يعني دا چي (لنډۍ ډوله شعر) تـه په مصنوعي ډول کوم مشخص شاعر کالب نه دی جوړ کړي ، بلکې دغه کالب په نا آګاهانه ، طبيعي او عاطفي ډول ديوې پښتني يا پښتانه ولسي شاعر له خوا رامنځته شوی وي ، چې بيا وروسته يې واسي او عام مقبوليت حاصل کړی دی .

۵- د ولسي او فولکلوريک هنر ژانرونه :

فولکلوريک هنر ډير لرغوني پخواني فورمونه لري چې غوره او مهمه يې ولسي سندرې دي . د فولکلوريـک هنـر فورمونـه (ژانرونـه) نومونـه پـه لنـډه توګـه اخيستلای شو :

الف : ملي سندري :

مقام ۲- غزل ۳- ساندي ۴- کاکړۍ ۵- لنډۍ (سورې) ۶- بابو لالې ۷- برغازی ۸- د مروتو کسرونو ۹- د هوتکو نارې ۱۰- لنډه کۍ ۱۱- انګي (دسيال کاکړ فولکلوري سوغات) ۱۲- د کېسو غړونه ۱۳- د اتڼ نارې .

ب – تجربوي ، افسانوي او منل شوی فورمونه :

۱- افسانې ۲- کېسې ۳- نکلونه ۴- لرغونی تجربې ۵- متلونه ۶- پوهنې ۷- حکمتونه ۸- چستانونه ۹- روايتي کېسې او نکلونه ۱۰ فکاهي کېسې ۱۱- د ژويوکېسې ۱۲- د جادو ګري کېسې ۱۳- د ماجرالتېونکو افسانې لنډه دا چې فولکلوريک هنر د فورم له پلوه په دې برخو ويشلای شو :

۱- منثور ادب او هنر (افسانې کېسې او نورو ....

۲- منظوم ادب د ولسي سندرې او نور ......

۳- منظوم وزمه ادب (متلونه ، منثوري کېسې او نور ...... ۸۱ – ۱۴)

۲- د خلکو فنون :

د خلکو د فنون د نومړو خلکو د دودونو يو رنګين څپرکی دی .

دغه فنون په لاندې برخو ويشل کيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف : دودونه . چې وروسته به تر مستقل سر لیک لاندي مطالعه شي .
ب – مهارتونه :
دغه مهارتونه په مادي او معنوي برخو کې تر سارګو کيږي .
لکه :
ادبياتو (نظم او نثر) پو (طب ، (مارلړم ، غنډل د بوتو کارول ، نجوم او ......)
دود انيو او کورونو په باب عقيدې ، د ور سامان ، د جګړې ، ښکار او لوکولو ابراز ، د خلکو کسبونو ، نقاشي ، رسامي . موسيقي ، اتڼ ، ډهل ، اشرونو او نورو مهارتونو پوري اړونديږي ولسونو د لرغونو دودونو او پرله پسې تجربو محصول وي ، د مثال په ډول ، که د بزګری کولو لپاره توکي په نظر کې ونيسو ، نو درلودلو سره را منځنه شوي دي او له مهارت وروسته يې فني بڼه غوره کړې ده ،يعني د يوي کولو يا بزګری، فن د مغو پرله پسې تجربو محصول دی چې د خلکو د مهارت او تمرين په لړ کې شکل او بڼه موندلي وي .

شکل(۱۳)

دغه انځور د خلکو د فولکلوری فونونو او لوبو(نیزه وهلو) یوه برخه ده .
(ګل محمد نوري، ملي لوبې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- دودونه (Customs) :

دودونه د خلکو د مهارتونه ؤ مناسباتو او اړيکو هغه پر له پسې دوامداره فطري ، فني ا غير فني کړنې او بآورونه دی چې له لرغونو زمانو ور پاتې وي يا دودونه ، د خلکو هغه کړنې دی چې د پيړو يو په اوږدو کې يې هويت موندلئ وي . پښتو – پښتو تشريحي قاموس کې راغلی دي . (رسم ، رواج ، دستور ، عنعنه ، تره ، هځوب ، کلتور ، کلچر ، ثقافت او فرهنگ ته ويل کيږي) (دود) مفرد او (دودونه) يې جمع ده . دودونه د خلکو له عنعنو څخه عبارت دي چې دوختونو په تار پيل شوي وي . دود رسم او رواج به مفهوم کاريږي (دود او عنعنه د کلتور يو پراخه توک دی او په اصطلاح کې د خلکو د کړنو (چلن بيلگو) هغې مجموعې ته ويل کيږي چې په عنعنوي بڼه له يوه نسل څخه بل نسل ته انتقاليږي) دود د کلتور يوه برخه ده ، خو کلتور يو دود نه دی له همدې امله :
(دود د کړنو (چلن) هغه ټاکلی او ثابت قواعد دي چې د زمانې په اوږدو کې را منځته شوي وي او په يوه يا بله سيمه کې د خلکو د ژوند لارې چارې تنظيموي (لکه د ميلمه پالنې ، واده ، اخترونو او داسې نور دودونه) بايد ووايو چې په دود کې د ټولنيز فعاليت هغه اړخونه (جنبې) نه گڼل کيږي چې د بيولوژيکې عواملو په واسطه ټاکل شوي وي .
لکه :
خواړه (خوړل) دودنه دی خور وريجو مختلف پخول يو دود دی .
د پښتنو دودونو ډولونه :
دغه دودونه ډير دي چې له لرغونو زمانو را په دې خوا ددوی له ژوند سره تړاو لري هر کلی قوم او سيمه جلا جلا سره گډ دودونه لري ، ځينې به يې دلته راوړو .

۱- دواده ، موي او ورځو نومونه اودودونه .
۲- د پسول يا گاټو کارولو دودونه .
۳- پريکړې او نرخونه .
۴- برخه ، د جنگ پ وخت کې ځينې اصطلاحگانو د کارونې دود .
۵- لوبې (مستی)
۶- د لوبو په وخت کې اصطلاحگانې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- دماشومانو تر منځ مروج دودونه يا فولکلور .
۸- ميلمه پالنه .
۹- د خلکو تجربې (طب ، ټوټکې ، انګيرنې ، کرکې او کږنې ......

دواده او مراسم :

کله چې د چا زوی ځوان شي تو دواده فکر يې کوي اويوه نجلۍ او بلۍ تر سترګو لاندې کوي ، نو لومړی غلی ګوري .

۱- نجلۍ ليدل يا کتل :
نجلۍ خوښونه هغه مرحله ده چې په کليو او اطرافونو کې د زوی لپاره د مور او يا خويند وله خوا د يوه کور نجلۍ په نښه کيږي ، لومړی سپين سرې او مشرانې ښځې د نجلۍ کورته ورځي ، هځه کې نجلۍ وګوري ، نجلۍ ځان پټوي خو د هلک خپلوانې ښځې نجلۍ ګوري ، غږه وي يې ، لاس پښې ، مخ و ويښتان و قدو قواه او ټول کړه وړه يې ګوري که چيرې نجلۍ د څير ې او کړو وړو له مخې خوښه شوه ، تو کورته دغه خبرې وړې له هلک سره هم دات خبرې شريکوي ، کله د هلک له خوا خوښه ور کول کيږي او کله خو هلک د خوښو صلاحيت هم نه لري .

۲- روی باري (جرګه ګۍ)
د نارينه و هغه ډله چې دورځې له خوا د هلک له کوره د خوښې کړای شوې نجلۍ کورته ورځي . نن نو د نجلۍ پهخ کور کې زنګون وخل کيږي او د هلک کورنۍ او دوستان د نجلۍ له کور سره د دوستۍ پيدا کولو لپاره بيابيا دو دوستۍ موضوع يدوي کېداي شي له دوه ، درې او وارنو وروسته د نجلۍ له خوا د هلک د کورنۍ خو له خوږه شي او يارد شي . که جيرې شيريني ور کړ شوه نو داد (هو کړې) لومړنۍ مرحله ده چې د دوو کورنيو تر منځ د خپلوۍ د مانۍ بنسټ ږدي .

۳- هوکې (هوکړې) دود :
د نجلۍ د کورنۍ له خوا د رضايت لومړنۍ ګامونه اخيستل دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوکړه : (د پښتنو له دودونه څخه يو هم د هوکې دود دی . د هوکې دود په ډيره درناوي اداکيږي او ډيرې د خوښۍ ورځې دي ، دا ځکه چې لومړی پلا د لور د پلار دوستي سره کيږي په دغه نسبت د هوکې دود او بايد په ښه توګه پای ته ورسوي ، لومړنی د زوم پلار له ورسره څو کسانو او د کلي ملا صاحب دهغه بل کلي د لور د پلار کره ورشي ، وروسته له چای خوړ لو د زوم پلار د لور پلارته وايي چې (خور او لو د بل د کور دي نو موږ تاته راغلي يو ، ستا دوستی مو خوښه ده) بيا د ولور او يا نورو خوراکی شيانو پوښتنه د هلک د کورنۍ له خوا کيږي خو د نجلۍ پلار وايي چې زموږ په کورنۍ يا قوم کې د ولور يا نورو شيانو دود نشته ، دا په تاسو پورې اړه لري چې څه کوي ؟

بايد وويل شي چې دو لور دود په مرکزي يا شمال شرقي پښتنو کې دومره نشته ، خو په ځينو مرکزي او جنوبي سيمو کې داسې نه ده ، د چا خبره ځينو سيمو کې د ولور بار دومره درروند دی چې ملا ماتونکی دی) او ځوانان مجبور دي ان له هيواد بهر هيوادونو ته دمزدورۍ او يا هيواد کې د خپل مال ، کور او پټيې پلور لو ته هم غاړه کيږدي .

چې وکړي په پيسو د سيالې کول سخت وي چې ښکلې يې بشر وي		بيا ژوندوي د مزو د کم اصلې ډير آسان د هغو به ډير و لور وي ...

دا او داسې نور د ليلونه د (ولور) د اخيستلو لپاره وايي :

۴- کوچنی د سمال :

(هوکې) يا (هوکړه) د کوچنۍ د سمال په مانا ده کوچنی د سمال د چا خبره هم شيريني ده چې په يو ظرف کې د لور د کور له خوا د هلک د کورنۍ مخ کې ايښودل کيږي لږ شيريني د (هو) په نامه ورکول کيږي او د هلک د کورنۍ له خاو په نو مورې لوښي (ظرف) کې پيسې کيښودل کيږي ښځې دار ياګانې را اخلي او بدلې وايي .

نارينه چې کله د نجلۍ له کوره وځي ، ټکان کوي پخوا چريې ، دانپر (داروئي) يا تفانچې وي ، خو اوس او س ډير نوي نوي ډول ټوپک پيدا شوی دی مګر په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښارونو کې بيا د ډزو دود کم شوی يا نشته کوچنی دستمال د شيريني ورکول دي .

۵- لوی دسمال :

لوی دسمال هغه مرحله ده چې پښه ارته (کوژده) هم ورته وايي .
په اوسنۍ اصطلاح شيريني خوري کيږي د هلک او نجلۍ کورنۍ سره راشه او درشه کوي او هلک له خپلې کورنۍ سره د نجلۍ له کوره سره معرفي کيږي . په ډيرو پښتنو سيمو کې هلک تر واده کولو پورې د خسر کورته نشي تلای او که ورځي نو دور ځې له خوا ...
د لوی دسمال په برخه کې بدلې :
لوی دسمال ده لوی يې سور دی
د پلار په سر کې راوور د کاکا پر اوږو خپور دی ځينې خلک ژر واده کوي او ځينې يې په ځنډ کوي ک کوم اختر په منځ کې راغی نو به هر ومرو نجلۍ ته جوړه وړ وړل کيږي کله چې دواده تياری کيږي نو د هلک کورنۍ د ناوې کورنۍ ته د پريکون) لپاره ورځي.

۶- پريکون :

هغه مرحله ده چې د هلک لوری د نجلۍ کورته راځي او ورته وايي چې واده راکړئ که موافقې ته سره ورسيدل نو دواړه خواوې ځان دواده کولو لپاره چمتو کوي . دغه وخت دواړه کورنۍ خپل شرايطو وړاندې کوي که مخکې د لوی د سمال په وخت کې (دلور) معلوم شوی وي لومړۍ هغه د هلک کورنۍ پريکوی او بيا د نور لګښت اندازه هم معلوموي لنډه دا چې پريکون د ناوې د کورنۍ له خوا هغه مشخص وضع شوي شرايط دي چې د هلک کورنۍ به يې مني او د هلک د کورنۍ له خوا هغه موده (وخت) دی چې واده به باوري

۷- ختې (خلتې) :

هغه جامې دي چې په مجموعي ډول د ناوې کورته راوړل کيږي خو په وردګو کې ، ختونه (خلتې) (پوښ) هم ويل کيږي (داهغه جامې دي چې د نجلۍ کورنۍ) د خلک په کورنۍ اينبودل کيږي په واده کې راوړل کيږي او د نجلۍ خپلو خپلو انو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته ورکول کيږي) (او رنګ مختار) په همدغه ورځ دواده د شپو او ورځو خرڅ راوړل کيږي د هلک او نجلۍ کورنۍ خپلو دوستانو ته خبر ورکوي او نايې (ډم) په قوم او خلکو ګرځي او سبا يې (توی) ته راغواړي .

۸- د نکروزو شپه :

دغې شپې ته د (دوستانو) خويش خورګۍ) شپه هم وايي . له نږدې او لرې ځايونو نږدې دوستان کورو کلی راغونډيږي له خوړو وروسته (سل او ساز) په دواړه کورنيو کې پيليږي ، د ناوې خور لندې راټوليږي د ناوې لاسونه او پښې سرې کوي . لاسونه په ځانګړو د سمالونه سره تړل کيږي ، دا شپه له ناوې سره ډيرې نورې نجونې هم لاسونه سره کوي ، د کښن لاس ورغوئ او وړه ګوته . په دغه شپه د هلک د کورنۍ د مشر يا ماما له خوا هم سره کيږي . په دې ډول ددې شپې مراسم تر سره کيږي .

۹- ولسي واده (توی) :

دغه ورځ توی د ورځې په نامه هم ياديږي ، د غرمې لپاره د ناوې او هلک کونيو له خوا واده باريږي په ځينو سيمو کې ښوروا په ډيرو ځايونو کې وريبجې پخول کيږي پخوا به نرمي وريبجې يا شوله چې مساله به يې هم در لوده له پخيده ، خو اوس نرې وريبجې باريږي کيداى شي هر څوک له خپل وس سره دواده مصرف وکړي مګر ولسي تړه ديره مهمه ده .
له ډوډۍ هوړ لو وروسته دواړه خوا د نورو (ناوېراوړلو او ناوې جوړ ولو مراسمو ته تياری نيسي .

۱۰- وراوې :

(وړا) د هغو ښځو او سړيو مجموعه ده چې د ناوې د کور په لور ورځي :
الف – د ښځو ورا .
ب – د نارينه و ورا .

د ښځو ورا :

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د هلک او نجلۍ کورونه سره نږدې وي نو د ښځو ورا په پښو ورځي او کند نو په اسونو او اوس په موټرو کې ورځي . ښځې په ډله روانيږي ښځې اتڼ کوي ، بدلې وايي او چې کله د ناوې کورته ورسيږي نو ددواړه خواو و ښځې را ټوليږي او ختې د هلک د مور ، خور او يا بلې ښځې له خوا ورښوول کيږي ښځې اتڼ کوي او ږغونه :

د ښځو د ساړه اتڼ ږغونه :

اسپه يم بهانه په برخه د موزۍ يم ګرد کميس پر ګده پيغله جوړ دی که نه سوه برابره تور دلی مې مزی د ګريوان دی		تاويز مې د سرو زرو دی په غاړه د موزي پر آخو اتل وچه ولاړه ټوله شپه ياي کړې بيا غاړه غزوه لکه کوتره بل چاته به يې ورنه کړم

که زانې راغلی شنې کوترې
که باغو راغلې زانې ، زانې له اوبو راغلې ....
شاهوا خواری ميندلی په ارمان دی
د ښځو د څو اتڼ غږونه :
کوزدې هميشه په څوړ مني کې وي ، د بيکارۍ وختونه وي ، ښځې تولې را ټوليږي او داسې غږونه کوي :
نن چې د ګلو باران سوی دی
زانې له اوبو راغلې زانې
او په دې ډول نارينه نڅا او اتڼ کوي ، د ناوې کورو ته رسيږي د ناوې کورنۍ په يو لوي ميدانی (باغچه) کې د شاه او د ده بدر ګه خلکو لپاره ځای جوړه کړې وي ، شاه په ډيره سختۍ له آس څخه کوزيږي د خسر له خوا بايد کور ، کوټه يا بل قيمتي شی ومنل شي ، وروسته له هغه کوزيږي او په مخصوص ځای کې کېني د شاه دواړو خو اوو ته شاه بالاګان وي چې د چا خبره د هغه (شاه) محافظين وي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- ناوې کره د زوم ورتلل :
کله چې نڅاوې او اتڼونه ، نيزه ويشتل ، بزکشي او نور مراسم پای ته ورسيږي نو شاه د خسر کورنۍ او ناوې د درنښت لپاره د هغوي کورته ورځي د شاه خور ګانې يا د مورنې نورې برابرې نجونې د هلک شاه او خوا دريږي او د شاه ساتنه کوي چې د ناوې د کورنۍ نجونې يې د بوټو غلا ونه کړي او يا څه ور پورې ونه تړي که نکاح نه وي تړل شوی نکاح او ايجاب قبول کيږي ، شاهدان د ملا تر مخې شاهدي ورکوي او کېدای شي نکاح مخکې او يا دواده په شپه هم وتړل شي .

۱۲- که چيرې د ناوې خوا نجونې پدې بريالۍ شوي چې د زوم بوټونه او يا نور څه پټ کړي نو په بدل کې به يې هرو مرو پيسې ترې اخلي ، د شاه د ډلې هلکان هم هڅه کوي د ناوې د کور ځينې شيان د تبرک لپاره له ځانه سره يوسي .
۱۳- د ناوې بارول :
د ناوې د مشر ورور له خوا په دسمال کې ډوډۍ يا روټ را اخيستل کيږي او د ناوې تر ملا ورتړل کيږي . له دې وروسته (اووه) پنځه ، درې يا دوه ښځې دراپانې په توګه له ناوې سره ځي ، ناوې چې کله دشاه کورته رسيږي نو له آس يا مورته څخه تر هغو نه ښکته کيږي څو د شاه پلار يا يو مشر له خوا ورته جلا کور يا په کور کې يوه کوټه ورنه کړل شي . وروسته له هغه ناوې ښکته کيږي او تر ملا نولې ډوډۍ د ناوې دورور له خاو د جوړ شوي تخت تر سر ترې خلاصيږي له وي څه خوراک وروسته له ناوې سره راغلې ښځې او سړي خپل کورته ځي (دا د روزي وروړل او يا د ناوې د نيکمرغه قدم ما نا لري)

۱۴- شاه سلامي :
په سبا باندې شاه له (۷) تنو سره د خسر کورته د درنښت لپاره ورځي او د ناوې کور هم خپلې لور ته ډوډۍ راوړي چې ورته تبخي وايي .

۱۵- تخت جمعي يا (روز سه) :

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا په اوومه ورځ د ناوې پر يو لل او يا جله ګريز . مراسم هم شته هو دا په پښتو کې نشته او د فارسي ژبو د کلتور د اغيزو په نتيجه کې څه نا څه شته .

(اونګ مختار)

ب – د لومړۍ خښولو ،فاتحې ، دعا ، جمعګۍ ځلويښتي او تلين دود . که څه هم د مړي خښول ټول په اسلامي شرعي طريقه تر سره کيږي ، خو دود يزه طريقه هم پکې له ياده نشو ويستلای .

د مړي خښول :

د خلکو خبرخ کله چې په چا مړی وشي ، نو ورځ وي او که شپه ، سمدلاسه د کورنۍ اولادونه ، خپلوا ، آشنايان او دوستات خبر او راټول شي ، ژړا او انګو لاوې پيل شي . د هر مړی لپاره دودونه ، تياری او دهغه پر سر ژړا او فريادونه توپير لري لکه دلويانو (نارينه او ښځو او ماشومانو ......

۱- د لويانو مرګ او مړينه :

که د کورنۍ پلار يا مور مړه شي نو غم يې له ټولو زورو وي ، دا ځکه جې ټوله کورنۍ وربانديې را ټوله وي . ځينې نارينه او ان ښځينه مشران شته چې ټول قوم يې په مړينه خپګان ښکاره کوي . که څوک مخکې له مخکې ناروغ وي ، نو تکفين او د خيرات لوازم يې له مخکې برابر شوي وي ، سمدلاسه د کلي مشران په يوه خو له د خښولو او جنازې وخت ټاکې .

د قبر ويستل :

د کلي يا قوم څو تنه ځوانان يا با تجربه سپين ږيري د قبل د کېندلو لپاره يو مان (بيلونه) او کلنګونه (کلندونه) را اخلي او په بيړه هديرې ته ورځي ، کله چې قبر برابر شه ، نو کلي ته خبرو ورکوي . مولوي صاحب له نورو مشرانو سره مړی پورته کوي او اوه قدمه اخلي او بيا نور ورسره مرسته کوي . د مړي له خوا خښولو وروسته په ځينو ځايونو کې د قبر پر سر حلواويشل کيږي او ځيني نور يې ماښام د (غړي) په توګه ويشي . د قرانکريم ختم او د فاتحې مراسم په دريمه ورځ تر سره کيږي .

خيرات کول :

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې پښتانه قومونه شته چې په خپل منځ کې جلا جلا تړې لري . ځینې ځایونو کې د مړي کورنۍ له اولې ورځې بیا تر دریمې پورې هیڅ شي نه شي پخولای ، ټول کلي د میلمنو ، مسافرو خرڅ ، خیرات او هر څه په غاړه لري ، خو ډیر ځله په مختلفو سیمو کې له خپله د مړي د کورنۍ خپل باج په غاړه لري . خیرات ډیر ځله په دریمه ورځ تر سره کیږي نایي یا هلکان خپل قوم او یا څو کلوته خیر ورکوي و هغوي ښځې او نر ، ماشومان او لویان راځي ، ډوډوۍ خوري دعا کوي او پورته کیږي .

اووه جمعې :

جمګې ورته وایي که مړی ښځه وي ، نو پلارګنۍ یې هم ختم و خیرات کوي او با یوه جمعه ور پسې خیرات کوي . څلویښتي : له (اووه) جمعه ګیور وروسته د (څلویښتۍ) مراسم وي دغه وخت بیالوي خیرات کیږي ټول قوم او کلی خبریږي او ډوډۍ له دود سره سمه ورکول کیږي د خیرات په مراسمو کې ټول خلک په یو ډول برخه اخلي . تلین (کال) : د مړي له کال پوره کېد و وروسته دهغه تلین نیول کیږي تلین له یو کال وروسته په مړي پسې د لوی خیرات مراسم دي او له تلین وروسته کله نا کله (غړی) ورکلو کیږي چې (جاري صدقه) یا (صدقې جاري) هم ورته ویلای شي . یادونه : د ښځو او نرانو دود توپیر لري ، کله چې نارینه مړشي (۷ جای نمازونه ، ۷ کلام الله (ج) مجیدونه او کله نا کله دمړي کالي خلکو ته ورکوي خو د مړي کالي چې کله په تخته بآسي نو ژر یې په پخوا او بو مینځي څو د مړي ډوډۍ پخې شي خو د ښځو لپاره (اووه قرانکریمونه ، جای نمازنه ، ۷ پوړي ستنې ، ۷ ګوتمۍ ، اوه کلچې صابون ، ۷ ائینې ، ۷ ګوتکه تارونه ، ۷ ګومنځې) او .... هرې ښځې چې مړۍ پر یولی وي هماغه یې تقسیموي . په اوومه ورځ یا ډیر ځله په پښتو کې د مړي ښځو خور ، لور ، مندې او ... د مړي کالي مستحقو ته ورکوي او ان پیاله ، کاسه ، تورو شین چای او نور شیان سره ویشي .

۷- داونۍ دور خو دودیز نومونه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ولس ځانته ژبه لري او په هر ه ژبه کې د هر چا او د هرې ورځ لپاره بېل نوم شته دغه نومونه د ژوند په دوامدار بهير کې د تجربوي حالو او صورت په له مخې ټاکل کيږي .
د پښتنو ژبې اونۍ دور ځو نومونه تر ټولو غوره او ښکلي دي او هر نوم د ځانګړو تربوي درکونو لهمخې ايښودل شوی دی ، له همدې امله هر نوم ، هر ه کلمه د ولس د تجربو پ بټيو کې پوخ شوی وي له همدې امله هر نوم جلا مانا هم لري د نوم ايښودلو نيتېه دقيقه څرګنده نه وي . اوس به داونۍ د ټولو ورځو نومونه راوړو :

الف – خالي (شنبه) Saturday :
دغې ورځې ته ځکه خالي وايي چې خلکو يوه ورځ کې عبادت کړی وي ، ورځ يې په هو سايي او ارامۍ اړولي وي ، روح يې ارامي موندلې وي او ذهن يې ارامتيا تر لاسه کړی وي ، د دغې ورځې ځانګړنې :
١- خالي (شنبه) له ټولو ستونزو و څخه پاکه وي .
٢- که څوک د هر کار د کولو هوډ کوي په پوره ډاډه زړه يې تر سره کوي .
٣- دغه ورځ په پوره خوشالۍ بايد تيره شي .
۴- له ښوا خلکو سره خبرې او مجلس د نورو ورځو د ښېګڼې زيری ورکوي .
۵- د خير کار کول د دې ورځې ښکلا لاړياتوي .

ب – اتوار (يکشنبه) Sunday :
د کوزې پښتو نخوا د پښتنو له خولې (له هفته واره جوړ شوی دی ، مانا يې داده چې د ټولې اونۍ د ټولو په پام کې نيول شويو کارونو پوره معلومات لري او ځينې لاوايي چې په اونۍ کې شوي کارونه بيا تکرار شي) ځانګړنې :
١- ډير کار کول
٢- بيابيا تکرارول .
٣- نيکې کول
۴- د ټولې اونۍ د کارونو وړاندوينه او بيا له سره کول .

ج- ګل (دوشنبه) Monday :

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې لپاره دغې ورځې ته پښتانه (ګل) وايي چې حضرت محمد (ص) په دغه ورځ پيدا شوي دی ، ځکه نو دغه ورځ له ګل سره ورته (تشبه) شوې ده .
اصطلاحا (ګل کول) سر را پورته کول ، د غوټۍ غوړيدل دی ، په دغه ورځ .
۱- روژه نيول ثواب لري .
۲- تقوا او ډير کار کول .
۳- له قهر ، غوصې او ټولو نارو اوو ښخه ځان ژغورل .

د- نهه (سه شنبه) Tuesday :
ددې لپاره دغې ورځې ته نهې (مانع) وايي چې ستونوز من کار تر سره نه شي ، کېدای شي په کار کې خنډا را منځته شي ځانګړنې .
۱- په هر کار کې له خدا را منځته شي ، ځانګړنې :
۲- د ناوړه او سخت کار نه کول .

و- شرو (چهار شنبه Wednesday) :
د دې لپاره يې شرو بولي که کوم سخت کار چا پيل کړ ، نو هر ومرو يې سر ته ورسوي پدې ورځ .
۱- سفر به نه کوي ، ځکه سختي ورپيښيږي .
۲- د کار په کولو کې په فکر کوي .
۳- له خدايه مرسته غوښتل .
۴- داونۍ د مخکۍ کارو پای ته رسول .

هـ - زيارت (پنجشنبه) Thursday :
پښتانه پدې ورځ زيارتونو ته ځې آن هغه مالونه چې (شاشه بند) وي هم غونډکۍ او هديرو ته بيايي او له شهيد ښخه يې (۷) واره راتاووي ځانګړنې .
۱- خلک خيراتونه ورکوي .
۲- بدي نه کوي .
۳- د دوستانو احوال اخلي
۴- د روژې نيول په دغه ورځ ثواب لري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

آدينه (جمعه) Friday :

دغه ورځ ډيره سپيځلې ده ، نه يوازې په پښتنو ، بلکې په ټوله اسلامي نړۍ کې دغه ورځ خوشحال بابا په خپل شعر کې د ادينه په نوم کارولې ده .

خو له خوشحاله مخکې امام محمد غزالي (رح) په پنځمه پيړۍ کې هم کارولې ، ادينه ، د لرغونې په نامه يادېږي ، ځانګړنې :

١- ډير عبادت کول .
٢- له خدايه (ج) ښښه غوښتل .
٣- ښه کارونه کول .
۴- پاکې جامې اغوستل .
۵- ځان ولل .
۶- ښه خوراک کول .
٧- استراحت کول .
٨ – دوستانو سره کېښنا ستل ....

د بازار ورځ ، چې خلک له ډيرو ليرې ځايونو او کليو ورته راځي ، مالونه پلورې او د اړتيا وړ مواد پيرې ، د بل مخ انځور د بغلان ولايت د زاړه ښاربيان راکوي .

شکل(١۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خرافات او اباطيل (ناوړه دودونه)

دغه دودونه د عوامو په اصطلاح د (هم چشمی) (منفي رقابت) په نتيجه کې قوت پيدا کوي . . نه يوائې اقتصادي زيانونه لري ، بلکې ګډې ، ماتي او ژوبلي هم په کې را منځته کيږي . ملاماتونکي دودونه دي ، دغه ناوړه دودونه له فرد نه نيولي بيا تر ټولني پورې بدې اقتصادي او اجتماعي اغيزې ښندي . خرافات د افراط او تفريط په تله ، د فرد او ټولني د کرکتر تلل دي ، ملاتونکي بارونه او باجونه دي چې د ټولني د انسانانو په روحيه ناوړه اغيزې پرې باسي ، هغه وخت دغه دودونه قوت مومي چې د ټولني د خلکو معنوي قوتونه کمزوري شي ، يعني د خلکوتر منځ درانه مروج نرخونه مراعات تشي ، خدای مه کړه د ديني سپيڅلتيا وو پر وړاندې بي پروايي وشي . هغه دودنه چې د خلکو د تجربو په بهير کې کامياب راوتلي وي ښه ، او نورو يي خرافي او اضافي شيان ګڼل کيږي ، لکه کوډې (جادو) ، شګون نيول او اخترونو او نوروز کې د زياتو کليو او جوړو اخيستل . په پښتني ژوند کې خرافات شت ، هو ډېر عام نه دي لکه د (ولور) ناوړه او ملاماتونکی دود ، يا واړه ماشوم ته دکوندي کينول .... چې په ځينو سيمو او لږکيو قومونو کې مروج وو او اوس هم شته ، دواده کولو بدبختنه باج لااوس په ټولو پښتنو کې په خرافي ، ناوړه او ملاماتونکي توګه ميدان ته راوتلي وي .

د خرافي دودونو در امنځته کېدو لاملونه :

دغه علتونه خورا زيات دي چې موږ به يي لنډ وګڼو :

١- له لرغونو زمانو را غزيدلی ناوړه عرف (دود) :

عرف په راتلونکو نسلونو ديو ډول رواني باج په شان بار وي ، يعني له پلرو او نيکو نو خپلو اولادونو ته پاتې شوي وي . وايي چې (مخکې دوروستيو پل وي) دا ډولا ناوړه دودونه ملاماتونکي هم دي ، مګر له نيکه مرغه په ټولو پښتنو کې عموميت نه لري ، لکه (دکونډې ساتل او ماشوم ته د هغې کينول) ځينې خلک وايي ږ (د پښتنانه کونډه بايد د خسر کره کيني يا کونډه تون وکړي او يا د فلاني ماشوم (ليوره) تر ځلمي کېدو صبر وکړي) دغه ناوړه خرافي دود اوس هم ژوندي دی دا هغه دود دی چې ځينې پښتانه يې د خپل ننګ د پوره کولو لپاره لاتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسه پالي د خلکو له پیغور ځان ور باندې ژغوري . یا ډیر ځله لیدل شوي ، خوینډې او لور ګانې ، ددې لپاره وهل او وژل کیږي چې د هغوي یو هلک خوښیږي ، هلک هم مړ کیږي اویا په دوامداره د ښمنۍ کې سره لویږي .

۲- بېسوادي او له تعلیم څخه لرې والی :
ځیني کورنې له سواده محرومې وي ، دوی نشي کولای د ژوند له نوي بهیر سره هم ګامې شي ، په خپله ابتکار نه لري ، هغه څه چې په دودیزه توګه له پخوا (پلرو او نیکونو) ورته پاتې وي (که ښه وي او یا بد) دوی یې پالي ، د بیلګې په توګه :
په زوی یا لور ، تحصیل نه کول دغه روحیه له بده مرغه په ځینو کورنیو کې تر اوسه موجوده ده چې په ولادونو ابتدایي او لوړې زده کړې نه کوي ، نو له دې امله دا ډول ذهنیت د لرغونو ناوړه دودونو د پاللو لارې جارې هم برابر وي د بېسوادۍ او نا پوهۍ شته والي دی چې تر اسوه په ځینو کورنیو کې (د ماشومو نجونو کوژده کولو) دود هم ژوندی دی . دیوه قوم یا دوه کورنیو دوه مشران یا مشرانې چې سره خپلوي ، دوستي او یا قومي لري ، د خپلو کورنیو (ماشومه نجلۍ او ماشوم هلک) سره نامزاده وي او چې کله ځوانان شي نو بیا واده کوي دغه ډول ودونه همېشه ناکامه وي . بل مثال یې دادی چې خپل زوی او یا لور په خپلو کې ورکوي دغه کار او ناوړه دود له مرکزي پښتنو نیولي بیا تر لویو قومونو پورې ریښې لري .
۳- په ټولنه کې د ناوړه اقتصادي حالت دوام او د سیاسي ثبات نشتوالی .
کله چې د یوې کورنۍ او یا په مجموعي ډول د کورنیو او ان هیواد په کچه اقتصادي حالت کمزوری وي ، نو دودنه هم (افراطي او یا تفریطي) (لوړه او ژوره) بڼه پیدا کوي .
هغه چاچې په ناوړه توګه پیسې پیدا کړې وي ، هغوی په ډېر شان و شوکت سره واده کوي ، خپل مړي ښخوي او دغه کار په نور کم اقتصاده کورنیو ناوړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغيزې کوي ، ښه مثال يې زموږ په ټولنه کې له (۱۳۶۰ هـ ل کلونو بيا تر ۱۳۸۶ کلونو دوده ده .
۴- د نورو خلکو د کلتور تر تاوړه اغيزې لاندې راتلل .
دغه عامل هم ډېر زورور دی ، کلتورونه چې د امتزاج او يو ځای والي په نيتجه کې يو پر بل اغيزې پرې باسي . له بده مرغه د پښتنو کلتور هم د دغو اړيکو په پايله کې بدلون موندلی دی لکه :
۱- سالګره (کليزه) چې د لويد يځوا اغيزونه په لړ کې اوس زموږ په ځينو کورنيو کې مروجه شوې ده .
۲- تخت جمي يا ګيلم جمي . دغه ښځينه خرافي دودو په پښتنو کي هيڅ نه وخو اوس اوس ډير مروج شوی دی .
۳- په هوټل کې واده کول . چې ډير ځله ښاري دود دی خو اوس کليو ته هم غزيدلی دی . دغه دود هم ښه او هم بد دی ددې لپاره چې ډير لګښت په کې کيږي ناروا دود دی .
۴- اينه مصاف ، چې ښځه او نر دواده په وروستيو شپو کې د هنداري تر مخ او د خلکو په مينځ کې په نازو نخرو جوړ شوی کېک يو بل ته خوله کې ورکوي .
۵- ماه عسل ته تلل او يا د دغو ورځو درناوی کېدای شي نور ډېر دغسې دودونه وي چې اباطيل ګڼل کيږي ، خو هر څه نسبي ښه لري .
آن دغه ناوړه دودونه د خلکو عقيدوي حريم ته هم ننوالي دي ، لکه د زيارت د خاورې خوړل او ....
۵- جغرافياوی خدود هم د دودونو په بدلون کې رولري .
د وروستيو مهاجرتونو لړۍ هم د خلکو د کلتور او دودنو په بدلون کې مثبتې او منفي اغيزې درودلي دي . هغه پښتانه چې په مرکزي سيمو کې اوسي ، ددوی په مينځ کې د قوميت لړۍ کمزورې شوې ده . ځکه دوی له نورو غير پښتني دودونو سره مخ دي ، د بيلګې په ډول د کابل ، بغلان ، بلخ ، هرات ، فراه ، لوګر او ننګرهار پښتانه په يو ځانګړي جغرافيوي موقعيت کې راګير دي ، دوی شپه او ورځ له نور عير پښتني قومونواو خلکو سره په ډيرو ټولنزو کارونو کې يو ځای وي ، د دوی ژبه ، دود او .... د تماس په نتيجه کې بدلون موندلی دی . ان اقليم او خوراکي شيان د خلکو په څيرو او خويونو يو ډول اغيز لر لای شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میدان په جلریز کې د پښتنو او غیر پښتنو پر قبر له څلو پښتني وروسته د ښځو ورتګ ، غیر پښتني دود دی . د موي کورنۍ او دوستاني ښځي سره راټولیږي ، حلوا کوي ، میوه اخلي او د قبر پر سر یې ویشي ، یا (چله ګریز) دا او داسې نور په لسګونو مثالونه شته چې چاپیریال او جغرافیاوي محیط او کولتوري اغیزو په نتیجه کې زموږ د کلتور په پراخه ورشو کې کور به شوي دي او زموږ د خلکو په ټولنیزو اړیکو او اقتصادي حالت یې ناوړه اغیزه پرې و پستلي ده .

شکل

۱۴- دغه انځور د هلکانو کلیوالي لوبو او خپل منځي منني یوه بېلګه ده .

(ملګری غلجي غلام محي الدین پښتني ملي اتڼونه او نڅاوې : ۱۷ مخ)

لوبې : Lobe

لوبې او لوبه ښه دود دی . لوبې د ماشومانو د فکري ودې او فزیکي پیاوړتیا عامل کیږي ، لوبه د هر ماشوم د طبیعت فطري پرخه ده ، ځکه فولکلور د دغو توکو رنګینه بوغچې ګڼل کیږي . یو وخت د المان جمهور رییس مارشال (هند نبرګ) ویلي وو : (په هغه هیواد او ملت کې چې سپورت او ورزش (لوبې) وي ، ټول کولای شي چې د اړتیا په وخت کې عسکر شي او خپله پاکه خاوره وساتي) لوبې روغتیا ده ، درواني حالت پیاوړي کول دي ، د شخصیت نښه ده ،د ښه شهرت لامل ګرځي ، د شهواني سر کښه غریزې مغلوبول دي ، د ماشومانو ، ځلمیانو ، ځوانانو ، پخوا ، سپین ږیرو ، زرو . بوډاګانو او بالاخره د ټولو خلکو او ټولو انسانانو ترمینځ دمینې ، یووالي . سرلوړی . و یاړ هغه مضبوطه کړۍ ده چې خلک او ملتونه سره یو ځای کوي . اوس اوس دغه د ځوانانو او خلکو د مشهورولو او غني کېدلو یوه وسیله هم ده په اروپایي ، امریکایي ، اسیایي او نورو و چو کې سپورتونو او لوبو د خلکو د نږدیوالي او پیوستون لارې چارې برابرې کړې دي کله نا کله دغه لوبې منفي لوری هم پیدا کوي ، لکه په ځینو قومونو او هیواد و کې د نورو د مسخره کولو او مغلوبولو لپاره لوبې تر سره کیږي په اولمپیا کې د فوټبال لوبې په زړه پورې دي او د کیک بوکس لوبې ناوړه اغیزې لري . په پښتنو سیمو او پښتنو خلکو کې دغه لوبې طبیعي ښه لري او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيکو احساساتو پايله ګڼل کيږي . هغه ماشوم ، ځلمی او ځوان په پښتني سيمو کې سر لوړی او د ستايلو وړ وي چې د لوبو په ډګر کې ښه ځليږي . شيلر باور درلود چې لوبې د ماشوم د برجسته کولو او فزيکي ودې لپاره ګټوره وسيله ده هغه به ويل : (لوبې د ژوندون د حوادثو څخه يو وړوکی تصوير دی ، خو منظمې لوبې د ېرې ګټورې وي) . سپنسر چې يو بل اروا پوه و ، ويلي ، (لوبې د کوچني دروحي هيجان څرګندونکې وي ، ځکه سالم او قوي کوچنی تر نورو زيات مينه ناک وي ، هغه هلک چې لوبې کوي دده ذاتي لياقت او استعداد پياوړي وي)

د پښتو ملي لوبې او دهغو اهميت :

ځينې لوبې خاصې او سيمه ايزې وي ، خو ځينې نورې ملي روحيه لري د لوبو د ملي روحيې په بآب يو وخت په ۱۳۱۸ هـ ، ل کال کوچني اختر کې خدای بښلي اعليحضرت محمد ظاهر شاه ويلي وو .(هر څو نه جې په ملي تربيه او اخلاقو کې کوښښ کوو ، هغو مره به په شرافت سره ژوندون کوو!) د پښتنو لوبېز دونه د ټولنيز خصلت له مخې ځانګړي ښکلاوې لري .داروانښآد محمد ګل نوري په نظر : (څرنګه چې زموږ پښتون ملت هم ځانته اوصاف او خصوصيات او ښکلي عنعنات لري چې د دنيا نور ملتونه يې په دغه اوصافو او عنعناتو سره پېژني ، بايد هر فرد خپل ملت ، مليت ، ژبه ، عادات ، ملي او قومي ښه عنعنات وپيژني او په دې ټول شيانو سره ځان خبر او تربيه کړي يو له دغو عنعناتو او عاداتو څخه زموږ پښتني او ملي لوبې دي چې په پښتنو کې خورا د پخوانۍ زمانې څخه په دوی کې جاري دي ، مثلا ملي اتڼ ، خوسي ، توپ ډنده او نورې نورې لوبې ....) لوبې چې دورزش ښه غوره کړې ، په زړه پورې کيږي ،، د شهيد نادر شاه په وينا : (د لوبو او سپورت وخت په ځوانۍ کې دی ، د يو ورزشکار لپاره لازم دي، چې خپله ټوله قوه وساتي چې ددې قوې ذريعه سره د ورزش وانتها درجې ته ورسيږي ، نو هر کله چې دی د خپلو قوا وو په ساتلو سره مکلف شو ، نو لازمه ده چې د هر ډول افراط او اصراف څخه چې د اخلاقو د فساد سبب ګرځي پرهېز وکړي ، هر کله چې ځوان په ځوانۍ کې خپل ځان په ښه ډول سره وساتي ، نو دی به هم د صحت له امله او هم د اخلاقو له حيثه په اينده ژوند کې خوشحاله وي) ، (ملي لوبې ، ۳ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه لوبې ملي دي چې دپښتنو ټول قومونه او په تېره ځوانان ورسره مينه ولري دلوبو ډولونه :
لوبې ډول ډول دي چې دسن (عمر) جغرافيايي موقعيت او کلتوري اغيزو له امله د ارزښت وړ دي .

الف : دعمر له پلوه :
۱- د ماشومانو لوبې : (له دوه کلنۍ بياتر ۱۲-۱۰ کلونو پورې)
ماشومانو چې د خاپوړو شي ، نو د کوټې او کور په انګړ کې له ځان او نورو سره په لوبو کولو بوختيږي او چې کله د پښو شي نو بيا د کلي او کو څو چاپيريال ته ورځي او هلته همزولو سره په لوبو لګيا کيږي ماشومان د طبيعيت له پلوه له حرکت او لوبو سره مينه لري . د ماشوم والي دورې لوبې منظمې نه وي ، خو طبيعي او خوندورې وي .
۲- هلکتوب : (له ۱۲ کلنۍ د پورته عمر لوبې) هلکان او نجونې د ځان لپاره ملګري ټاکي ، په ډله ايزو لوبو لاس پورې کوي او په ملګرو کې ځان ته موقعيت ټاکي او شخصيت جوړوي . دغه لوبې هم خوږې او هم له خاطرو ډکې وي .
۳- د ځلمي توب او نوې ځوانۍ دورې لوبې :
ددغې دورې لوبې دوجود د قوت او فکري سکون لپاره وي ، ځلميان او ځوانان د مينې وړ ، لوبو باندې لاس پورې کوي او د ځان پالنه کوي ، اجتماع ته لار پرانيزي ، شهرت تر لاسه کوي او مادي ژوند سمبالوي .
لنډه داچې لوبې د انسانانو په روغتيا ، ټولنيزې روزنې ، شخصيت جوړونې او مقام موندنې په برخه کې خورا زيات رول لري چې له ماشومتو به بيا تر زړښت پورې د انسان له طبيعت سره ملګرې وي .

ب : لوبې د جغرافيايي چاپيريال له پلوه :
هر پښتني کلی او سيمه د خپل ځانګړي موقعيت له پلوه داسې جوړښت لري چې دخلکو دودونه يې هم ځانګړي وي . ځينې لوبې کليوالي وي او لړ شمېر يې په ټولو سيمو پورې اړه لري لکه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوسی ، توپ ډنډه ، اتڼ دډبرې يا تيږې اچول يا غور ځول ، تال خوړل ،غيږې نيول او ... د پښتنو عامې او ملي لوبې دي ، خو ځينې نورې لکه : نيزه وهل ، نښان ويشتل ، تنډه خره او ډی (کيک ډنده) سيمه ايزه بڼه لري .

ج : هغه لوبې چې د کلتوري اغيزو له پلوه مور منلي دي د ژوند په لوی ډګر کی (لوبې) د ملتونو او بيا پښتنو د کلتوري اغېزو او ټولنيزو اړيکو په درشل کې يو له بله اخيستې او منلې دي لکه : فوټبال ، واليبال او کرکټ) چې درې واړه يې اوس زموږ خپل مال ګرځيدلي دي . د ټولو سيمو د لوبو راوړل او راټولول ډېر سخت کار او لويه پروژه ده . زه به دډېرو لوبو نومونه واخلم او څو مشهورې به يې دلته راوړم .

د پخوانيو او اوسنيو لوبو نومونه :

اول : د مرکزي سيمو د ماشومانو او لويانو د لوبو نومونه :

(سيولی ، منګی مات – منګی روغ (وړی کانی) چندرې ، خوسی ، توشلې (مرده کی) توپ ډنده او دهغه ډولونه ، ډی او دهغه ډولونه ، خېز اچول او دهغه ډولونه ، ډبره يا تيږه اچول ، اټوس پټوس ، ټنډه خره ، پانډوسکي ، ړوند چرګ ، جنت و دوزخ او ....

دويم : د اطرافو او ولايتونو د ماشومانو او لويانو لوبي :

کلا ، اتڼ د نارينه او ښځينه آتڼونه (د نارينه وو اتڼ او دهغه ډولونه ، د ښځينه و اتڼ او دهغه ډولونه (برګ او ....) د ګيندو

(c) ketabton.com: The Digital Library

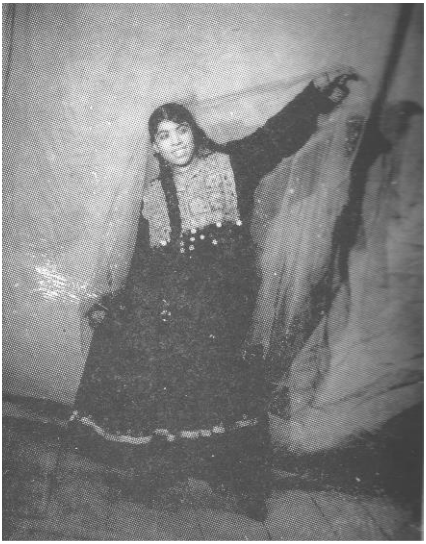

شکل(۱۵)

(محمد گل نوري ، ملي هنداره : ۷۷ مخ)
(توپ) لوبې ، (توپ ډنډه ، د ګيند اوږده بازي ، لاس کلپ وکلي ، شنبې ، خانې خانې ، کيدی ، خوسي مرغومکی ، الاداد ، ټنډه خره ، کلاشرنګ ، ګلی ، ړوند چرګ ، توره و ځکه ، په انګورو کې ، د انګورو اقسام ، دورينه خط ، ناستي دورينه خط ، د ولاړې .
دورينه خط ، ورت ورت ، غچ په پوسه کې ، غوځيدنګ ، دډبرې غوځول ، تر پړي دانګل دروند شی پورته کول ، دروينه شمال ، ارغونچکی ، خو په خرکر داته کې انډوغويی ، کرملاغ ،بانډ اسکي ، چغال غار ، اوږده ميږيانه ،کاتي کړپ ،ميږي ، لپانګې ، ټال او ټاليدل ، انګوړي بنګوړي ، جي ، حو در غله بيل ، سر تيره ، املوټو د ناستې لوبې (بربر ، ابرنج ، خسنکی ، بم ، تخ تخ ، پاجا وزير ، اکو بکو) د ښځو او نجونو لوبې (پټپټاني ، د پټپېدو اناګۍ ، د کلي اناګۍ ، د خاشو اناکۍ ، هر کاره او چاړه ، کش باکش ، زما د خور کوځۍ ، جنت او دوزخ ، شاه کوکۍ ، زړه ګرګه ، ولي ، ښونګی ، جګ جګی لوبتی ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بانېچغ ، ديژدنګ لغته ، چونګړت ، د الکان ، انګی ، اندکاغی . چکوړی . کلاپرتاو ، سواره څپلۍ او نورې په لسګونو او سلګونو لوبې شته چې راتهولـول يې ستونزې لري . په پښتنو کليو کې ډېرې لوبې شته چې ځينې يې د کليو او ځانګړو سيمو او ځينې د ټولو مال دي ، دلته به د مرکزي سيمو او ټولو ولايتونو د خلکو د بېلو او مشترکو لوبو يوه يوه نمونه دروپېژنو .

پسول (ګاڼې) (Jewerly) :

وښې مې وه ، په لاس مې نه – کړه = اوس ټوله نړۍ کې شهرت لري : په پښتنو کې خورا زيات دود لري او پښتني ښځي ډېر اهميت ورکوي له همدې امله بيلې ګاڼې کاروي او بيلا بيل نومونه ورنه لري .

د ګاڼو د کارونې وختونه :

۱- د ناوېتوب په وخت کې : هغه وخت د نجلۍ خسر ګنی او د نجلۍ مور او پلار خپلې لور او ناوې ته بيلابيلې ګاڼې اخلي او ناويانې يې کاروي .

د ناويانو د ځينو ګاڼو نومونه :

(کول ماخي . غبرک اميل ، د دواړه اوږو ټيک ، سره ، نته ، چاګول ، عطر ، غونډواري ، پيزوان و بنګړي ، يا با هوګان، غاړکی ، دلستونږو پع سکنيي روپۍ ، پاولي ، لښتۍ ، ټيک ، ګوتې او د هغې ډولونه ، غوږ ولی ، ګرېوان ، چم چړۍ او .....

۲- د خپلوانو او دوستانو کره د تک په وخت کې :

کله چې کاکا يا ماما او يا نور مشران او دوستان يې ميلمه کوي ، نو نجونې او ښځي سينګار کوي ، خو دا سينګار دومره ګڼ نه وي او يوائي د پاکۍ او ښکلا مانا لرلی شي.

۳- په اخترونو او ناويانو او ودنو کې د ګاڼو کارول :

د هر انسان غوښتنه ده چې په هيڅ ډګر کې له نورو بېرته پاتې نه شي . پاتې شو د خودنمايي (ځان ښوونې)ډګر . ښځې د طبيعت او ظرافت ، د ځانګړي احساس او همدارنګه درخې (حسادت) دحکم له مخې له نورو ښځو ځان لوړ ګڼي . د نامتو اروپوه (هنري بورګ) د وينا له مخې ، ځان ښوونه (غرو) په ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسانانو کې شته خو اندازه او درجه يې توپير لري څوک په خپلې ښکلا وياړي و څوک په لياقت ، ځينې په پيسو ،لږ په قوت او .... ځکه نو د ځان ښوونې احساس نسبت نارينه وو ته ، ښځو کې زيات دی . او څرګنده خبره ده چې ټولې ښځې خو بيا پښتنې ښځې په خپلو دوديزو ګاڼو وياړي . نارينه هم دودی له ګاڼو خوند اخلي او خپلو ښځو ، لوڼو او د کورنيو غړو ته ګاڼې رانيسي ، په اخترونو ، ودونو او د خوښيو په مراسمو کې ښځې خپلې هر ډول ګاڼې کاروي .
د پخوانيو پسولونو د کارولو دود د ټولو پښتنو ښځو خو د کوچيانو او اوس لا دغير پښتنو او غير افغانانو ښځو لپاره ډېر خوند ور دی (بې پيشمنی (چرګ بانګه) خلک روږه نيسي خو بې ګاڼو واده نه کيږي . دغه دود که څه هم ډېر په زړه پورې ، غوره ، متبرک ، کلاسيک او لرغونی برېښي ، خو ډېر ملا ماتونکی هم دی او (هله به خبر شې تاروجبې (جبهې) له ورشې)

د پسول کلتوري او ادبي ارزښت :
پسول او ګاڼې د هر قوم د مادي فرهنګ برخه دی ، د پښتو ژبې حقدار ليکوال ښاغلي حبيب الله رفيع د (فولکلوري ګلونه) پر اثر باندې د تفريظ ليکلو په وخت کې ويلي وو:
(پسول او ګاڼه لکه څومره چې لرغوني دي او اوږد تاريخ لري هماغو مره په پښتنو ښځمنو کې د ارزښت او اهميت وړ دي او لاتر اوسه يې په ډېره مينه ساتلي دي ...)
(د هر هېواد تاريخ په کلتوري ارزښتونه ښايسته برېښي ، هغه وخت کلتوري ارزښتونه غني او ساتل کيږي چې موږ خپل لرغوني فرهنګي ميراثونه (پات مړي) خوندي کړو .
پسول يا ګاڼه د مادي کلتور يوه ارزښتمنه او ښايسته برخه ده ، ځکه نو ديو منل شوي او نه زيانمن کيدونکي دود په توګه له پېړويو پېړويو را په دې خوا پاتې دي او ساتل کيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې او پسول :

سترګې دې بيا د ګل غوټۍ کړې
پيزوان په ورو ورو خوزوه چې مړ دې کړمه

ښځې د ښکلا او مينې ملايکې دي ، ښځه د الهي (ج) په لويه هستي کې هغه حتمي او ښايسته شتمني ده چې ژوند ته تلپاتي هويت ورکوي ، ځکه نو الله (ج) يواځې نارينه پيدا نه کړ او ښځه هم يې ورسره يو ځای پيدا کړه .

نجلۍ په خپله ښآيسته ده
سره باهوګان يې په زړه روي خيژوينه

ښځې ددې لپاره پسول او ګاڼه خوښوي چې نازک طبيعت او نرۍ زړه لري ځومره چې دوی ښايسته او له ظرافته کې دي ، په هماغه اندازه يې ښکلا هم خوښيږي .

داروا پو ويليم جميز په وينا ، هر څوک د خپل طبيعت او فطرت له مخې په کايناتو کې خوښونې کوي .نو ښځو هم د خپل ښکلي طبيعت له مخې قيمتي توکي (ګاڼې) خوښې کړې دي او مينه ورسره لري .

ليچې مې ډکې د بنګړيو
بنګړو په سشرنګ به خپل آشنا را ويښومه
ليچې مې ډکې د بنګړيو
د خپل اشنا په سر به يو يو ماتومه
سر مې په ښۍ ځنګل کې کيږده
په کينه ليچه کې بنګړي دي مات به شينه
دليچې مې ډکې د بنګړيو موزي ګي په سر به يو يو ورکومه ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل(۱۶)
دغه ښايسته او ښکلي انځور په ماشومانه گاڼو او پسول پورې اړوند دي .
(علي محمد منگل : فولکلوري گيدۍ : ۸۷ مخ)

په پښتو ادب کې د ځينو گاڼو څيره :

پښتنو ادب له ازله ښايسته دی ځکه چې د ټولو مادي ا معنوي ښکلاوو او ښيگڼو بيانونه ورکې شوي دي .

اول گامه: په لنډيو کې :

په لنډيو کې د هر ډول گانو څيره ځليدلې ده لکه (ششت) شاشت)

د منگلو په پسول کې ځای لري ، کېدای شي په نورو پښتنو قومونو کې په نورو نومونو ونومول شي . په ډوله دي : ساده او ببر ، په ساه کې کم رنگه اا و واړه غمي کارول شوي وي خو په ببر کې ښه ، ښايسته او ډېر غمي کارول کيږي له گوتو سره يې توپير دادی چي ششت پلن وي ، خو گوتې کوچنۍ .

شاشت په شاشت گوت په گوته
داسره بوگون مکې په پورې گټلي دينه
ششت د گوتو روپۍ د ټندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځنځيران د جلکۍ لا ښايست لرينه

لښتۍ (Lasty) :
لښتۍ په غوږونو کې اچول کيږي ، ډول ډول دي ، ښځې خوځه جې آن نارينه يې هم غوږونو کوي .
لښتۍ کې وې په غوږ مې نه کړې
اوس مې يادېږي دروپيو کتارونه
اوږۍ (Ogay) :
اوږې ته (غاړه کۍ) هم وايي
ټيک په تندي پيزوان په شونډو
اوږۍ په غاړه د جلکۍ مزه کوينه
موې يې په کلي درويزې کړي
لور يې چارک اوږۍ په غاړه ګرزوينه

۲- په سندروکې د ځينو ګاڼو څېره :
ډېرو شاعرانو او هنر مندانو په خپلو شعرونو او سندروکې ډول ډول ګاڼې ستايلي دي .
لکه :

تاويزونه Tawizuna :
داګاڼه د پښتني پسول په زړه پورې برخه ده ، د (ده شينوا او کوچيانو) پيغلې او ښځې يې ډېر خوښوي اواستعمالوي يې ، دغه ګاڼه په غاړه او ټټر کې د نورې ګاڼې سره يو ځاي د زيات ښايست لپاره کارول کيږي .
ستا دې قسم وي چې زرګر شي
زما خيالي وربل ته جوړ که تاويزونه

نتکۍ (Natkay) :
دا ګاڼه دومره په زړه پورې ده چې ډېرې کورنۍ په خپلو لوڼو باندې د (نتکۍ) نوم ږدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتکۍ ډېره ښاسته ګاڼه ده ، د کليوالـو او بانډو ښـځې د ټيک اوچارګل پـه څېـر ددې ګاڼې لپاره پوزه سورۍ کوي او په پوزه کې يې اچوي .
نتکۍ دې چا له پوزې وښکه
په نتکۍ نه يم ستا په وچو شونډو يمه
زېړه نتکۍ سور يې چارګل دی
په کې پراته دي د سرو زرو ځنځيرونه
مخ ته دې سم کتلي نه شم
ستا دې نتکۍ ډنډر مې سترګې برېښوينه

۳- په پامونو کې :
پام په پکتيا کې هغه هم په منګلو کې د شعر يو ډول نو دی
ټيک په پام کي :
ټکنده غرمه ده عاشقان له تندي مرينه
ليلا او به په سپين چارګل کي ورکوينه
ټيک مې دارې وارې دا چارې د زرګر دينه
سرې سترګې خمارې باڼه د جلندر دينه
ددغو ټولو له ډلې به دوه درې يې راواخلو :

۱- تاويزونه :
بند که تاويزونه ليلی
سپينې روپۍ دي په وربل وهي ټالونه – ليلی
بند که تاويزونه ليلی
دزرو تاويزونه ، چې ښځې يې د ښکلا له پاره دوجود په بېلا بېلو برخو ځر وي او په استعمال يې وياړي . (داګاڼه د پښتني پسول ډېره په زړه پورې برخه ده ، د کليـو او بانـډو پېغلـي يـې د ډول او سينګار د پـاره پـه مينـه سـره اسـتعمالوي) تاويزونه له سپينو زرو (نقرې) څخه په ډېر هنري ډول جوړېږي ، نجونې او ښـځې يې په لوړه بيه اخلي ، په غاړه او ټټرکې يې له نورو ګاڼو سره يو ځای د ښايست لپاره کاروي .
زما خيالي وربل ته جوړ که تاويزونه = وی وی زرګره ياره

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدايه دې مر يې ورته پا کې = وی وی زرګره ياره
چې په لنډۍ زنه يې ووهي خالونه = وی وی زرګره ياره

۲- لونګين : Lawangin :

ټينګه مې مه نيسه په غيږ کې
سبا به بوی د لونګين در څخه ځينه

لونګين هغه ګاڼه ده چې پيغلې او ښځې يې د اخېل په شان په يوه ځانګړې مزي کې په ښايسته شان ترتيبوي ، د ښکلا او ښايست لپاره يې په غاړه کې په مينه اچوي .

(لونګ) يو ښايسته ، خوش بويه ټوټې دي ، چې کله ترې اخېل حوړ شي نو (لونګين) شي . په منګلو يا نورو سيمو کې يې پيغلې او ښځې را اخلي ، تار په ستنه اچوي او بيايې دستنې په واسطه په تار کې اميلوي .

د لونګين په لړ راخيجه (راخيژه)
بيرته کوزيږه د پاولو په کتارونه
دا لونګين به دې تالاشي
ناداني مه غواړه بې وخته خيراتونه
سپينه سينه په لونګين مزه کوينه

۲- اوربۍ :

د ينښتني پسول په منځ کې (اوربۍ) يوه منل شوي او د ډېر استعمال وړ ګانه ده .
(زرګران دا ګاڼه (اوربۍ) له سرو او سپينو او نورو ارزانو فلزاتو څخه جوړوي) .
ددې ګاڼې جوړښت : زرګران د سرو او سپينو زرو ټوټي را اخلي او پرمخ يې ښکلي رخې (ليکې) او ګلان انځوروي او د پسول په څنډو باندې يې ځای پرځای غمي هم لګوي ،
په کليو او بانډو کې يې ښځې د ډول او سنګار دپاره د (غاړکۍ) پر ځای په غاړه کوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوړی د غـولي لمـن غیرانونـه او د زرو غـوټي هـم لـري ، اوړی ، دوه ډولـه ده ، پاولي د اره او لمن داره او بي لمني ، ځینې یې ببره او بې لمني هم بـولي ، اوړی په غاړه کیږي ،
اوړی د غاړې بندیوانه
زه بندیوانه د آشنا د غاړې یمه

شکل(۱۷)

ځنځیرونه
ډ یوې ته سمه ودریږه
چي مسافر لالی دې ګز ګړي ځنځیرونه
ځنځیرونه په هغه مخصوصه ګاڼه ده چې ډېره قیمتـي او یـواځې لـه سـپینو زرو جوړیږي ، دغـه ګاڼه مېروښې او ناویـانې کـارولی شي او د پیغلـو نجونـو لپـاره روایت لري چې ویې کاروي خو یواځې یې دواده په ورځو کې چې د هلک د کـور له لوري د جلکۍ کورته د دوستوار و راباڼو په نوم ورځي نو یې خلوسه پیغلې او جلکۍ په سر کې ښکته په ولیو او د متهو په سرو کې را اچوي . داګاڼه پـه اصـل کې دواده ګانه ده او د واده په ورځ ناوې ته د نورې ګاڼې سره یو ځای کیږي ځکه یې پیغلې نه شي کارولی . ددې ګاڼې جوړښت زرګران یې د خالصو سپینو زرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه په ډېر مهارت او د خپل کسب او هنر په کمال سه جوړوي اړمن يې په ډېر قيمت سره اخلي . ځنځيرونه د لښتيو په شان په پاسني سر کې يو نرى چنګک لري ، د جنګک سره څېرمه د مثلث په څېرو يو درې کونجه برخه لري چې ل سپينو زرو څخه جوړېږي او پرمخ يې رنګينه غمي چې لوړه بيه لري ، ايښودل کيږي او د ځنځير تخت ورته وايي ، له تخت وروسته د ځنځير لښتۍ او بيل بېل نري شروع کيږي او سرو ته يې د زرو و غوټې ور اچول کيږي د غو مزيو او لښتو ته د ځنځير مزي ويل کيږي سروته يې ګنګري (واړه پاولي) او کوچنۍ روپۍ چې ښکلي جوړې شوې وي هم وراچوي . ځنځيرونه لړ لرونکي وي ، څو لړه وي په سرو (څو کو) کې يې غوټې او روپۍ د ښکلا لپاره په زيات مهارت وراچول کيږي په سر ، په وچولي ، په وليو او د مټو په سرو کې ټومبلی شي .

سپين دې ځنځيرونه
خيال اوربل دې جوړ دی ولونه ولونه
ستا د ديدن په تمه تمه
خيال اوربل دې جوړ دی ولونه ولونه
له ډېر غمه لکه (دروې) وچه شومه
خيالي وربل دې جوړ دی ولونه ولونه
فولکلور چی ګلونه ۵۹ مخ

بوګون

بوګون کې پاتې په کاله شو
د بيمارۍ لنډون کې نه شي مړه به شمه
مروج نوم يې په ټولو پښتنو کې (باوو) (باهو) دی خو په پکتيا (منګلو) کې ورته (بوګون) وايي . دغه ګاڼه هلته هغه وخت ښځې استعمالولوي شي چې واده شوې وي تناوې ته د پلار ګنی له خوا له نورې ګاڼې سره ورکول کيږي .

د کاروني وخت او ځای :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواده په ورځ کله چې ناوې د پلار له کور څخه د خسر کور ته دروانېدو د مخه په ډول ډول ګاڼه او کالیو سره ښکلې او سینګار کړي او باوو ګان هم دهغې متو کې اچوي .

دګاڼه زرګران له سپینو زرو او مسونه په خاص هنري مهارت سره ډېر ښکلي جوړوي ، ښکلي هنري لیکې وربانديې کوي ، سره او شنه غمي هم وربانديې وي ، ډېره درنده ګاڼه ده ، په لاس کې اچول کیږي

نن مې د لاس باهو (بوګون) شرنګیږي
یار به مې راشي یا به اوس په لاره وینه
خوشحال بابا ویلي :
چې په هر زمان يې ونیسي ومخ ته
د ګلابو کل پیدا شي ستا په ششت کې
مرصع باهو په لاس ګوتې په ګوتو
ژرنګهار یې د پاولیو د څړی

د خوشحال خټک د پاره جې می ، خور شو
په مغان مې وښي کیښودل باهو هم لا

کینه په انګړه کې مخامخ چې ورته ګورم
تور لونګین دواړه چندن ها ر په سینه ټال کړه

بخت دی چې يې اوس ستاله لبانو سره څښمنه
تامې ننه زړه په سره پېزواندچې وڅاڼه

خوشحال خټک
د مینې او ښکلا پیژندونکی رحمان بابا (پسول) داسې ستایلی :
لاس وپښې دې بې زېور ښایسته دي
د اهلال دی چې لیده شي په شفق کې
که په لاس د ګل اندامې سپین وښی دی
نازک خیاله ، ښکلا ستایونکی شاعر حمید مومند آن دعارفانه تجاهل په وخت کې هم ګانې يادې کړي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا د ښکليو د پاوليو شر نګهار دی
ياد عشق د ليونيو ، د ځنځير
عشق د عقل په تدبير چلاوه نه شي
په دې ناوې نه جوړيږي پسول دچا
په نګار د مکار (دهر) غلط مه شه
په بدر نګې ناوې پروت دی زري پسول
معزالله د پښتو ژبې يو بل شاعر ويلي :
صدف لاس په دعا ونيسي دا وايي
چې که ځای مې د ګوهر وستا پېزوان شي
اوپښتو ژبې د لرغوني دورې دويم قصيده ويونکی ښکلا خياله شاعر اروابناد ښکارندوی غوري خو له ټولو مخکې فرمايلي وو او لا هغه وخت يې (پسول) ښه پېژانده لکه :
لکه ناوې چې سور ټيک په تندي وکا
هسي وګاڼل غټولو سره پسولونه
د سندرو پاچا او پښتني فولکلور پېژندونکی شاعر بهايي جان هم په مينه پېزوان پرسرو لبو ليدلي او نا ببره يې دا غږ له خولې وتلی دی چې :
اينه په لاس کې واخله سترګې تورې په کجل کا
پېزوان پر لبو سپور دوارې زلفې اولوول کا
الفت صاحب له پېزوان سره الفت کړی دی ، وايي چې :
مور دې مېچنې ګرزوي خور د منګې ډکوي
ته سور پېزوان غوارې د سرو زرو له هاره سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل(۱۸)

شکل(۱۹)

نرخونه ، جرګې او قومي لارې (اصول)

(له کلي وو څه ، له نرخه نه) (نرخ) هغه ځانګړې لارې او اصول دي ، دلته د لارې ، تيرې او يو اصل نوم دی ، هغه (اصل) چې له لرغونو زمانو راپاتې دي ، د خلکو د بې دريغه تجربو محصول دی او د همدغه اصل له مخې ډېرې ګوډې او ماتې وربانديې سمې شوې دي . نرخونه ، جرګې او قومي لارې ، د ولسي درنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپيڅلو ، پوهو او نـامتو ازمويـل شويو رامنځتـه شـوی وي ، نرخونـه د ولسـونو ازمويـل شـوې تجربـې دي چـې دوختونـو پـه اوږدو کـې راپـاتې دي او عقيـدوي سپيڅلتيا لري ، نرخونه داسې ولسي قانون دی چې د ژوند د درنښت او پايښت سبب کيـږي . هر نـرخ يو ولسـي (سنت) دی ، سنتونه بايد مـات نشـي ، لـه بـده مرغه پدې کلونو (۱۳۶۰- ۱۳۹۰) کې مات شول .

چيرې يو څلی ورانيږده
ماويل چې وران يې نه کړې
بيا جوړيدلی نه شي(اجمل ختټک)

د يو ليکوال په وينا : (په کليو او بانډو کې د قومونو تر منځ د نرخ او ليـارې پـه نوم يو عمومي قـانون وجود لـري، د کليـو او بانډو ټول خلک په دې مجبور دي چې د دغو نرخونو او ليارو چې د قام په منځ کې د يو قـانون بڼه لـري .... نـرخ او ليارې يو غټ مفهموم لري چې د قبايلو د ژوندانه په چوکاټ کې د ټولو جرمونو حدود او جزاګانو اندازه وربانـدې معلوميږي) او ټول حقوقي تعـاملات ړرکـې مراعـاتيږي . جرګـې زمـوږ پـه پښـتني ټولنـه کـې هغـه غونډې دي چې د پښـتني نرخونـو پـه واسـطه شـکل او بڼـکلا پيـدا کـوي ، همـدا جرګـې دي چـې مـدني ،کليوالي او بشري نرخونه او پريکړې عملي کوي .

د جرګو خلک درانه وي ، پښتانه وي
په خبرو باندې پوه ، په خوی رانه وي

نرخونه ، قومي لارې دي چې په ټولو پښتنو کې شته ، خو په جنوبي ولايتونه کـې په تېره بيا په (احمدزيو ، منګلو ، ځدرانو ، ګزربزو ، وزيـرو ...) کـې لاتـر اوسـه دغه نرخونه ژوندي دي چې څو به يې دلته راوړو :

د نرخ پيدايښت :

دودونه او بيا (نرخ) د بشريت له پيدايښت سره تړاو لـري ، ځکـه يـواځې د الهـي سنتونو دي چـې تـل پـاتې وي او نېټـې يـې څرګنـدې وي ، خـو د نرخونـو تـاريخ مشـخص نـه دی او خـورا لرغـونی تـاريخ لـري او پښـت پـه پښـت تـر نـن پـورې رارسيدلي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نرخ ارزښت :

نرخ يوه ولسي پريکړه ده . (نرخ د ارزښت په برخه کې د اټکې د غور وړ دی چې ځوک بايد په چا تيری ونه کړي ، د دې لپاره چې د تيري مخه ونيول شي او زياتو بديو ته لاس وانه چوي نو ددې ظالم د تيري د پاي ته رسولو لپاره د کلي او قام مرکه جوړيږي او په موضوع باندې هراړه خيز غور کوي ، د نرخ له مخې تيری کوونکی ملامتوي او د نرخ په اساس دې ته اړ کيږي چې مقابل لوري ته د خپلو بديو پور ورکړي .نرخ قومي پريکړه ده ، کله چې يوه پريکړه په ولس کې کاميابه راووځي نو هغه پريکړه د راتلونکي لپاره (نرخ) ګڼل کيږي نرخ ځوک ماتولی نه شي ، که يې مات کړي نو کبرجن ګڼل کيږي ، په پښتنو قومو په تيره په (منګلو) قوم کې نرخونه هغه (تړې) دي چې د هر څه لپاره (ژوندي او مړي) لپاره شته . د خلکو تجربې که په طب او يا نورو برخو کې دي ، له هماغه پخواني ژوند څخه اوسني عصري طب او د ژوند نورو برخو ته راغزيدلي دي ،د يوليکوالمل په وينا ، (د توجه وړ خو داده چې په اکثرو مواردو کې د عاميانه طب اصول په اکثرو قديمو طبي متونو کې هم صدق کوي ، همدارنګه د نن ورځې پوهان د نارغيو په لړې کولو کې ددارو بوټو په موثريت او بهتروالي قايل دي او دغه دواوې له عصري کيمياوي دواوو څخه ښې ګڼي پښتنو هم د ژوند په پراخه برخو کې تجربې کړي لکه تجوم ، مالداري ، بزګري ، طبابت ، معماري، .....موږ به د طب په برخه کې د هغو ناروغيو نومونه واخلو چې خلکو ورته د تجربو له مخې نومونه غوره کړي او بيايې د تجربو له مخې د درملو د تومنې لارې هم موندلې دي . دغه ناروغي : (شری ،کوي ، توره تبه ، دپښو تواښ ، د مغزو کمزوري ، دويني لړوالی د ځان قوي کول ، بريښ ، باد ، د غاښ خوږ ، داغونه ، دهږکوماتيدل ، دسترګو تخنيدل . شنځی ، توخلې ، پړسوپ ، غولنګی ، شني ، د غوږ وخوږ ، خری ، ګېزان او ګوزار ، د وينې بهيدل ، مرګان ، په اور پاندې سوزيدل ، پمن کېدل و د تبې او خوږو ورکېدل ، د نوم وتل ، ژبې ، د لاسو او پښو چاوېدل ، د زيړي نيول ، د ژبې خوږنېدل ، د پوزې بنديدل ، د نوکانو لوېدل ، په مخ باندې د سپينو دانو ختل ، د ماشومانو د پوستکي چاودردل ، پړکه ړ د ټول وجود درد ، د سترګو درد ، د سترګې ګل ، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوتې لګېدل ، کجیران ، قبضیت ، له لوړ ځایه لویدل ، دسپي خوړل ، د زړه درد ، د مرۍ (غاړې) درد ، د هډو کي د پیوند وتل ، د ماشومانو د کلي وتل ، د پوزې وینې کېدل ، د سر د ویښتانو تویدل ، ګزکي ، د غاښو پاکوالی و د زخې ورکېدل ، غتمه دانهو د ګولۍ زخم ، د باه قوت ، زېړه تبه ، د کمزورې ورکول ، د ګرمیورکول ، ویلي ، د وینې درول ، دغاښو برښ ، پټ خوږ ، د ګیډې پړسوب ، په ژمي کې ځان تور ساتل ، د ملا درد ، سر درد ، د ماشوم ټوخله ، د ماشوم چاغوالی ، د غالبوزې (غومبسې چیچل) نري رنځ (سل) پیچ ، ټکی بخار ، داشتها پیدا کېدل ، سوزاک ، دډوډۍ هضمول ، مردارې دانې د کلمو درد ، د ګېډې چینجی ، دګیډې خوږ ، د سترګې وتل ، دلري او کلمو وتل ، د ملا درګونو وتا ، ماشره ، ستونی درد ، سپونی ، د ماشوم د غوږ درد ، سنه درد ، کانګه دیدونظر .... ډېرې نورې ناروغې هم شته چې د خلکو د تجربو په بهیر کې تداوي کیږي . په حقیقت کې : (پخوانی د طب علم هم د نیمې مادي فولکلور یوه مهمه برخه ده ، طب او طبابت په نړۍ کې ډېرې پخوانۍ زمانې راهیسې رواج لري او د طبیعي بوټو او نورو طبیعي څیزونو څخه یې ګټه اخیستله ....) هر کله چې رنځونه د انسان سره سم زیږیدلي دي په دې وجه هغه ددې علاج د پاره وخت په وخت د داروګانو د جوړولو اولټولو زیار باسي د انساني ژوند په شروع کې به د بېلابېلو رنځونو علاج په جادو او کوډو کاوه .
زموږ کلي وال طب او علاج په دریو برخو کې وېشل کیږي : یو علاج د بوټو ، حیواني او مدني موادو په ذریعه کولی شي ، بل علاج دم ، تعویز ، نذر ، صدقه ، خیرات ، فال ، نجوم ، روایات ، زیارت او نور دي . دریېم علاج کلیوال عملیات دي لکه د ملا بآد : د پښتنیوو درد ، قلنج ، نوم (نو نیول) سرخوږی ، د هډو ماتېدل او داسې نورو د پاره د ښکر لګول ، د جوکو (ژورو) لګول و د هډو کو وروستل ، د ګډو پوستکي اچول او داسې نور کلیوال عالجونه شته ، خو زیات علاجونه به بوټو په ذریعه کولی شو) خوشحال خان هم د خلکو اود خپلي دغه تجربې دیو مستقل کتاب (طب نامه) په نامه وړاندې کړی دی او دغه تجربوي طبابت یې د نظم په خوږه ژبه بیان کړی دی ، د هر تجربه انداز کې تشریح او ومعرفي کړی هم دی . داسې ولی شو چې خوشحال

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان ختک يو حاذق حکيم او مستند طبيب و نوموړي طب نامه په (۹۴۵) بيتونو کې وړاندې کړې ده او په پيل کې يې د بوټو د ارزښت په برخه کې فرمايلي دي .

په دوارو کې چې ښه نيت دی
دارو نه وي عبادت دی
عبادت په روغ صورت شي
ګڼه کله عبادت شي

خوشحال خان په دغه اثر کې ګڼې نسخې ښودلي دي ، لکه :

په لوی طب کې مې ليدلي
بيا په خود مې ازمايلي .....
چې اول سحر شي پاڅه
د مولاو درته خاصه
اودس وکړه خاص الخاص
ته چې نوې وضو وکړې
دوه رکعته لمونځ بۀ وکړې
مناجات وکړه مولاته
وشافي علم مولاته
اوبه واخله ته له شهر
په ګوشه له تمام شهره
اسم ولوله زرځله
په حضور د زړه په ځله
چې يا حي يا قيوم دی
و هر چاوته معلوم دی
وهر چاوته معلوم دی
دا اوبه ورباندې دم کړه
زر يې نوش په هغه دم کړه
بيا سبا وکړه دلبره
دارنګ کار دزړه له سره
بل سبا دې بيا هم وشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا صحت به په دانه شي .
(طب نامه ۴۳ – ۴۴ مخونه)
خوشحال بابا د بوټو د تجربو ترڅنګ ، آن د کابل د هر د ښېګڼو او په انسان باندې د هغو د اغیزو تجربه هم کړې ده ، وایي .

په څلور ه کې ښه بهار دی
تابستان سړی غم خور کاندې لاغر
ډېر نعمت په وخت د مني پيدا کيږي
لکه سیل ، تبه ، قولنج بلا بتر ...

که موږ وغواړو د بشریت د فولکلوري طب او بیا پښتنو د تجربوي طب په کیفیت ښه پوه شو ، نو لازمه ده طب نامه مطالعه کړو ، د نورو ګڼو نسخو له جملې به داشتها په برخه کې
یوه نسخه دلته راوړو :

اشتهال لره څو څیزه
مجرب دي له تمیزه
قرنقل څلور درمه
مستکي ورسره سمه
شل درمه سونډ هم بویه
واړه ښه میده ورسویه (وسولوه)
واړه ښه سره ګډوډ کړه
یو کف هر کله ناشته خوره
په طعام پسې یې ته خوره
اشتها به دې رسا وي
طبیعت به دې رسا وي
شودې پیې دوه درې لونګه
اوس پرې ګډ کړه له فرهنګه
که ناشتهیې هر صبا خوري
ښه اعلی دی که تل دا خوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل (۲۰)

۲- د خلکو انګېرنې :

انګېرل يو ډول احساسي نا څرګند درک دی چې له طبيعت او ژوند پيښو سره د مخامخ کېدو په وخت رامنځ ته کيږي د (ولسي او امي روايـاتو دغـه خواره واره موضوعات په دوی کې له يو نسل نه بل نسل ته په داسې حال کې رسيدلي چې ياې عملا ليدلی او ياې اوريدلی د کليو او بانډو په خلکو کې دغه روايات په بېلابېلو بڼو او ډول ډول رنګو سره د يوې تجربې له مخې اجرا کيږي ، په دې ولسي روايتونه باندې بانډوال (په تيره سپين ږيري او سپين سرې) ښځې ښې پوهيږي .

دغـه انګېرنـې د ژونـد پـه ډېرو ډګرونـو کـې شـته ، لکـه : (مـذهبي ، روايتـي ، تجربوي او ...)

موږ به په لنډ ډول سره په هر ه برخه کې معلومات وړاندې کړو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل (۲۱)

الف : مذهبي انګېرنې :

مذهبي انګيرنې د خلکو د عقيدو او تجربو له يو شوي (mix) باور څخه را منځته کيږي

دا ډول انګېرل هم مذهبي او هم تجربوي پوهنې دي چې د ژوند په اوږدو کې رامنځته شوي وي او دوام يې کړی وي . لکه :

(په شپه کې د نوکانو نيول ، دستوري يا ستورو ليدل ، د لمر او سپوږمۍ تندر نيول ، د پيشو (پيشکې) وژل ، د ډوډۍ يا دسترخوان پر سر د بسم الله ويل او نه ويل ، په کوټه کې د نوکانو اخيستل ، عکس يا تصوير (انځور) ته مخامخ لمونځ کول او نه کول ، د ډوډوۍ او دسترخوان خوربدل ، د لمانځه مخکې تېربدل ، پر ليکل شوي کاغذ پښه ه ايښودل نورې ، د يتيم نه ازارول يا ازارول ، د زلزلو په وخت کې اوه ګامونه اخيستل .... دا او داسې نورې ډېرې انګيرنې چې د خلکو د تجربو او باورونه په سمسور بڼ کې له ډېر پخوا راپاتې دي .

د مذهبي انګېرنو د تجربې انګېرې :

پورته راوړل شوې انګېرنې که وګورو لومړی د خلکو په دود کې موجودې وي . بيا وروسته ددين او مذهبي تړاونو له امله لاډېرې پياوړې شوي دي . که چيرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو (ښه يا بد کار) چې ټولنيز منفي يا مثبت ارزښت او اغېزو ولري په (يو ديني مذهبي) چوکات کې واچول شي نو پر خلکو يې اغېزې لا ډېرې لويږي ، ځکه نو د مذهبي انګېرنو تجربې انګېزې د خلکو له دوامداره تجربو سره تړاو لري . د (لمر او سپوږمۍ تورېدل يا تندر يا د زلزلې پر وخت اووه ګامونه اوچتول او ...) هم په دوديزه فولکلوري تجربوي ژوند او هم علمي او مذهبي پوهنو کې جلاجلا مفهوم لو مضمون لري . د جغرافيې د علم له پلوه د (لمر نيولو ته (کسوف) لمر تندره) او د سپوږمۍ نيولو ته (خسوف) (سپوږمۍ تندر) ويل کيږي . خو د مذهبي او فولکلوريکو پوهنو له مخې ، د بندګانو د ګناهونو سزا لمر ته ورکول کيږي ، دغې فولکلوريکې پوهنې هغه وخت زور او قوت موندلی چې د مذهب له پلوه د انسان او مومن له عقيدو سره تړاو پيدا کړی دی . دغه انګيرنې کله ښې او کله بدې وي ، په لاندې ډول به دغه انګېرنې راواخلو :

- په دسترخوان ډېرې خبرې نه کول
- کوچنيانو ته د جنازې يا (مړي) نه ورښوول
- سپي په کور کې نه ساتل
- د پيشکې نه وژل
- په شپه کې د پيشکې نه وهل يا پيشتې نه ويل
- په شپه کې په هديره نه ګرځېدل او دلرګي يا ميوګي نه ټکول .
- د لمر او سپوږمۍ تندر
- د لمانځه مخکې نه تېريدل
- له شاه د نورو په پښنور ورختل
- دساه غوښتل (د نانځکو لپاره)
- د ځنکدن اوږدېدل او لنډېدل
- په هر کار او په تېره ډوډۍ باندې د بسم الله ويل او نه ويل
- قبلې ته پښې غزول
- پړمخې نه ويده کېدل
- د ماښام او مازديګر تر منځ نه ويده کېدل او .....

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل (۲۲)

د ځينو انګېر نو شننه :

په هره انګېرنه کې دانسانانو بيا پښتو (د تجربو ، عقيدو او پوهنو) قوت او متره موجوده ده او هره انګېرنه له همدغه دري اړخونه د پام او تجربې وړ هم دی ، يو ، دوه ، دري بيلګې به يې راوړو :

الف : (دماښام او لماز ديګر ترمنځ نه ويده کېدل) :

که چېرې د خلکو دغه انګېرنه د تجربو له مخې وګوور نو راته ثابته بهٔ شي چې په فولکلوري او نبوي او نني طب کې اوس دغه ټکي ته پوره پاملرنه کيږي ، له څوارِ خونو:

۱) د عبادت وخت له منځه ځي ، ځکه لمازديګر کې د عبادت ښه وخت دی .

۲) د کار او غريی وخت ګډل کيږي .

۳) د هواخوری او سپورت شيبې له منځه ځي .

۴) له طبي پلوه دغه خلک کېدای شي ليوني هم شي .

۵) له اروايي پلوه غوسه ناک او ګوشه نشين وي .

۶) دشپې له خوبه پاتې کيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷) د عمر د لنډوالي سبب کيږي .

ب : د ځنکدن اوږدېدل او لنډېدل :
که ديو سړي ځنکدن ډېر اوږد شي نو داسې خلک وايي چې نوموړی ډېر ګنهګار دی او دبې ګناه سړي ځنګدن ډېر لنډ دغه جز د خلکو د تجربو محصول ده چې عقيدوي لوري هم لري او مثالونه يې په ژوند کې ليدل شوي دي .

شکل (۲۳)

ج : پښې قبلې ته نه غزول :
هغه څوک چې راستان ته او په په ښې اړخ ويده کيږي ، هغوي تل ښه او آرام خوب کوي، ځکه له طبي پلوه ښه ساه اخيستلای شي ، او له عقيدوي پلوه پيغمبر (ص) دا ډول خوب غوره بللی دی او قبله د مسلمانانو عبادت ځای دی ، ځکه نو د پښو غزول د درنښت وړ اشخاصو ، لويانو او عبادت ځايونو ته ښه نه دي . پښتو لنډۍ هر ډول مضمون لري : (په لنډيو کې لوی مفهوم پروت دی او د پښتنو د ژوندانه هنداره ګڼل کيږي) (انګرني ، ۱۴۶ مخ)
لنډۍ د اوس هنر دی ، د اهنر داسې مثال لري لکه بلوه ډېوه چې ځای يې معلوم نه وي ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې چېرې ده او وخت يې معلوم نه وي چې د کله راهيسې بله شوې ده ، خو پښتانه نسلونه يې په پېړيو پېړيو يو تـه سپاري . لنډۍ د ولسونه د ذهنيت ، کلتـور او تمـدن هنـداره او دهغـو د ذهنـي او خـارجي شـرايطو ، تصـوراتو ، اجتمـاعي روابطـو او هـر ډول ګـډو خصوصـيات انعکـاس دی ... د ولـس فکـر ، هوښياري ، ملي تاريخ ،اجتماعي جوړښت او قوي ډول څرګند شوي دي) ځکه نو دخلکو تجربې څه په هنر او فن ، څه په عملونـو ، اړيکو ، ټولنيزو روابطو او ... کې څرګندېږي له همدې امله دغه تجربې د پښتنو په ولسي هنر (لنډۍ) کې هم ځليدلي دي چې ددغو تجربو نندارو به د لنډيو په هنداره کې وګورو :

اجرو جزا د عمل حق ده .

څوک چې دنيکو عمل کړي نيکي به وړينه
نن مې د لاس باهو شرنګيږي
يا مې يار مړ دی يا په لار دی را به شنه
نن مې د لاس باهو شرنګيږي
ګومان مې کيږي مسافر آشنا راځينه
نن مې د غم سترګه رپيږی
بېګاه به راشي ګرد وهلی شک بريتونه
نن مې د يار سره وعده ده
سترګې رپيږي ښکلی يار به وګورمه
په سر دې توره کاغۍ ګرځي
د جانان شپې ورځې پوره دی را به شينه
لاس دې تر زنې لاندې مه ږده
ستا به عادت وي ما به ورک کړي له وطنه
خپلۍ يې پر بل سپرې شوې
جانان مې نيت دد کن کړی رانه ځينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب : د مرغانو ، ځلوربولو (حيواناتو) او خزنده ګانو په برخه انګېرنې :

د مرغانو ، حيواناتو او خزندوو په بآب انګېرنې ، فکر کول او تانګېرل په ټولو خلکو کې شته ، آن په خوب کې د ځينو حيواناتو ليدل هم جلا جلا مفهمونه او تغيرونه لري . د بيلګې په ډول : په خوب کې د سپين آس ليدل د انسان د بخت او طالع بيدارېدلو مانا ورکوي ، همدارنګه د ښوربو او چاغو غوايانو ليدل د يو چا د دولتمندۍ زېرى ورکوي . د چاکور کې سپيږې پيدا کېدل (د بخت باز په اوږه کېناستل ، يا لاس توره پېشکه ښټل) او نورې انګېرنې شته چې زموږ رابطه د ژيو له نړۍ سره ثابتوي .

انګېرنې :

۱) ښځه چرګه په اذان راتلل .
۲) چرګه د ماشوم په لاس کېنول .
۳) په سهارو ماسپښين او مازديګر کې د توتکې ليدل .
۴) شاپرک په سر تېرېدل .
۵) د سپيږې نه وژل
۶) پرمېزبانو ختل
۷) د ککوي (کونګ) بوم آواز .
۸) د سور لنډي يا چغال ناره .
۹) په کور کې د سوی ساتلږ .
۱۰) په کور کې د کوترو ساتل او دهغو الوزولو بدې اغيزې .
۱۱) دغوا د سر خوزولو ناروغي .
۱۲) لنګه غوا تر اوو ورځو له کوره نه ويستل .
۱۳) بې اودسه غوا نه لوشل .
۱۴) په غوا يا غوايي ناولې او به نه اچول .
۱۵) د هګيو چرګې ته د تودې ډوډۍ ورکول .
۱۶) د مار او لړم د پوستکو سوزول .
۱۷) د ميږې وزرې کول او نورې انګېرنې ......

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج : دوختونو ، ورځو ، مياشتو او کلونو په برخه کې انګېرنې :
۱) په سهار کې د شوم مخ نه ليدل .
۲) په سهار کې د تورې پيشکې نه ليدل .
۳) په سهار کې د ناولې مخ نه ليدل .
۴) د لمر په خوب ليدل .
۵) په مازيګر چاته اور نه ورکول .
۶) په مازديګر او شپه کې د کور نه جارو کول .
۷) د شپې يا مازديګر خوب نه کول .
۸) مازديګر ښېرا نه کول .
۹) د شپې سر تور سر (تشناب ته نه تلل) .
۱۰) د سه شنبې په ورځ سر نه مينځل .
۱۱) د سه شنبې په ورځ کالي نه نيول .
۱۲) چهار شنبه سفر نه کول .
۱۳) په چهارشنبه د نوکانو اخيستل .
۱۴) په شپه په کور کې د نو کانو اخيستل .
۱۵) چهارشنبه خال وهل .
۱۶) د جمعې په شپه د حيواناتو د غوجلې ښه پاکول .
۱۷) د جمعې په شپه نوى لوست نه اخيستل .
۱۸) د جمعې په ورځ کالي پرېولل .
مثالونه :
مازديګر کې په هنداره کې نه کتل :
د مازديګر وخت ډېر لنډ دى ، د مازديګر په وخت کې بايد په هنداره مخ ونه کتل شي ، دا ځکه چې عمر يې هم لنډيږي او له بلې خوا د مازديګر ژيړې وړانګې چې کله د هندارې په مخ لويږي نو له اروايي (رواني) پلوه د انسان په روان هم منفي اغېزې لري .

د : په بدن کې د ځينو نښو نښانو په برخه کې انګېرنې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځيني نښې (خالونه) ، داني او نښې شته چې خلک يې د نيمکمرغۍ او بد مرغۍ نښې بولي ، د روزي پراخوالی او کموالی هم ورپورې اړوندوي . لکه :

- پيوسته وروځې .
- د لاس د روغيو د ليکو ارتوالی .
- د ماشوم د ګوتو په باره کې .
- په سينه تور داغ .
- دبدن په کيڼ اړخ کې تور خال .
- په تندي باندې ګونځې .
- دسترګې په سر د زخې راختل .
- په مخ تور داغ ، تور خال يا تور ټکی او نورې ....

شکل (۲۴)

د بېلابېلې يا متفرقه انګېرنې :

انګېرنې په افسانو ، کيسو ، حکايتونو او د ژوند په ډېرو اړخونو کې شته آن د ژوند د خوشحالتيا په برخه کې ،لکه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال سړي خبرې کول يا دهغه جامې اغوستل د خلکو په روان مثبتې اغيزې لري ، وايي ږ د يو پاچازوی ډېر ناروغه شو ، د دنيا طبيبان يې ورپسې ولټول ، ملايان يې سترې کړل ، په زيار تونو يې وګرزاوه ، خو بيا هم دده زوی ښه نه شو ، او تل يې د خفګان څادر په مخ را غوړېدلی و ، يو با تجربه سړي ورته وويل ، پاچا صاحب که غواړې ستا زوی ښه او خوشحاله شي نو د يو خوشحال سړي (چوپان) جامې ور واغونده نو ستا زوي به ښه پاچا ټول ځايونه ولټول ، په پای کې يو شيون يې له لرې وليده چې له ځانه سره ناځي او خوشحالي کوي ، خو چې دوی ورغلل چې جامې يې راوړې نو که ګوري هغه جامې نه لري .

نور کالي او جامې نه اغوستل :
زموږ پښتانه تور کالي اوجامې نه اغوندي ، په پکتيا کې داسې عقيده موجوده وه چې که څوک تورې جامې واغوندي نو هغه به حتما ناروغه کيږي ځکه نو دغه کرکه د تورو
جامو په برخ کې شته له اروايي پلوه هم غمجن خلک تورې جامې اغوندي په يوه لنډۍ کې راغلي تورې جامې به په تن نه کړم يو کال مې کړې وي درنخ کځوره ومه .

تور رنګ نه خوښول :
تور رنګ ته ډېر خلک په کرکه ګوري اتو بيا د نجلۍ لپاره خو تور رنګ عيب ګڼي لکه :
هلک که تور وي پروانشته
نجلۍ چې توره شي بنګړي دې خر څوينه ..
په توره لته وهل ، د چا تر منځ د تورې کټوې تيرول ، د اورې ايرې مخ ته نه غور ځول اوداسې پع لسګونو او آن په سلګونو ټوټکې ، کرکې او انګېرې شته چې د ژوند په بېلابېلو برخو کې د خلکو او نسلونو د اوږد و تجربو محصول دي د زياتو معلوماتو لپاره وګورئ :

✓ د سر محقق علي محمد منګل (د پښتو ځينې فولکلوري روايات

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ✓ د ډاکټر زيور (انګېرني ، کرکې او کړنې .
- ✓ علي محمد منګل (فولکلوري ګلونه .
- ✓ د عبدالکريم پتنګ (د غرونو څوکې) او نور ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴ – د شپږم څپرکي د موضوعات لنډيز:

۱) خرافات او ناوړه دودونه د خلکو (عوامو) د منفي رقابت په نتيجه کې را منځته کيږي .
۲) خرافات ملا ماتونکي دودونه دي .
۳) خرافات هغه ناوړه دودونه دي چې له فرد نه نيولې بيا تر اجتماع پورې بدې رواني ، ټولنيزې او اقتصادي ناوړه اغېزې لري .
۴) خرافات د افراط او تفريط په تله ، د فرد او ټولنې د کرکتر تلل دي .
۵) دغه دودونه ملا ماتونکي بارونه او باجونه دي چې د ټولنې د انسانانو په روحيه ناوړه اغېزې پرې باسي .
۶) هغه دودونه چې د خلکو د تجربو په بهير کې کامياب راوتلي وي ښه ، او نور يې خرافي او اضافي شيان ګڼل کيږي .
۷) په پښتني ژوند کې خرافات لږو ډېر شته لکه (ولور) او شګون ، جادو او ... يا کونډه واره ته په نکاح کول .
د خرافي دودونو د رامنځته کېدو عوامل :
۱) له لرغونو زمانو راغزيدلي ناوړه عرف (دود)
۲) بېسوادي او له تعليمه لرېوالی .
۳) په ټولنه کې د ناوړه اقتصادي حالت دوام او دسياسي ثبات نشتوالی .
۴) د نورو خلکو د کلتور تر ناوړه اغېزو لاندې را تلل .
۵) جغرافيوي حدود هم د دودونو په بدلون کې رول لري .
۶) لوبې هم د ښو دودونو په توګه د ولسونو مال ګڼل کيږي ، د ماشومانو ، خلکو او ولسونو تر منځ د نږديوالي غوره لامل کېدای شي .
۷) د لوبو د دوام علتونه دوه دي:
الف : د انسان (ماشوم) د فطرت برخه ده .
ب : لوبې دسيمه ايزو دودونو د ساتلو په نتيجه کې دوام مومي .
۸) د لوبو ته (لوبې)، ليبې، (ټوکه) او ټوکې ، (مستي) او نور نومونه ورکړ شوي دي.
۹) د (فولکلوري ګلونه) ليکوال علي محمد منګل ليکي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې غذا ، اوبه ، موسيقي ، ښوونه او روزنه ، د بشر په ژوندانه کې په زړه پورې نقش او رول لري ، دغه شان لوبې او سپورت هم د انسان د ژوند يو ضروري جز دی
۱۰) هغه لوبې ډېرې په زړه پورې وي چې طبيعي بڼه ولري او د انسان له فطرت سره تړاو ولري ، لکه د ماشوم لوبې.
۱۱) لوبې رواني اغيزې لري ، يعني د ماشوم په ټولنيز کرکتر جوړه او خوشحالي کې مثبت رول لري.
۱۲) لوبې د بدن پالنه او دروح روزنه ده .
۱۳) (ژاک لوک) چې د ماشومانو ارواپوه و ، تل به ددوستانو کره ورته او د هغو کوچنيانو سره به يې ښۀ روغبړ او آن لوبې کولې.
۱۴) پخوانيو يونانيانو ، سپارتايانو ، آريايانو او نورو قومونو او پښتو به د ماشومانو د زړورتيا لپاره هغوي لوبو ته هڅول لکه همدا اوس هم د نښې ويشتلو د غيږو نيول په پښتنو کې د او لادنو دروحيې دلوړ ولو لپاره دي .
۱۵) د پښتنو ملي لوبې د سيمه ايز خصوصيت له درلودلو سره سره ملي ځانګړنې هم لري .
۱۶) اروا ښاد محمدظاهرشاه يو وخت د ماشومانو د ملي روزنې په برخه کې ويلي وو:
(هر څونه جې په ملي تربيه او اخلاقو کې کوښښ کوو هغو مره به په شرافت سره ژوند کوو!)
۱۷) اروا ښاد محمد ګل نوري چې يو ممتاز فولکورست و ، ويلي و : ... پښتني او ملي لوبې چې د پخوانۍ زمانې څخه په دوی کې جاري دي ، مثلا ملي اتڼ ، خوسيو توپ ډنډه او نورې نورې لوبې) ...
۱۸) نادرشاه شهيد ويلي وو: (دلوب او سپورت وخت په ځوانۍ کې دی ، د يو ورزشکار د پاره لازم دي چې خپله ټوله قوه وساتي چې ددې قوې په ذريعې سره د ورزش وانتها درجې ته ورسيږي ، نو هر کله چې دی د خپلو قواوو په ساتلو سره مکلف سو ، نو لازمه ده چې د هر ډول افراط او اصراف څخه چې د اخلاقو د فساد سبب ګرځي پرهيز وکي ، هر کله چې ځوان په ځوانۍ کې خبل ځان په ښه ډول سره وساتي ، نو دی به هم د صحت له امله او هم د اخلاقو له حيثه په آينده ژوند کې خوشحاله وي.)
۱۹) لوبې ډولونه لري جې د سن ، جغرافيوي موقعيت ، ځوانۍ او لويوالي په کلونو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰) د عمر له پلوه په لاندې ډول دي:
a) د ماشوم والي لوبې
b) د هلکتوب دورې
c) د ځلمي توب
d) د ځواني.
e) د لوی سن او آن سپین ږیري توب.
۲۱) پخوانی او اوسنی لوبې ډېر نومونه لري چې متن ته مراجعه وکړئ.
۲۲) لوبې ځینې سیمه ایزې او ځینې ملي او ګډې وي او په لاندې ډول دي:
a) الف د ټولو ګډې لوبې
b) ځانګړې یا د یوې سیمې لوبې
۲۳) پسول یا ګانې ډېر ډولونه لري چې نومونه يې یاد شوي دي.
۲۴) دګانو د کارونې وختونه هم ښودل شوي دي.
۲۵) پسول کلتوري یو ارزښتمنه او ښایسته یوه ښه وسیله ده.
۲۶) پسلو د ښځو د خوښونې او ښایست یوه ښه وسیله ده.
۲۷) پسول د ښځو د خوښونې او ښآیست یوه ښۀ وسیله ده.
۲۸) په پښتو ادب کې ګانه ځانګړی ارزښت لري.
۲۹) ګانه یه لنډیو کې تر ټولو ځلانده ځېره لري.
۳۰) د ګانو نونونه ډېر ښکلي او خاص پښتو دي.
۳۱) په سندرو کې هم د ځینو ګانو ځېرې راغلي دي.
۳۲) د پښتني پسول نومونه ډېر ښکلي دي لکه باهوګان ، بنګري ، امېلو ټیک ، نته ، چارګول ، امېل ، ګول ماخی او ....
۳۳) نرخونه . جرګې او قومي لارې هم پښتني غوره دودونه دي.
۳۴) نرخ هغه ځانګړې لارې او اصول دي چې د یوکلیوال منلي دود ارزښت لري.
۳۵) نرخونه ، داسې ولسي منلي قوانین دي چې دژوند د درنښت او پاینښت سبب کیږي لکه د جګړو مخنیوی.
۳۶) نرخ ولسي پریکړه ده.
۳۷) د نرخ پیدا ینښت د لرغونو زمانو خبرده ده.
۳۸) نرخ قومي پریکړه ده کله چې یوه پریکړه په ولس کې کامیابه راووځي نو هغه پریکړه در اتلونکې لپاره (نرخ) ګڼل کیږي.
۳۹) پریکړې د نرخیانو په واسطه تر سره کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۰) په پکتيا په تيره په منګلو کې د هر څه (وژول، يا نورو کارونو نرخونه بېل بېل باج او مصرف لري).
۴۱) تېره (ډبره) هغه قرارداد او بنديز دی چې د دواړو دښمنو ډلو ترمنځ ايښودل کيږي.
۴۲) ننواتې هم يو پښتني دود دی په فارسي کې وايي: ګردن نرمه شمشير نه بره) په پښتو کې (ماته غاړه ستونزې کموي) .
۴۳) د خلکو تجربې هم يو ډول دود دی د ژوند په اوږدو کې دغه تجربې صورت نيسي.
۴۴) د خلکو په تجربو کې (ټوټکې ، د خلکو انګېرنې ، روايتونه او نورشامليږي) .
۴۵) انګيرنه يو ډول احساسي درک دی .
۴۶) انګېرنې ډېر ډولونه لري لکه مذهبي ، د حيواناتو د انسان اړيکې ، انګېرنې دوجود او نورو شيانو له طبيعت او موسم سره د خلکو ارتباط او نور.....
۴۷) ټوټکې ، د خلکو ډول ډول تجربې او انګېرنې په پښتو ادب کې هم ځان ښکاره کوي لکه :
نن مې د لاس باهو شرنګيږي
يا مې يار مړ دی يا په لار دی را به شينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵ – د شپږم څپرکي پوښتنې:

۱) د خرافي دودونو ناوړه اغيزې په ګوته کړی ؟
۲) خرافات څه ډول دودونه دي ؟
په پښتني ژوند کې د څو خرافي دودونو نوم واخلی ؟
د خرافي د۴) ودونو درامنځته کېدو لاملونه په ګوته کړی ؟
۵) پـه خپـل کلتـور او فرهنـګ بانـدې د نـورو اغيـزې (مثبتـې او منفـي) څنګـه څېړی؟
۶) لوبې، د خلکو غوره دود دی که نه ؟
۷) طبيعي او ښې لوبې کومې دي ؟
۸) د پښتنو ملي او ځانګړې لوبې کومې دي ؟
۹) څو ډوله لوبې پېژنی؟
۱۰) کومې لوبې زموږ اصلي لرغوني پښـتني او کـومې لـه نـورو ولسـونو راغلـي دي؟
۱۱) توپ ډنډه او کرکيټ څه توپير لري؟
۱۲) د خوسي لوبه څه ډول لوبه ده؟
۱۳) ميلمه پالنه څه ډول لوبه ده؟
۱۴) په پښتنو کې ميلمه پالنه دود دی که فرض؟
۱۵) څه ډوله ګاڼه پيژنې؟
۱۶) د پسول کلتوري او ادبي ارزښت په ګوته کړی؟
۱۷) په لنډيو کې د ګاڼو څېره څنګه ځليدلې ده؟
۱۸) پښتني پسول ځانګړنې کومې دي؟
۱۹) کوم پسول خاص د پښتنو دی؟
۲۰) په سندرو کې د ځينو ګاڼو څېرمه کومه ده؟
۲۱) په ټپونو کې د ګاڼې څېره څه ډول ده؟
۲۲) اوربل څه ډول ګاڼه ده؟
۲۳) لونګين څه شي ته وايي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵) الفت صاحب له پيزوان سره څه ډول مينه کړي؟
۲۶) نرخونه ، جرګې او قومي لارې څه ډول اصول دي؟
۲۷) نرخ څه وخت پيدا شوی دی؟
۲۸) په پښتنو قومونو کې په تيره منګلو کې نرخونه څه دول دي؟
۲۹) څوک مرکچيان وي؟
۳۰) آيا نرخونه په ټولو امورو کې يو شی دي؟
۳۱) توره سپينه څه ده؟
۳۲) خلوت څه ته وايي؟
۳۳) تېره څه ډول ده؟
۳۴) د خلکو د تجربو په برخه کې څه پوهېږي؟
۳۵) د کليوالي طب ارزښت په ګوته کړی؟
۳۶) خوشحال خان په نظر بوټي په طبابت کې څه ارزښت لري؟
۳۷) لومړنی سړی چې د فولکلور په برخه کې عملي هلې ځلې کړي څوک وو او د آثارو نوم يې څه وو؟
۳۸) دټوخلې ، قولنج ، ګيډې درد ، اشتها نه لرلو سل او نورو ناروغيو لپاره کوم بوټي په کارېږي؟
۳۹) انګېرنې څه ته وايي؟
۴۰) څو ډوله انګېرنې پېژنی؟
۴۱) د څو ډوله انګېرنو نوم واخلی؟
۴۲) سپي په کور کې نه ساتل؟
۴۳) د لمر او سپوږمۍ تندره څه ډول انګېرنه ده؟
۴۴) له شاه د نورو په پښو ورختل څه ډول تعبير وي؟
۴۵) په لنډيو کې د انګېرنو څېره څنګه ځلول شوې ده؟
۴۶) د مرغانو ، څلوربولو او خزنده ګانو په باب انګېرنې څه پوهېږي؟
۴۷) په کور کې د ځينو مرغانو ساتلو ارزښت څه دی؟
۴۸) ولې د هګيو چرګې ته توده ډوډې ورکوي؟
۴۹) په پښتو عرف کې دور څو نومونو واخلی؟
۵۰) دورځو دارزښت ، ښېګڼې او اغيزو په باب عرفي رايتونه کوم دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیتجه

د پښتنو فولکلور پېژندنې کتاب ، لکه بل هر تدریسي اثر له درې برخو رغېدلی دې ، لکه :
(مقدماتي ، متن او موضوع ، نتیجه ، نمونې او ماخذونو برخې)
دغه اثر شپږونو لري ، په لومړیو دوو نو کې د فولکلوري او ولسي پانګې ، پوهې او د فولکلور د ارې او اصل او پس منظر په برخه کې پوره معلومات وړاندې شوي دي .
په راتلونکو څلورو نورو ونو کې په فولکلوریکو صنفونو او په ځانګړې توګه پښتو فولکلوریکو ژانرونو د حدود او هندسي بڼې ..... په باره کې له مثالونو سره معلومات راوړل شوي دي په هر کې د مطالبو لنډیز د لاټینګار په ډول راوړل شوی او هر ته تمرین هم ورکړ شوی دی .
په اثر کې مهم اصطلاحات په پای کې تشریح شوي و د کتاب ماخذونه هم په ګوته شوي دي .
کتاب د محصلینو له سویې سره سم لیکل شوی دی او د هرې موضوع او مضمون سپینه شوې ده . د کلتور ، فولکلور او ټولو فولکلوري ژانرونه تعریفونه او مثالونه په واضح ډول سره شوي دي .
لنډه دا چې ، دغه اثر د څو پر له پسې کلونو د تدریس په نتیجه کې راټول شوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نومونو (اصطلاحاتو) سپړنه

انټرپالوجي (Interpalogy) : کلتوري بشرپېژندنه .
استيتکي : ښکلا پېژندنه .
سايکالوجي : اروا پوهنه .
انتروپوس لوګوس : Anthropas lougus
کلتور پېژندونکی انسان
اسطوره : مفرده بڼه (هغه کيسه چې د انسان په باورونو د عقيدو پوري تړاولري) او اسطورې يې جمع ده .
آرياناويجه : د هغو پخوانو آريايانو ژبه ده ، چې له کوچېدو د مخه په يوه ځای کې اوسېدل .
فولکلور سوسايټي (folklore Society) : هغه ټولنه چې په لومړي ځل انګريزانو د فولکلور د راټولو لو لپاره جوړه کړه .
فولکلور ريکارد : هم يوه مجله وه او له فولکلور سوسايټۍ څخه وروسته د فولکلور ټولنې موضوعاتو ته وقف شوه .
فولکلور ژورنال : هغه فرهنګي ټولنه ، چې د فولکلور د راټولو لو چارېې يې پر غاړه وې
(۱۸۴۶ – ۱۸۸۷ز کلونو) را وروسته (ملي هنداره) د محمد ګل نور فولکلور اثر .
ژانر : لرغونپېژندنه (باستان شناسي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندیزونه

پښتو فولکلور پېژندنه د دې هیواد د ګڼو ولسونو د کلتور او ولسي ژوند روښانه هنداره ده . لیکل شوی اثر د ډېرو کلونو د تدریس نتیجه ده .
د دغه اثر د بشپړولو او ښه لیکلو لپاره ډېرو ځای ونو ، خلکو ، ښځوا او نارینه وو ته مراجعه شوې ده . د اثر په لیکلو کې ما ډېروس کړی دی ، خو طبیعي خبره ده ، چې ډېرې نیمګړتیاوې به لري . د لابشپړولو لپاره لاندې وړاندیزونه لرم :
۱- د یوه هیواد په کلتور پوهېدل ، دهغه هېواد د خلکو په طبیعت او روان پوهېدل دي
۲- ولسي پوهه هر اړخیزه مطالعه غواړي .
۳- محصلینو ته ښايي ، چې د خپلې سیمې فولکلوري مرغلرې راټولې او خوندي کړي
۴- د محصلینو لپاره دې ولسونو ته د تګ لارې چارې برابرې شي ، چې څېړنې وکړي .
۵- د خلکو تجزیې ، پوهنې ، انګېرنې ، متلونه او د معنوي او مادي ارزښتونو د خوندیتوب لپاره دې هڅې وشي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱- ابن سينا ، تمع (اووم چاپ) تهران ، خيابان فردوسي ، ۱۳۶۲ هـ کال – ۲۴۳ مخ .

۲- اثر عبدالحليم ، پښتو ادب ، پېښور : اداره اشاعت سرحد ۱۳۷- ۳۷۶ مخ .

۳- اثر عبدالحليم بآغ و بهار ، پښتو چاربيتی (قلمي) ، پېښور ، پښتو اکيډمۍ ، ۲۰۰۶ م کال ؤ، ۲۲۷ مخ .

۴- اڅکزی عبدالطيف ، پټه خزانه ، (دويم چاپ) کندهار ، د پوهني مطبعه ۱۳۳۹ – ۱۶۶ مخ

۵- احساس عبدالرحمان ، نری نری باران دی ، د کوچنيانو د فولکلوريکو سندرو ټولګه ږ پېښور : قصه خواني ۱۳۸۴ . ۷ مخ .

۶- اديب عبدالکافی ، اولس مجله ، کويټه : ۱۹۷۷ م کال . ۱۲مخ .

۷- ارين پور . ا . ج . جامعه شناسي هنر ، کابل : ګوندي مطبعه ۱۳۶۴ کال ۹۷- ۹۸ مخونه .

۸- الفنسټن – مونټ ستيوارټ د کابل سلطنت بيان (لومړی ټوک) د م . ج کاکړان او ن سوبمن (ژباړه) کابل : د پښتو څېړنو مرکز ۱۳۵۹- ۲۶۴ مخ .

۹- انصاري بايزيد ، خيرالبيان (دويم چاپ) پېښور : يونيورسټټي ، ۱۳۸۰ کال ۷۷۰ مخ .

۱۰- بابا عبدالرحمان ، ديوان پېښور : صبا خپرندويه ټولنه ۱۳۸۰ کال ۷۷ مخ .

۱۱- بخاري سيد مير پادشاه قند مجله ، مردان : ۱۹۷۲ م کال ۱۸ مخ .

۱۲- بختانی ، عبد الله ، توربريښ ، کابل : پښتو ټولنه ۱۳۴۷ هـ کال . د ج مخ .

۱۳- خوشحال خان او يو ثور فرهنګيالي ختک ، کابل : د مرستې او پيوستون ټولنه ۱۳۸۰ کال ، ۱۱۴- ۱۱۵ مخونه .

۱۴- بختاني عبدالله د فولکلور پوهنې سمپوزيم (د مقالو مجموعه) کابل : د علومو اکاډيمی ۱۳۶۶ ، هـ ل کال ۸۱ مخ ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵- براگسنکی . ی . س . د تاجيکی ولسي نظم تاريخ ،مسکو : ۱۹۵۶ م کال ۲۴ مخ .

۱۶- برزين مهر عبدالعلي . ضرب الامثال و کنايات پېښور : قصه خوانی ، ۱۳۷۹ هـ ، ل کال ، الف مخ .

۱۷- بينوا عبدالروف پښتو متلونه کابل : د علومو اکاډيمی ، دولتي مطبعې چاپ ۱۳۵۸ ه کال ۷۷ مخ .

۱۸- پتنګ ، عبدالکريم ، د غرونو څوکې کابل : کابل پوهنتون مطّبعه – ۱۳۵۹ ه ، ل کال ۸ مخ .

۱۹- ترکان سيد احمد ولسي سندرې (دويم ټوک) کابل : د قومونو او قبايلو وزارت نشرات ۱۳۶۶ هـ ، ل کال ، ۵۰ مخ .

۲۰- ترکي محمد قدير (مردم شناسي) (جمله) کابل : پښتنو ټولنه دولتي مطبعه۱۳۱۵ هـ ، ل کال ، ۶۳ مخ .

۲۱- ترکی غلام محمد ، پښتو دودونه کابل : پښتو ټولنه دولتي مطبعه ۱۳۵۳ هـ ، ل کال ، لومړی مخ .

۲۲- جلال نايبي ، محمد رضا ، دريګويدا سرودنو غور چاڼ (ژباړه) تهران : دا مير کبير خپرونه . ۱۳۴۸ کال ، ۳۷۸ مخ .

۲۳- جلالي غلام جيلاني . طلوع افغان (مقاله) کندهار : ۱۳۱۷ هـ ، ل کال ۴ مخ .

۲۴- حبيبي عبدالحی ، پښتو ادبياتو تاريخ (دويم ټوک (دويم چاپ) کابل : کابل پوهنتون د ادبياتو خپرونه ، ۱۳۲۵ هـ ، ل کال ۱۵- ۱۶ مخونه .

۲۵- حبيبي عبد الحی د پښتو ادبياتو تاريخ لومړی او دويم ټوک (دويم چاپ) پېښور ږ دانش خپرونديه ټولنه ۱۳۸۴ هـ ، ل ۴۴۲ مخ .

۲۶- حبيبي عبدالحی د خلکو تجربې (تفريظ) کابل : کابل پوهنتون د ادبياتو او بشري علومو پوهنځی . ۱۳۵۶ هـ ، ل . کال لومړي مخ .

۲۷- خاورې غوتۍ . د پښتو شفاهي ادبيات (شکل و مضمون) کابل : پښتو ټولنه دولتي مطبعه ۱۳۶۶ هـ . ل . کال . لومړي مخ.

۲۸- خټک خوشحال ، کليات پېښور : دانش خپرندويه ټولنه ، ۱۳۴۰ هـ ل کال ، ۴۳۱ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۹- همیش خلیل طب نامه : لومړي چاپ (مقدمه) پېښور : یونیورستي . ۱۹۷۵ کال ، ۲۰ او ۲۱ مخونه .
۳۰- ختک عبدالقادر ، ګلدسته (ژباړه) کابل : د علومو اکاډیمی ، ۱۳۸۳ هـ ، ل کال ۲۷۲- ۳۳۲ مخونه .
۳۱- داود- داورخان ،خوشحال او فولکلور ، پېښور اکاډیمی ۲۰۰۶ م کال ، ۶۰ مخ .
۳۲- دوست محمد ، فولکلوري ګډې پښتو ټولنه ، دولتي مطبعه ۱۳۵۵ هـ ، ل کال ، ۶- ۷ مخونه .
۳۳- د پښتو ولسي ادب لارې ، کابل : پښتو ټولنه . دولتي مطبعه ۱۳۵۶ کال . ۱۴ مخ .
۳۴- د پښتو ولسي ادب لارې ، (دویم چاپ، پېښور : دانش خپرندویه ټولنه ۱۳۸۴ مخ .
۳۵- دورانی مومنه ، د ملنګ جان په اشعارو کې فولکلوري عنعنې . کابل : ۱۳۸۵ کال ۲۹ مخ .
۳۶- ډارمستتر جیم . د پښتو نخوا د شعر هاروبهار کابل : پښتو ټولنه ۱۳۵۶ هـ ل کال . ۱۶ مخ .
۳۷- رشاد عبدالشکور چسته او سسته قافیه (لکرنوټ) کابل : کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی . پښتو څانګه ، ۱۳۶۴ هـ ل کال . ۱۲ مخ .
۳۸- رښتین صدیق الله د پښتو ادبیاتو تاریخ کابل : پښتو ټولنه ۱۳۵۲ هـ ل کال ۳۰ او ۳۱ مخونه .
۳۹- رسا سید رسول . ارمغان خوشحال (سریزه) پېښور : یونیورستي ز ۱۹۶۴ هـ ل کال ۱۷ مخ .
۴۰- رسا سید رسول د ژوند سندره . (دوویم چاپ) پېښور : د پښتو چیړنو او پراختیا مرکز ۱۳۸۵ هـ ل کال ، ۱۲۶ مخ .
۴۱- رفیع حبیب الله ژبپالنه کابل : پښتو ټولنه د ژبو او ادبیاتو مرکز ګوندي مطبعه ۱۳۶۱ هـ کال ۷۷ مخ .
۴۲- رفیع حبیب الله د خلکو سندرې . کابل : پښتو ټولنه دولتي مطبعه ۱۳۶۰ هـ ل کال ۸۰ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۳- روهي محمد صدیق د ځیړنې لاربښود . کابل : پښتو ټولنه دولتي مطبعه ۱۳۴۵ هـ کال ۱۰۳ مخ .
۴۴- روهي صدیق ادبي څېړنې ننګرهار : د ننګرهار پوهنتون نشرات ۱۳۶۰ هـ ل کال . ۱۸۲ مخ .
۴۵- روهي محمد صدیق فولکلور پیژندنه کابل : دعلومو اکاډیمی : دولتي مطبعه ۱۳۶۸ هـ ل کال ۱۷- ۱۸ او ۳۵ مخونه .
۴۶- زغم احمدشاه پښتو چاربېته کابل : کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی .
۴۷- زلمی محمد ولي : د کندهار مشاهیر (صوفیان ، عارفان او مزارات . کندهار ، اطلاعات او کلتور ، ۱۳۴۹ کال ۱۰۷ مخ .
۴۸- زیار مجاور احمد شاه پښتو شعر څنګه جوړیږي ؟ کابل : د اطلاعاتو او کلتور وزارت خپرونه ۱۳۶۹ کال . ۱۳۵ او ۳۶ مخ مخونه .
۴۹- زیور، زیورالدین ، انګېرنې ، کابل : د کابل پوهنتون مطبعه . ۱۳۶۴ ه کال . ۷ مخ .
۵۰- سیار وسیع الله ، به پښتو ادب کې ورنه ، کابل : کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی ، پښتو څانګه . ۱۳۸۶ ه ل کال . ۳۱ مخ .
۵۱- سیال کاکړ ولي محمد ، فولکلوري سوغات کویټه ۱۹۷۸ . ۳ مخ .
۵۲- سیال کاکړ ، پښتني فولکلور ، کویټه : اسلامیه پریس .
۵۳- پښتو ادبي دنیا کویټه : تریتو چاپ ۱۹۷۰ م کال د ص مخ .
۵۴- شاکرنوراحمد ،بدیع وبیان(دریم چاپ)کابل:کابل پوهنتون ۱۳۵۵هـل کال۱۲مخ .
۵۵- شاعرجمال،عقل تمام،پېښور:قصه خوانی.اسلامیه مطبعه۱۹۷۰ کال .۲۴ مخ.
۵۶- شعوراسدالله،چاربیتي هاي ولسي پشتوکابل:دولتي مطبعه۱۳۵۷ه ل ۱۱ مخ .
۵۷- صافي ضمیر ، پښتني سندرې(دویم ټوک)کابل:پښتوټولنه ۱۳۵۵ه ل کال ۱۴ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۸- صاحبزاده حمیدالله کاکړی لنډۍ ، پېښور : یونیورستي . ۱۹۶۷ م کال . ۱۴ مخ
۵۹- طاهر محمد نواز ، آدم خان او درخانۍ (سریزه) پېښور : پښتو اکیډمي . ۱۹۵۹ کال . ۷ مخ .
۶۰- روهي ادب (لومړی چاپ) پېښور : پښتو اکاډیمي . ۱۹۸۷ . ۶۴۰ مخ .
۶۱- پښتو ضرب الامثال ، پېښور : پښتو اکاډیمي . ۱۹۷۵ م کال . ۵۵ او ۶۷ مخونه
۶۲- ټپه او ژوند ،پیښور : پښتو اکاډیمي . ۱۹۸۰ کال ۳۱- ۳۵ مخونه .
۶۳- طالب احمد ین . چاربیتي او منتخب رباعیات پیښور : قصه خوانی ۱۹۹۸ کال ۶۰ مخ .
۶۴- عبدالقادر . د فکریون پېښور : قصه خوانی ۱۹۶۴ م کال ۲۰۵ مخ .
۶۵- عطاالله قاضي . د پښتو تاریخ لومړی ټوک . کابل : د دفاع وزارت مطّبعه ۱۳۵۶ ه ل کال ۳۶۳ مخ .
۶۶- عطایي محمد ابراهیم د پښتو پر شفاهي داستان یوه تخلیلي څېړنه . کابل : دولتي مطبعه ۱۳۷۰ کال . ۵۱ مخ .
۶۷- فرهنګ مردم (مجله) کابل : د علومو اکاډیمی ۱۳۶۴ کال . ۱۲۳ مخ .
۶۸- عمید حسن . فرهنګ عمید (دویم ټوک) (۲۵ چاپ) تهران : دامیر کبیر انتشارات . ۱۳۸۱ ه ل کال . ۱۵۴ مخ .
۶۹- غلجی ملګری غلام محي الدین . پښتني ملي اتڼونه او نڅاوې : کابل : پښتو ټولنه . د فولکلور او ادب ټولنه . ۱۳۵۲ کال د الف مخ .
۷۰- غروال محمد عارف ، غرنۍ سندرې کابل : د علومو اکاډیمی ، دولتي مطبعه ۱۳۶۰ کال . ۱۲۱ مخ .
۷۱- فردوسي ابوالقاسم از فردوسي بیاموزیم . کابل : کابل پوهنتون . ادبیاتو پوهنځی خپرونه ۱۳۶۱ ه ل کال . ۹۸ مخ .
۷۲- فرهادي روان د خلکو تجربې (مقاله تقریظ) کابل : کابل پوهنتون د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی ۱۳۵۶ ه ل کال . ۹ مخ .
۷۳- ملنګ جان دملنګ جان خوږې نغمې (غورچاڼ) ننګرهار ، د ننګرهار فرهنګي ټولنه ، ۱۳۷۶ ه ل کال . ۶۱ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۴- لايق سليمان پښتو لنډۍ (سريزه) کابل : د علومو اکاډيمی . ۱۳۶۴ ه ل کال . ۴ مخ .
۷۵- منګل علي محمد فولکلوري ګلونه : کابل : دعلومو اکاډيمی دولتي مطبعه ۱۳۶۰ ه ل کال . ۲ مخ .
۷۶- د ننګ کيسې کابل : د علومو اکاډيمی . ۱۳۸۴ کال . ۲۰۱مخ .
۷۷- منګل علي محمد ولسي پوهنه (کابل مجله) کابل : پښتو ټولنه . ۱۳۵۶ کال . ۳۷ مخ .
۷۸- منګل علي محمد ، فولکلوري ګيډۍ کابل : پښتو ټولنه . ۱۳۵۵ کال . ۱۲۹ مخ .
۷۹- منګل علي محمد ، فولکلوري ګلونه . کابل : د علومو اکاډيمی ، دولتي مطبعه ۱۳۶۰ کال . ۱۴۳- ۱۴۴ مخونه .
۸۰- منګل علي محمد . د پښتو فولکلوري روايت ، . پېښور : قصه خواني . ۲۰۰۷ کال لومړی مخ .
۸۱- مومند مجاور احمدشاه لنډۍ . کابل : د علومو اکاډيمی . ۱۳۶۴ کال . ۱۳ او ۱۴ مخونه .
۸۲- ناصر نصرالله . دپښتني فولکلور د چاپي مجموعو څېړندود کابل : د علومو اکاډيمی ۱۳۸۳ کال ۹۰- ۹۱ مخونه .
۸۳- نېژدې مصطفی : پښتني فولکلور کابل : د علومو اکاډيمی دولتي مطبعه ۱۳۶۵ کال ۱۰ مخ .
۸۴- نوري ګل محمد . ملي هنداره (لومړی چاپ)پېښور : قصه خوانی . ۱۹۷۱ کال . ۱ او ۲ مخونه .
۸۵- ملي سندري (سريزه ؟) کندهار : ۱۳۳۰ کال . لومړی مخ .
۸۶- ملي لوبې . کابل : پښتو ټولنه . ۱۳۲۳ کال . ۲۰ مخ .
۸۷- هدايت صادق . نيرنگستان (دريم چاپ) تهران :داميرکبيرخپرونه ۱۳۴۲ کال .۱۴مخ.
۸۸- هدايت صادق . نوشته هاي پراګنده ايران : تهران ، خيابان شهر ۱۹۹۱ م کال ۱۲۸ مخ .
۸۹- هوتک محمد بن داود . پټه خزانه . (دريم چاپ) کندهار : د پوهنې مطبعه . ۱۳۳۹ کال ۶۶۰ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۰- هیوادمل زلمی . پښتو ولسي ادبیات لاهور : ملت پریس . ۱۳۷۶ ۱ او۲ مخونه.

۹۱- یون محمد اسماعیل . د پښتو شعر هندسي جوړښت . پېښور : دانش خپروندیه ټولنه . ۱۳۷۷ کال . ۳۵ – ۴۰ مخونه .

۹۲- soppy progress publicsher A : Dictionary of philo ۱۹۲۱ – ۱۳ .

۹۳- Folklore Encyclopedia Birtannica London: ۱۹۷۰ -۱۱۲.

۹۴- Panu marif, methodology a dictionary of philosophy ope it ۱۹۸۹ p-۲۸۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (محمد زمان مموزي) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

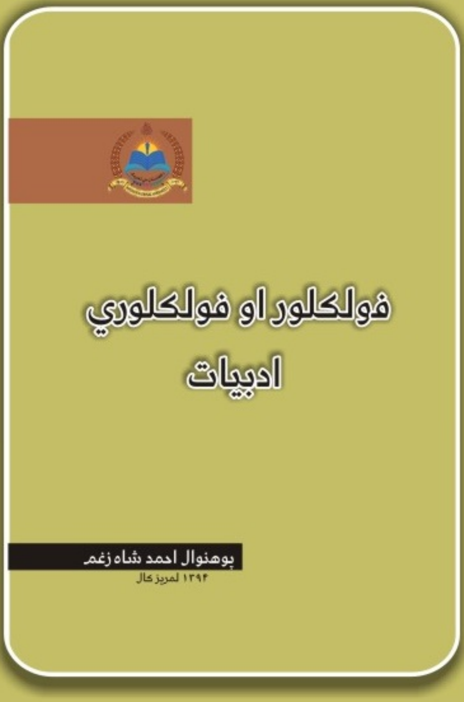

د خپرونو لړ: ٦٢

د افغانستان ملي تحريک
www.melitahrik.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library